

Ruimte voor God

Evangelisatie in het seculiere Westen: Theologische ontwikkelingen in de praktijk gebracht.

Master thesis
Church and Mission in the West

Stefan Paas
Juli 2024

Kor Renkema

Nr. 85456

PLOMPETORENGRACHT 3 | 3512 CA UTRECHT

'Wat we nodig hebben is een frisse blik op initiatie; één die ruimte vindt voor een ontmoeting met God, die vergeving van zonden en nieuw leven geeft, en die ook leidt tot een stevig gegrond zijn in de kerk' (Abraham 1999², 124).

FIGUUR 1 KLOOSTER WESTERHÛS: RUST IN DE RUIMTE (EIGEN FOTO)

'Geef iedereen de gelegenheid om te 'komen en zien', om te proeven; laat ze meegetrokken worden in Mijn shalom; zorg maar dat men gefascineerd raakt door de nieuwe realiteit.' (Stone 2007, 73)

'De boodschap van de gemeenschap is: God houdt van jou; Christus heeft je uit liefde gered; als je op deze liefde vertrouwt zal je leven worden getransformeerd. Kom en Zie!' (Osmer 2021, 219)

'Van harte welkom op deze unieke plek die uitnodigt om tot jezelf te komen, anderen te ontmoeten en ruimte te maken voor God.

We hopen dat je je hier thuis zult voelen en nodigen je uit mee te leven in het ritme van Klooster Westerhûs waarin stilte en ontmoeting, bidden en werken, naar buiten gaan en naar binnen keren, verdieping en vrolijkheid ieder een plek hebben.

Wees welkom zoals je bent.

Dat je verblijf hier je goed mag doen en je brengt waar je naar verlangt.¹

FIGUUR 2 GEVELSTEEN VAN KLOOSTER WESTERHÛS (VAN WEBSITE NIJKLEASTER)

---

¹ **Welkomstwoord in informatieboekje Klooster Westerhûs.**

Inleiding.....	8
Probleemstelling	9
Onderzoeksvraag	9
Beschrijving van het onderzoek.....	9
Persoonlijke achtergrond en onderzoeksmotivatie	11
1. Evangelisatie in het seculiere Westen: theologische ontwikkelingen	14
1.1 Abraham: Evangelisatie is Initiatie	15
1.1.1 De theologische basis: het eschatologische perspectief van het Koninkrijk	15
1.1.2 Reductie-denken bekritiseerd	16
1.1.3 De praktijk: Initiatie	16
1.1.5 Bouwstenen voor onderzoeksmodel	20
1.2 Stone: Evangelisatie is Kerk-Zijn	22
1.2.1 De theologische basis: Shalom door Gods volk.....	22
1.2.2 Uitdagingen: Post-Christendom en Postmoderniteit.....	23
1.2.3 De praktijk: Kerk-zijn is evangeliseren.....	25
1.2.4 De praktijk: Post-liberale evangelisatie	26
1.2.5 Bouwstenen voor onderzoeksmodel	27
1.3 Osmer: Evangelisatie is Uitnodiging	29
1.3.1 Bekerings-denken bekritiseerd.....	29
1.3.2 De theologische basis: 'Christus in onze plaats, voor allen'	29

1.3.3	De praktijk: 'God houdt van je; kom en ontdek dat in de gemeenschap'	30
1.3.4	De praktijk: 'Een getuigende, geloofwaardige gemeenschap van geloofwaardige getuigen'	31
1.4	Theologische ontwikkelingen samengebracht	32
1.5.1	Een heuristisch kader voor de gemeenschap: hoofdlijnen 34	
1.5.2	Een heuristisch kader voor de gemeenschap: indicatoren uitgewerkt	37
1.5.2.1	Denken en houding.....	38
1.5.2.2	Zijn en doen.....	42
1.5.3	Een heuristisch kader voor innerlijke verandering door evangelisatie	46
1.6	Een proces voor empirisch onderzoek voorgesteld	48
1.6.1	Onderzoek naar de evangeliserende gemeenschap en haar praktijk.....	49
1.6.2	Onderzoek naar geëvangelizeerde personen.....	49
1.6.3	Doorspreken observaties en interpretaties met de gemeenschap	49
1.6.4	Resultaat van het onderzoek.....	49
1.7	Aanpak en ethiek van het empirisch onderzoek	50
2.	Nijkleaster als missionaire praktijk.....	51
2.1	Nijkleasters missie.....	51
2.1.1	Nijkleasters 'Waarom': Ruimte voor God	52
2.1.2	Nijkleasters 'Hoe': Stille, Bezinning, Verbinding	52
2.1.3	Nijkleasters 'Wie': Kleasterlingen, Vrijwilligers, Gasten 53	
2.2	Nijkleasters praktijk	54
2.2.2	De retraites	54
2.2.3	Het dagritme.....	56

2.2.4	Het verloop van de week.....	57
2.2.5	De vieringen.....	58
2.3	Samenvatting.....	59
3.	Nijkleasters gasten geïnterviewd.....	60
3.1	Vorbereiding van de interviews.....	60
3.1.1	Het doel van de interviews.....	60
3.1.2	Het ontwerp van de interviews.....	60
3.1.3	Het protocol van de interviews.....	61
3.1.4	De interview kandidaten.....	63
3.2	Het beeld uit de interviews.....	65
3.2.1	Nijkleaster zoals ervaren door de gasten.....	65
3.2.2	Individuele ervaringen en veranderingen.....	68
3.2.3	Innerlijke verandering geïnterpreteerd.....	73
3.2.4	Mystagogie.....	74
3.3	Samenvatting.....	76
4.	Evaluatie van een praktijk in het licht van de theorie.....	77
4.1	De gebruikte evidence.....	77
4.1.1	Bespreking met kleasterpastor.....	77
4.2	Evaluatie van Nijkleaster op basis van indicatoren.....	78
4.2.1	Onze basis is: vertrouwen in God.....	78
4.2.2	Wij benaderen ieder ander als: 'God houdt van jou!' 80	
4.2.3	Wij denken niet in harde grenzen.....	81
4.2.4	Wij zijn een getuigende gemeenschap.....	82
4.2.5	Wij zijn geloofwaardige getuigen.....	84
4.2.6	Wij streven naar een proces van initiatie.....	86
4.3	Totaalbeeld: Nijkleaster als evangeliserende praktijk.....	90

4.3.1	Reflectie op Nijkleaster als evangeliserende praktijk	92
4.4	Samenvatting.....	93
5.	Besluit.....	94
5.1	Strategische aanbevelingen.....	94
5.1.1	Behoud het goede.....	94
5.1.2	Het verhaal met Jezus centraal.....	94
5.1.3	Het Godsbeeld.....	96
5.1.4	Het uniek christelijke.....	96
5.2	Conclusie van het onderzoek.....	97
	Bijlage 1: Embedded documenten.....	99
	Bijlage 2: De vaste liturgieën.....	100
	1. De ochtendviering.....	100
	2. De middagviering.....	101
	3. Avondviering.....	102
	Bijlage 3: De 'heilige teksten'.....	104
	Bijlage 4: De interviews.....	109
	1.Hans.....	109
	1.1 Levensweg en geloof.....	109
	1.2 Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster.....	111
	1.3 Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster.....	113
	1.4 Meer over geloof en beleving.....	114
	2.Carla.....	116
	2.1 Levensweg en geloof.....	116
	2.2 Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster.....	117
	2.3 Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster.....	118
	2.4 Meer over geloof en beleving.....	120
	3.Karin.....	121

3.1	Levensweg en geloof	121
3.2	Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster	121
3.3	Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster.....	123
3.4	Meer over geloof en beleving	125
4.	Wilma.....	127
4.1	Levensweg en geloof	127
4.2	Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster	127
4.3	Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster.....	129
4.4	Meer over geloof en beleving	131
5.	Wouter.....	133
5.1	Levensweg en geloof	133
5.2	Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster	134
5.3	Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster.....	136
5.4	Meer over geloof en beleving	137
	Literatuur.....	142

Inleiding

In de hedendaagse seculiere westerse wereld staat evangelisatie voor aanzienlijke uitdagingen. Traditionele methoden, vaak geworteld in individualistische en eschatologische opvattingen, blijken minder effectief in contexten waar religie niet langer een centrale rol speelt in het dagelijks leven. Er is een groeiend besef van de noodzaak om de praktijk van evangelisatie te herzien, zodat deze beter aansluit bij de ervaringen en verwachtingen van mensen in een postchristelijke samenleving (Paas 2022).

Dit onderzoek beoogt een bijdrage te leveren aan de discussie over evangelisatie in onze huidige cultuur.

Eenzijds gebeurt dit door literatuuronderzoek, waarbij recente ontwikkelingen in de evangelisatietheologie vanuit een aantal toonaangevende studies bij elkaar worden gebracht. Anderzijds wordt empirisch onderzoek gedaan naar de PKN-kloostergemeenschap Nijkleaster die een geheel eigen benadering in haar missie heeft.

Haar benadering is uitnodiging om mee te doen; in de gemeenschap, in de weg van 'stille, bezinning en verbinding'. En het doel is de mensen van het gesecculariseerde Friese platteland, daar waar 'God verdwenen is'², weer te bereiken met het Evangelie.

Nijkleaster zal zelf overigens niet spreken in termen van 'evangelisatie', maar benoemt het creëren van ruimte; 'Ruimte voor jezelf, voor elkaar, voor de wereld, en wie weet voor God'; of 'het meer ontvankelijk maken voor God'.

Sinds de zomer van 2023 verwelkomt Nijkleaster gasten op het klooster Westerhûs en biedt het, als onderdeel van haar missie, meerdaagse retraites aan waarin de deelnemers meedraaien in het kloosterleven. Ik wil deze retraites onderzoeken omdat ik verwacht dat kloosterretraites een antwoord kunnen zijn op de zoektocht naar nieuwe vormen van evangelisatie. Ze bieden mogelijk een weg van inwijding in het christelijk geloof die beter aansluit bij de hedendaagse cultuur.

---

² 'Hoe God uit Jorwert verdween' (Mak 1996)

Probleemstelling

Er is onvoldoende inzicht in hoeverre kloosterretraites van Nijkleaster beschouwd kunnen worden als een evangeliserende praktijk. Door dit te onderzoeken wordt de kennis over deze manier van evangeliseren vergroot, en kan er zo bijgedragen worden aan de discussie over evangelisatie in onze huidige cultuur.

Onderzoeksvraag

Hoofdvraag:

In hoeverre kunnen de retraites van Nijkleaster gezien worden als een evangeliserende praktijk, in het licht van recente ontwikkelingen in de evangelisatie-theologie in de context van het seculiere Westen?

Subvragen:

1. Welke ontwikkelingen in de evangelisatie-theologie met het oog op het seculiere Westen zijn te vinden in drie recente studies op dit gebied (Abraham 1999², Stone 2007, Osmer 2021)?
2. Wat is de aard en het doel van de retraites van Nijkleaster?
  - a) Welke ervaringen doen mensen hier op?
  - b) In hoeverre ervaren mensen innerlijke verandering door de retraites van Nijkleaster?
3. Hoe kunnen deze retraites worden beoordeeld in het licht van de recente ontwikkelingen zoals beschreven bij (1)?
4. Welke strategische aanbevelingen volgen hieruit voor de verdere ontwikkeling van de retraites in de missionaire kloostergemeenschap Nijkleaster?

Beschrijving van het onderzoek

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden wordt eerst een literatuurstudie gedaan op basis van drie toonaangevende studies over evangelisatietheologie uit de laatste decennia, te weten: William J. Abraham, *The Logic of Evangelism* (1999²).

Bryan P. Stone, *Evangelism after Christendom: The theology and practice of Christian witness* (2007).

Richard R. Osmer, *The Invitation: A Theology of Evangelism* (2021).

De leidende vraag is: welke ontwikkelingen zijn in deze studies te vinden, met betrekking tot evangelisatie in het seculiere westen, waar traditionele benaderingen steeds minder op hun plaats lijken?

De studies worden als complementair gezien en zodanig samengebracht, en tevens aangevuld met inzichten uit enkele andere bronnen.

Hoofdstuk 1 beschrijft dit literatuuronderzoek, met als doel de verschillende inzichten tot een heuristisch kader samen te brengen.

Ten eerste wordt de gecombineerde uitkomst samengevat in een lijst van indicatoren om hiermee een praktijk te kunnen observeren en evalueren: wat karakteriseert nu een praktijk van evangelisatie die recht doet aan Gods missie, en die aansluit bij ons seculiere Westen? Er wordt gestreefd naar compleetheid, om geen belangrijke dimensies over het hoofd te zien. Ten tweede worden vanuit deze zelfde studies indicatoren afgeleid om geëvangeliiseerden te kunnen observeren, met als belangrijkste vraag: in hoeverre heeft er bij hen innerlijke verandering plaatsgevonden?

Met behulp van deze twee heuristisch kaders wordt empirisch onderzoek gedaan naar de PKN-kloostergemeenschap Nijkleaster, en wel specifiek naar de retraites op kleaster Westerhûs. De retraites zijn gekozen omdat de deelnemers daar het breedste palet meemaken van wat Nijkleaster te bieden heeft, en daar ook een aantal dagen achterelkaar aan blootgesteld worden.

In Hoofdstuk 2 wordt beschreven hoe Nijkleaster zich als missionaire praktijk presenteert, en hoe ze die vormgeeft: hoe zijn de retraites ingericht, wat gebeurt er, wat wordt er aangeboden? Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen ben ik zelf observerend participant geweest in een stilteretraite.

In Hoofdstuk 3 wordt een aantal interviews beschreven: van deelnemers van zowel gewone retraites als van een stilteretraite, vanuit de aanname dat dit mogelijk evangeliserende praktijken zijn. Die aanname baseer ik op mijn interpretatie van Nijkleasters externe communicatie en breng ik in vanuit mijn eigen onderzoeksinteresse.

In de interviews wordt onderzocht wat de ervaringen zijn van de gasten met Nijkleaster, en in hoeverre er verandering in hen heeft plaatsgevonden. De uitkomsten worden geïnterpreteerd aan de hand van de heuristische indicatoren afgeleid in Hoofdstuk 1.

Vervolgens wordt nader gereflecteerd op de uitkomsten van de interviews. Ter verheldering wordt hier het perspectief van de mystagogie geïntroduceerd, via het werk van Annemiek de Jong-van Campen, 'Mystagogie in werking' (2009).

In Hoofdstuk 4 worden de uitkomsten van het empirisch onderzoek samengebracht en geëvalueerd in het licht van de recente ontwikkelingen gevonden in het literatuuronderzoek, zoals deze concreet zijn uitgewerkt in het heuristisch kader voor een evangeliserende praktijk. Op deze manier wordt op de Nijkleaster gemeenschap gereflecteerd als evangeliserende praktijk, door het toepassen van de indicatoren.

Tenslotte worden in Hoofdstuk 5 een aantal conclusies geformuleerd in de vorm van aanbevelingen naar Nijkleaster.

Persoonlijke achtergrond en onderzoeksmotivatie

Hieronder geef ik mijn eigen biografie en onderzoeksmotivatie, in navolging van de Jong-van Campen (2009, 24). Zij betoogt dat door mijn eigen voorverstaan expliciet te maken de mogelijkheid wordt vergroot om beter verstaan te worden.

Mijn levensreis zoals hieronder geschetst heeft mij hermeneutisch gezien iets belangrijks geleerd. Ik heb ervaren dat als ik een paar jaar ondergedompeld ben in een andere cultuur; van een land, een bedrijf, maar ook zeker van een kerk, dat ik daardoor zelf ook echt verander. En al die verschillende culturen samen hebben bijgedragen tot hoe ik nu denk, hoe ik nu kijk, hoe ik nu versta.

Er was eens...

Een gereformeerde charismatisch-evangelische mystieke baptist, die zich omschoolt van technoloog naar theoloog.

Ik ben in het Friese Sneek opgegroeid, in een kerkgaand synodaal gereformeerd gezin, en ben in 1980 aan de TU Twente Werktuigbouwkunde gaan studeren. Na mijn studie zijn mijn vrouw en ik voor het werk verhuisd naar het zuiden des lands, en ik ben daar altijd in de techniek werkzaam gebleven.

Mijn geloof kwam pas echt tot leven toen ik vanaf 30-jarige leeftijd met mijn gezin vijf jaar als expatriate in de USA heb gewoond, daar werden we lid van de Christian Reformed Church³. Eenmaal teruggekomen in Nederland (1997) pasten we even niet meer in de gereformeerde kerk in Eindhoven waar we vandaan kwamen. We hebben ons toen aangesloten bij een kleine, zelfstandige internationale evangelische baptistenkerk, met heel veel nationaliteiten, en zonder formeel opgeleide leiders. De gemeente kenmerkte zich door goede Bijbelkennis, en een sterke missionaire focus; initieel vooral onder asielzoekers. In die tijd heb ik me naast de

---

³ De CRC komt voort uit een door Nederlandse immigranten gestichte kerk.

groeierende charismatische invloeden in de baptistenkerk ook veel blootgesteld aan orthodox gereformeerd denken, meest van Amerikaanse bronnen.

Toen we in 2015 vanuit de regio Eindhoven terugverhuisden naar een klein dorp vlak bij Sneek hebben we besloten om ons aan te sluiten bij de PKN-dorpskerk. Enerzijds vanwege de overtuiging dat het goed is om deel van de lokale gemeenschap te zijn, anderzijds vanwege een missionaire insteek. We hadden het idee dat we met onze brede geloofservaring hier meer zouden kunnen bijdragen dan in de evangelische gemeente in de stad vlakbij. Want qua geloofsgoed voelden we ons daar eigenlijk meer thuis dan in onze tamelijk liberaal geworden dorpskerk.

Hoewel ik op het werk nog niet uitgekeken was, besloot ik in 2022 met 60 jaar nog een carrière switch te maken, zodat ik meer tijd zou hebben om in het Koninkrijk te dienen. Om daarin meer effectief te zijn besloot ik eerst de studie CMW te volgen, want missie in eigen context ligt mij na aan het hart.

Terugkijkend, heeft elke context waar ik deel van ben geweest wel een stempel op mijn opvattingen en percepties gezet.

En nu, door de CMW-master, merk ik dat mijn blik weer verbreed wordt; nu ik meer leer, worden de dingen ingewikkelder in plaats van eenvoudiger. Want hoe zit het nu eigenlijk met het heil...; vroeger leek dat gewoon duidelijk.

Tegelijkertijd ben ik betrokken geraakt bij het Friese kloosterinitiatief 'Nijkleaster'. En dat versimpelt mijn denken weer: daar mag je alles vinden, je hoeft niets te geloven, en dat je op grond van de Bijbel iets zeker zou kunnen weten is een wat vreemd idee.

Het resultaat hiervan is dat als mensen mij nu in een bepaald kerkelijk 'hokje' proberen te plaatsen dat dat nooit klopt, en dat daar heel gauw misvattingen uit voort blijken te komen. Ik houd mijn hele hoge Godsbeeld, en mijn hoge opvattingen van de Bijbel als uitgangspunten. Daarbinnen is er veel ruimte in mijn denken.

Al met al merk ik dat ik meer openheid krijg voor andere geloofsopvattingen, zonder er noodzakelijk mee eens te zijn. Ik heb minder behoefte gekregen om ideeën van anderen af te meten aan mijn eigen overtuigingen.

Hoe een visie kan veranderen als iemand een tijdje in een context verblijft, illustreert mijn eigen ervaring met Nijkleaster. Ik ging er eens kijken omdat onze dorpskerk goede betrekkingen heeft, ze ondersteunt het initiatief ook financieel.

Toen ik daar voor het eerst kwam dacht ik: hoe help je de mensen nu in het geloof, als er alleen maar een korte Bijbellesing is, zonder uitleg; een paar eenvoudige liederen, die ook nog altijd hetzelfde zijn; een kort gebed, en een gevoelsmatig hele lange stilte?

Maar ik was er toch graag, en kreeg het idee dat ik nader moest kennismaken; daarom heb ik er ook fieldwork gedaan in het kader van verschillende CMW-vakken. Ook deed ik zo nu en dan mee met vrijwilligerswerk. En na verloop van tijd bleek dat ik soms zelf geraakt werd; in de stiltes, en tijdens het zingen.

Daarbij ontdekte ik door mijn observaties een heel belangrijke waarde van Nijkleaster; namelijk het volledig en oprecht accepteren van de ander zoals hij of zij is. Ik ontdekte ook dat die sfeer van liefde wordt opgemerkt door de bezoekers, die daardoor ruimte gaan ervaren.

En als ik dan zie dat mensen toch steeds weer geraakt worden... Dan denk ik: is dit misschien toch een manier om mensen te bereiken in deze tijd? Werkt dit misschien beter dan discussies over wat de Bijbel nu echt zegt? Werkt dit misschien beter dan mensen proberen te overtuigen van hun zondige leven en foute denken?

Of tenminste, kan dit ook een weg zijn?

Een andere belangrijke trigger om nader naar Nijkleaster te kijken was een masterscriptie die ik las in het kader van CMW, waarin bepleit wordt dat veel mensen in de huidige cultuur bereikt kunnen worden door mystieke ervaringen. Een experiment met een kloosterstilteweekend wordt beschreven, met zeer bemoedigende resultaten (Pickerill 2013).

Op deze manier is mijn interesse in Nijkleaster en haar missie gegroeid, en is dit onderzoek ontstaan, met dit afstudeerwerk als uiteindelijk resultaat.

Mijn hermeneutische levensreisverslag neem ik op in deze scriptie, vanwege de hoop dat mijn werk hierdoor beter verstaan zal worden.

1. Evangelisatie in het seculiere Westen: theologische ontwikkelingen

In de zoektocht naar inzichten hoe evangelisatie vorm te geven in onze huidige tijd, worden voor dit onderzoek drie toonaangevende werken geraadpleegd. De auteurs van deze werken zijn autoriteiten op het gebied van evangelisatie en praktische theologie.

William J. Abraham (1947 – 2021) was een vooraanstaand theoloog en filosoof, vooral bekend om zijn invloedrijke bijdragen aan de methodistische theologie en het evangelisatieonderzoek. Geboren in Noord-Ierland, genoot Abraham zijn opleiding aan de Queen's University Belfast en later aan Asbury Theological Seminary en de University of Oxford. Hij diende als professor in de Wesley Studies aan Southern Methodist University (SMU) in Dallas, Texas.

Bryan P. Stone (1959) is gerespecteerd theoloog en hoogleraar aan de Boston University School of Theology, gespecialiseerd in de studie van evangelisatie, praktische theologie en christelijke ethiek. Hij studeerde aan de Nazarene Theological Seminary, en aan de Southern Methodist University (SMU).

Richard R. Osmer (1950) is vooraanstaand theoloog en emeritus-hoogleraar aan het Princeton Theological Seminary, waar hij zich richtte op praktische theologie, christelijke opvoeding en gemeenteopbouw; hij was vanaf 2013 Ralph B. and Helen S. Ashenfelter Professor of Mission and Evangelism. Hij studeerde aan Harvard, Yale en Emory University.

De inzichten uit deze studies zullen worden gebundeld in een systematisch overzicht, dat dient als heuristisch kader. Het doel is om een zo compleet mogelijk beeld te schetsen en geen belangrijke aspecten over het hoofd te zien.

In de behandeling van elk werk wordt eerst de theologische basis besproken waarop de auteur zijn argumenten bouwt. Vervolgens wordt ingegaan op wat de auteurs signaleren in de huidige evangelisatiepraktijken, en wat ze daarin bekritisieren. Ten slotte wordt uiteengezet hoe hun eigen visie in de praktijk vorm krijgt.

1.1 Abraham: Evangelisatie is Initiatie

‘Evangelisatie is een hoeveelheid bewuste activiteiten, die worden gestuurd door het doel van initiatie van mensen in het Koninkrijk van God.’

In *The Logic of Evangelism* (1999²) benadrukt Abraham dat evangelisatie niet gereduceerd kan worden tot één activiteit zoals verkondiging, of getuigenis. Hij laat zien dat ‘bekering’ geen eenmalige gebeurtenis is, maar een proces van inwijding, van initiatie, in het Koninkrijk van God, en dat vindt plaats in de christelijke gemeenschap. Hij maakt dit concreet door zes dimensies te benoemen die in dat inwijdingsproces gebeuren, en benadrukt het belang dat deze allemaal, en in balans, aandacht moeten krijgen.

1.1.1 De theologische basis: het eschatologische perspectief van het Koninkrijk

Hoe vaak denken we na over het Koninkrijk van God, of zijn we er mee bezig? We benoemen het elke keer in het Onze Vader... Maar wat denken we erbij? Abraham is zeer stellig: alle conceptueel denken over evangelisatie moet primair ingebed zijn in het Koninkrijk; in het Goede Nieuws dat Gods Koninkrijk reeds met Jezus gekomen is. De aankondiging van Gods heerschappij in de hemelen en op aarde was reeds ingebed in het denken van Israël, en toen Jezus kwam kon Hij verkondigen: De profetieën zijn in uw aanwezigheid vervuld (Lk4); het koninkrijk van God is nabij: bekeert u, en geloof het Goede Nieuws! (Mk1:15). Ja, theologisch denken over evangelisatie moet beginnen met eschatologie, anders is het bij voorbaat gedoemd te mislukken (Abraham 1999², 17, 23-27).

Dat betekent dat het belangrijk is te beseffen dat God steeds in de wereldgeschiedenis heeft gewerkt, en dat Hij nog steeds met Zijn reddende kracht aan het werk is. Vanuit daar kunnen Zijn discipelen met vertrouwen verwachten dat Hij aan het toewerken is naar de voleinding van alle dingen, waar Zijn rechtvaardigheid en liefde in alle volheid openbaar zal worden⁴. Uit het boek Handelingen leren we hoe het Evangelie zich destijds verspreidde: door de soevereine hand van God, en door de tastbare, zichtbare werking van de Geest in de

---

⁴ ‘God’s kingdom has come in the past; it is here in the present; it will come in the future. All three tenses are required if we are to begin to do justice to its inner complexity and dynamic. We live now suspended between the times. God’s kingdom has come and all creation is invited to share in the blessings of salvation; God’s kingdom is yet to come and all creation is invited to strain toward the final consummation of God’s justice and love with eager anticipation.’ (32)

gemeenschap. Zo leefden de discipelen in harmonie met elkaar, en verkondigden het Evangelie trouw en moedig (38).

Vanuit deze visie van eschatologie mogen we - ja moeten we - ook nu het Goede Nieuws verspreiden, en daarbij rekenen op dezelfde actieve betrokkenheid van de drie-enige God. En daar bidden wij toch ook elke dag voor: 'Uw Koninkrijk kome'?

1.1.2 Reductie-denken bekritiseerd

Abraham constateert dat evangelisatie vaak gereduceerd wordt tot verkondiging, en dat aangestuurd wordt op een persoonlijke beslissing van bekering. Dit begon in de 18e eeuw, en was een verschuiving van de focus van Christus' komende regering en de werking van de Heilige Geest, naar persoonlijke geloofsbeleving en religieuze affecties. Dat was een 'antropocentrische draai die de moderne evangelisatie onderuit heeft gehaald'⁵. Dat zijn sterke woorden van Abraham.

Het reduceren van evangelisatie tot één bepaalde activiteit doet geen recht aan de veelzijdigheid ervan. Sommigen zien evangelisatie als resultaatgerichte kerkgroei, waarbij nieuwe kerken worden gesticht. Anderen hebben een 'revivalistische' visie, gefocust op daadwerkelijke bekering en wedergeboorte, waarbij een 'ziel wordt gewonnen'. Daarnaast wordt evangelisatie vaak omschreven als 'getuigen', waarbij men persoonlijk geloof deelt in één-op-één gesprekken. Evangelisatie wordt ook gezien als daden van liefde, barmhartigheid of rechtvaardigheid. Ten slotte wordt evangelisatie soms gelijkgesteld aan discipelschap, omdat nieuwgelovigen moeten groeien in hun geloof tot ze zelf discipelen kunnen maken. Abraham erkent dat al deze aspecten goed zijn, mits met de juiste motivatie, en als ze geen doel in zichzelf worden; vooral bij kerkgroei en bekering is dit gevaar wel groot. Al deze activiteiten zijn belangrijk in het komen van Christus' regering hier op aarde, maar Abraham wil geen van deze als evangelisatie benoemen, of als de essentie van evangelisatie (93-95).

1.1.3 De praktijk: Initiatie

Daarom pleit Abraham vurig voor een radicale verandering van de theologische visie op evangelisatie, hoewel hij claimt niets nieuws te zeggen; hij wil alleen maar zien dat de Grote Opdracht in zijn geheel gevolgd wordt. Het onderwijs en de geest van de apostelen moet hervonden worden (115).

Zijn voorstel is gevat in de volgende definitie:

---

⁵ 'an anthropocentric turn that has been the undoing of modern evangelism' (58)

‘Evangelisatie is een hoeveelheid bewuste activiteiten, die worden gestuurd door het doel van initiatie van mensen in het Koninkrijk van God.’⁶

Waarbij initiatie verwijst naar die fundamentele ervaringen en processen die je inwijden in, opnemen in Gods regering. Dat betekent dat ‘je een transcendente realiteit ontdekt die de geschiedenis is binnengekomen, en dat je jezelf opgenomen weet in de ultieme doelen van God voor geschiedenis en schepping’.⁷

Abraham benadrukt zo ten eerste dat alle voornoemde activiteiten, en meer, deel uitmaken van evangelisatie; en ten tweede, dat het geen eenmalige gebeurtenis is, maar een proces (101). Daarbij gaat het om de intentie van de activiteiten, namelijk initiatie in Gods Koninkrijk; en wordt het succes niet afgemeten aan de resultaten die er al dan niet uit voort zullen komen. Er mogen ook geen andere intenties zijn; het middel mag niet het doel worden (173, 174).

Bij het praktisch uitwerken van initiatie bepleit Abraham het herinvoeren van het catechumenaat, naar het voorbeeld van de vroege kerk, met een programma om de mensen in het Koninkrijk te vestigen.

Abraham benadrukt dat het vooral gaat om compleetheid, en balans in de verschillende dimensies. Zowel ervaringen als kennis en informatie moeten opgedaan worden; zowel de liefde als de verplichtingen moeten geleerd worden; zowel het introduceren in de gaven van de Heilige Geest als in de geestelijke disciplines; en dit alles stevig gegrond in Gods Koninkrijk. ‘Voor het weglaten van eenieder van deze aspecten moet een overeenkomstige prijs betaald worden.’⁸

---

⁶ ‘Conceiving it [*evangelism*] as that set of intentional activities which is governed by the goal of initiating people into the kingdom of God for the first time’ (93-95). De vertaling is gebaseerd op Paas (2003, 14).

⁷ ‘To be initiated into the rule of God is to encounter a transcendent reality that has entered history and to find oneself drawn up into the ultimate purposes of God for history and creation.’ (101, 119)

⁸ ‘If any are omitted there will be a corresponding price to pay. If we attend only to the experiential dimension, the result will be sickly sentimentalism; we shall have a religion of heat without light, of zeal without knowledge. If we attend only to the commandment to love, the result will be an austere moralism; we shall have a religion of duty without power and joy, of self-righteousness without humility. If we attend only to the creed, the result will be dead orthodoxy; we shall have a religion of light without heat, of knowledge devoid of love and zeal. If we attend only to the gifts of the Holy Spirit, the result will be a frantic activism; we shall have a religion of pentecostal fire without moral content, of pragmatism without intelligent direction. If we attend only to baptism, eucharist, and the spiritual disciplines, the result will be hard ritualism; we shall have a religion of external rite without evangelistic passion, of rigid form without a warm heart. And if we attend to all of these without setting them firmly in the context of the kingdom of God, we shall have only a humanistic religion unrelated to the great sweep of God’s action in history for the renewal of creation.’ (175)

Initiatie: zes dimensies benoemd

Abraham benoemt zes dimensies van initiatie die, zoals hiervoor bepleit, allemaal aan bod moeten komen; namelijk de dimensies van ervaring, gemeenschap en moraliteit, en ook de cognitieve, operationele en discipline aspecten (142). Hoewel de genoemde volgorde een zekere logica heeft, streeft Abraham hier niet een noodzakelijke volgordelijkheid na.

De behandeling van deze aspecten moet niet instrumenteel worden, maar steeds gezien worden in de grotere, integrale visie: 'Wat we nodig hebben is een frisse blik op initiatie; één die ruimte vindt voor een ontmoeting met God, die vergeving van zonden en nieuw leven geeft, en die ook leidt tot een stevig geground zijn in de kerk' (124).

Hij begint met inwijding in de experiëntiele dimensie, die hij vangt onder 'bekering'; waarbij hij zeker niet in het revivalistische conversionisme vervalt. Maar, zegt hij, het Koninkrijk binnenkomen is niet zomaar wat; het betekent een radicale confrontatie met God en Zijn regering! En het lijkt onmogelijk dat dit zou kunnen gebeuren zonder dat je leven op zijn kop gezet wordt.⁹ Voorts kan het ervaren van ontmoeting met God ook niet los gezien worden van de andere vijf dimensies.

Inwijding in het Koninkrijk betekent tegelijkertijd inwijding in de gemeenschap, en dat is onvermijdelijk gekoppeld aan de doop. Dit mag niet veronachtzaamd worden, zoals wel veel gebeurt in de context van evangelisatie. Het is een ritueel van toelating, een zichtbare verzegeling van wat in het onzichtbare plaatsvindt; nog meer dan dat, het is gehoorzaamheid aan Jezus' opdracht. Daarmee is het een genademiddel, en de kracht daarvan mag nooit onderschat worden. Tegelijkertijd mag het weer niet als instrumenteel gezien worden (128).

De derde dimensie is inwijding in het christelijk leven; de identiteit van degene die het Koninkrijk binnengetreden zijn wordt bepaald door het zich toe-eigenen van, het zich toewijden aan het Grote Gebod. Liefde nastreven met heel je wezen en al je kracht; liefde voor God en liefde voor de medemens. Dit is een vreugdevol privilege, en geen last; het is ook geen religieuze verdienste, maar iets dat wordt ontvangen. Dit kan niet op eigen kracht, maar alleen in die van de Heilige Geest; en dat kan niet zonder vallen en opstaan (135).

Als vierde dimensie merkt Abraham op dat initiatie in het Koninkrijk een onvermijdbare cognitieve kant heeft, iets wat in de historie van evangelisatie nogal eens over het hoofd is

---

⁹ Entry into the kingdom of God is not a casual affair. It involves a radical confrontation with God, and it seems impossible that it could happen without a profound self-examination and a penetrating self-knowledge. Given who God is and what human beings are, it is conceptually odd in the extreme to say that one had been confronted with the rule of God but that life could go on as usual. (121)

gezien (142). Specifiek benoemt hij begrip krijgen van de drie-enige God, zoals verwoord in de geloofsbelijdenis van Nicea. Voorts is de verkondiging van het Goede Nieuws van het Koninkrijk fundamenteel in evangelisatie: namelijk Gods handelen in de geschiedenis om de kosmos te bevrijden. Dit is het unieke verhaal van de initiatie van Zijn Koninkrijk door Jezus van Nazareth; Hij die gekruisigd werd buiten Jeruzalem, die opgestaan is uit de dood, en die nu gezeten is aan de rechterhand Gods. Hij die eeuwig regeert in de kerk, en in de wereld; met de Vader, en door het handelen van de Heilige Geest. (170).

Abraham herkent veel discussie over de precieze rol van de Heilige Geest. Hij pleit ervoor dat de gelovige een leven leidt dat is ondergedompeld in de Geest, bewegende in de Geest zoals hij of zij geleid wordt. Niet met een individualistisch focus; hij plaatst dit primair in het leven van de gemeenschap. Hij ziet inwijding in het herkennen van de leiding van de Geest als essentieel, evenals het zich volledig geven aan dienstbaarheid, overeenkomstig zijn of haar gaven. De inwijdeling mag zich dit standvastig en dankbaar toe-eigenen (158, 159).

Als zesde en laatste dimensie benoemt Abraham inwijding in de geestelijke disciplines, geestelijke oefeningen. Hij acht deze als fundamenteel om in voortdurende communie met de drie-enige God te blijven, en onontbeerlijk voor geestelijk onderscheid, om staande te blijven in deze wereld. Hij benoemt de Eucharistie als centraal, met de voorbereiding, zoals vasten, meditatie en schuld belijden. Daarnaast benoemt hij activiteiten zoals lofprijzen, zingen, Bijbellezen, danken, stil zijn voor God, alsook geven.

Om het belang te onderstrepen van initiatie in alle volledigheid, in het bijzonder in onze seculiere cultuur, wil ik Abrahams indringende pleidooi onvertaald overnemen:

'Finally, if the modern situation is as bleak as many postulate, initiation in all its fullness is as crucial as I have described it above. (...) To proceed in this fashion is both unworkable and cruel. It is unworkable because it does not equip the Christian to lay hold of the significance of the coming of the new age of God. It is cruel because it offers people light and hope in the midst of darkness and despair and then leaves them to continue their journey in the wastelands of superficial religion, greed, and idolatry.

Extensive catechesis or instruction, incorporation into the body of Christ, the handing over of basic spiritual disciplines, participation in the works of the Holy Spirit —all these are minimum equipment to enable the convert to stand up to the ravages of the world.' (207)

1.1.5 Bouwstenen voor onderzoeksmodel

Kernidee van Evangelisatie:

Abraham definieert evangelisatie als een reeks bewuste activiteiten gericht op het initiëren van mensen in het Koninkrijk van God. Dit proces moet doordrenkt zijn van een eschatologisch perspectief, dat wil zeggen de verwachting van Gods Koninkrijk zoals Jezus dat heeft verkondigd.

Theologische Basis:

Het denken over evangelisatie moet primair geworteld zijn in het concept van het Koninkrijk van God. Dit Koninkrijk is al aanwezig sinds Jezus' komst en moet centraal staan in alle evangelisatie-inspanningen. Het besef dat God altijd actief is geweest in de wereldgeschiedenis en dat Hij blijft werken aan de uiteindelijke vervulling van alle dingen, geeft vertrouwen aan Zijn discipelen.

Kritiek op Reductie-denken:

Abraham bekritiseert de reductie van evangelisatie tot enkel verkondiging of individuele bekering. Hij betoogt dat dit een antropocentrische verschuiving is die afleidt van de bredere eschatologische realiteit van Christus' regering en de werking van de Heilige Geest. Hij wijst erop dat verschillende visies op evangelisatie, zoals kerkgroei, revivalisme, getuigenis of discipelschap, vaak te eenzijdig zijn en niet de volledige omvang van evangelisatie dekken.

Praktische Uitwerking: Initiatie:

Abraham pleit voor een hernieuwde, volledige benadering van evangelisatie als initiatie, wat inhoudt dat het proces niet alleen verschillende activiteiten omvat, maar ook een continu proces is van opname in Gods Koninkrijk. Hij stelt voor om het catechumenaat opnieuw in te voeren, zoals in de vroege kerk, met programma's die nieuwe gelovigen inwijden in het geloof. Evangelisatie moet daarmee alle dimensies van het christelijke leven omvatten: ervaring, gemeenschap, christelijk leven, cognitieve inhoud, leven in de Geest, en geestelijke oefeningen.

Zes Dimensies van Initiatie:

Ervaring: Inwijding door bekering, waarbij de confrontatie met Gods Koninkrijk een radicale verandering teweegbrengt.

Gemeenschap: Opname in de gemeenschap van gelovigen, gekoppeld aan de doop als zichtbaar ritueel van toelating.

Christelijk leven: Toewijding aan het Grote Gebod van liefde voor God en de medemens, gedragen door de kracht van de Heilige Geest.

Cognitieve inhoud: Begrip van de leerstellingen van het geloof, vooral de doctrine van de Drie-eenheid en het verhaal van Gods handelen in de geschiedenis.

Leven in de Geest: Persoonlijk en in de gemeenschap, met geestelijke gaven voor dienstbaarheid.

Geestelijke oefeningen: Praktijken zoals eucharistie, vasten, meditatie, en andere vormen van geestelijke toewijding om in voortdurende gemeenschap met God te blijven.

Abraham benadrukt dat een volledige initiatie cruciaal is, vooral in een seculiere cultuur, om gelovigen te wapenen tegen de uitdagingen van de wereld en hen te ondersteunen in hun geestelijke reis.

1.2 Stone: Evangelisatie is Kerk-Zijn

'Het meest evangeliserende dat de kerk vandaag kan doen is de kerk zijn – gevormd wordende door de Heilige Geest door kernpraktijken zoals aanbidding, vergeving, gastvrijheid, en economisch delen; gevormd wordende tot een apart volk in de wereld, een nieuwe sociale optie; de uitbeelding van het lichaam van Christus'.

In "Evangelism after Christendom: The Theology and Practice of Christian Witness" (2007) stelt Stone de gemeenschap centraal, als de plek waar men Jezus ontmoet: kom en zie, proef en ervaar, doe mee, en ontdek zo een radicale nieuwe realiteit waar de Geest regeert. Hij benadrukt het uitleven van Gods shalom, wat betekent dat er met volledige openheid en vrijblijvendheid naar buiten getreden wordt, zonder enige dwang. Hij pleit voor een open dialoog met de postmoderne wereld en met andere religies, en tegelijk stelt hij dat dit niet mag leiden tot het verwateren van het eigen christelijke verhaal, met Jezus centraal.

1.2.1 De theologische basis: Shalom door Gods volk

Er was eens... heel lang geleden, in een heel ver land, een kinderloos, ouder echtpaar. God riep hen en zei: Ik zal jullie tot een groot volk maken, zodat Ik door jullie alle volken zal zegenen! Ik heb jullie uitgekozen om dit goede nieuws uit te leven en uit te dragen: er is shalom voor deze hele wereld die zo diep gevallen is! Jullie zijn niets bijzonders hoor, maar ik heb mijn liefde en genade op jullie gezet. Nu, onthoud dit steeds, en gedraag je daarnaar: aanbid mij alleen, wees aan mij gehoorzaam, en wees zo een getuige van Wie Ik ben¹⁰. Zo wordt Mijn shalom waar, want je kunt van Mij op aan; ik ben steeds bij jullie, en ik heb de hele wereld en de hele geschiedenis in Mijn hand. Daarbij is shalom niet alleen het doel van Mijn regeren; het is ook Mijn manier van regeren. Laat dat ook jullie manier zijn; geweld, dwang en zelfs morele druk zijn uit den boze. Geef iedereen de gelegenheid om te 'komen en zien', om te proeven; laat ze meegetrokken worden in Mijn shalom, zorg maar dat men

---

¹⁰ 'God's ways are to become Israel's ways, so that in order to know what God is up to, one need only look at Israel. The story of Israel, therefore, is a story in which these three postures—worship, obedience, and witness—are bound up with and integrally related to one another.' (Stone 2007, 67)

gefascineerd raakt door de nieuwe realiteit. Want de vrijheid om te weigeren moet er altijd zijn (vrij naar Stone 2007, 64-73).

Stone laat zien dat met de opstanding van Jezus de kerk ontstaat als een gemeenschap van 'getuigen' (100). Een essentieel kenmerk hiervan is het hebben en uitdragen van vreugde, wat een door de Geest gegeven reactie is op de nieuwe werkelijkheid, zelfs te midden van vervolging. Zonder deze vreugde is evangelisatie ondenkbaar. Daarnaast leefde de gemeenschap in eenheid, 'op een manier die zo beledigend anders was dan de rest van de wereld; met Christus als de norm, en gelovend in de actieve werking van de Heilige Geest'. (104).

Dit leven onder Gods regering betekende ook waar nodig weerstand bieden aan wereldse machten, en niet meedoen aan heidense praktijken. 'Dit was niet het afzetten tegen de wereld, maar gehoorzaamheid aan God ten behoeve van de wereld, om een voorsmaak te zijn van de verandering die God in de wereld verlangt' (105).

Stone merkt ook op dat de missie van de vroege kerk in Handelingen veel meer bepaald wordt door wat Gods Geest geeft, dan door de activiteit van de kerk zelf. Waarbij Newbigin opmerkt: 'dat missie niet alleen de wereld verandert, maar ook de kerk' (106).

In haar verkondiging verbond zij het verhaal van het leven, de dood en de opstanding van Jezus met het verhaal van Gods volk¹¹. Het verhaal van Jezus, als nakomeling van dat ene kinderloze echtpaar waarmee God Zijn volk begon, is centraal in de steeds voortgaande regering van de drie-enige God door de hele wereldgeschiedenis heen; in verleden, heden en toekomst.

1.2.2 Uitdagingen: Post-Christendom en Postmoderniteit

Stone benoemt twee dominante 'rivaliserende narratieven' van het Evangelie: het Constantijnse verhaal, en het verhaal van de Moderniteit. Daar waar het Evangelie geroepen is om de wereldsystemen te ondermijnen, hebben deze zeer krachtige narratieven juist de verspreiding van het Evangelie ondermijnd. Ze plaatsen het namelijk binnen een foute, uiteindelijk gewelddadige *telos*, een foute eschatologie. Maar, betoogt Stone, God redt ons niet alleen van de zonde, maar ook van deze machten die maken dat wij de zonde niet kunnen herkennen en niet kunnen weerstaan.

---

¹¹ When the apostles bore witness to Jesus' understanding of God's reign, they found it impossible to do this meaningfully without telling the story of his life and then connecting that story to the story of the people of God. As Hauerwas says, (...) the proclamation of the coming kingdom of God, its presence, and future coming is a claim about how God rules and the establishment of that rule through the life, death, and resurrection of Jesus. (1983:83) (109)

Hij herkent dat beide narratieven in transitie zijn, en dat geeft de kerk belangrijke kansen om haar eigen verhaal opnieuw neer te zetten. (112, 113)

Constantijns denken bekritiseerd

Het Constantijnse verhaal is het verhaal van het pelgrim volk van God, dat zowel het vertrekpunt als de eindbestemming van zijn reis vergeten is, en zo toegeeft aan de verleiding om zichzelf thuis te maken in de wereld. Gods regering wordt nu gelijkgesteld aan de 'Christenheid', een menselijke sociale constructie; en evangelisatie wordt nu gezien als de uitbreiding van de Christenheid buiten het keizerrijk, en het afdwingen van een 'gekerstende' sociale orde binnen het rijk (131).

De fout van het Constantijnse christendom is dat het de staat eschatologisch de plaats van de kerk geeft, waardoor de huidige sociale orde als meer permanent en werkelijk wordt ervaren dan de regering van God.

Deze loyaliteit aan de maatschappij betekent voor de kerk een groot verlies als trouwe getuige van Jezus. De uitdaging is haar getuigenis zodanig te zuiveren, verduidelijken en uit te leven dat de wereld het 'zonder vertaling' kan begrijpen (126).

En er moet respect zijn voor het ongeloof van de wereld; het aanbod van het Evangelie moet zodanig zijn dat het in vrijheid afgeslagen kan worden (130).

Modern denken bekritiseerd

Stone bekritiseert twee stromingen binnen de huidige evangelisatie, die hij benoemt als 'apostolische' evangelisatie, en 'progressieve' evangelisatie.

De eerste wil een antwoord zijn op de secularisatie, en de tweede op het religieus pluralisme van de recente moderniteit. Beide proberen een 'postmoderne' optie te zijn voor evangelisatie, maar beide blijven ze liberaal in de klassieke moderne betekenis; in feite is hun 'postmoderniteit' slechts moderniteit, uitgewerkt tot zijn logische conclusie (143).

Reactie op secularisatie bekritiseerd

Evangelisatie in 'apostolische' gemeenten bouwt ten eerste op het bereiken van de seculiere mensen 'waar ze zijn', en ten tweede op het hen overtuigen van de waarheid van het Evangelie op basis van feiten en aannemelijkheid (apologetiek), of op basis van dat het voor hun 'werkt', of beide. Echter dit is funderingsdenken: hier worden de fundamenten van de waarheid en de betekenis van het Evangelie buiten het Evangelie gelegd.

Voorts benadert deze evangelisatie zo het kernprobleem als gebrek aan informatie, maar richt zich niet op de afgoderij van de 'zelf'.

En ook, de aanname dat culturele barrières kunnen worden weggenomen zonder het intrinsiek individualistische consumenten denken en de uiteindelijk gewelddadige

vooronderstellingen van de seculiere cultuur uit te dagen, getuigt van een blindheid voor het ondermijnende karakter van het christelijk geloof. Het is de blindheid van een kerk die meer is gevormd door de moderniteit dan door het Evangelie. (146-151)

Reactie op religieus pluralisme bekritiseerd

Stone heeft enerzijds wel sympathie voor de 'progressieve' evangelisatie die hij beschrijft, vanwege de dialoog, met ruimte voor twijfel. Deze is open en uitnodigend, in een sfeer van vrijgevigheid en overvloed, en niet in een sfeer van exclusiviteit.

Anderzijds, het zo relativiseren van de cognitieve inhoud van het geloof, met de bereidheid deze aan te passen aan wat twijfelaars geloofwaardig vinden, leidt ertoe dat er weinig van het christelijk geloof blijft staan. Stone merkt op dat hier feitelijk de optie van ongelooft wordt afgesneden, omdat het geloof wordt aangepast aan wat geloofd kan worden; met uiteindelijk als doel, groei van de kerk. Ook hier wordt vanuit een modern denken de vreemdheid van het Evangelie en het anders-zijn van de kerk en haar verhaal weggenomen.

Daarom wijst hij deze benadering af, die hij benoemt als 'liberaal', met een Christendom die voor iedereen acceptabel moet zijn. Een benadering die interreligieuze dialoog alleen mogelijk ziet door alle religies te plaatsen in een neutraal, universeel, alomvattend geheel, door ze te reduceren tot een gemeenschappelijke essentie. (152-159)

1.2.3 De praktijk: Kerk-zijn is evangeliseren

Stone's fundamentele uitgangspunt is:

'Het meest evangeliserende dat de kerk vandaag kan doen is de kerk **zijn** – gevormd wordende door de Heilige Geest door kernpraktijken zoals aanbidding, vergeving, gastvrijheid, en economisch delen, gevormd wordende tot een apart volk in de wereld, een nieuwe sociale optie; de uitbeelding van het lichaam van Christus.¹²

Centraal in Stone's betoog is dat de wereld Gods shalom alleen maar kan leren kennen door de gemeenschap van Zijn volk. In de gemeenschap die wordt geleid en gevormd door de Heilige Geest, in het leven, de dood en de opstanding van Jezus Christus. Daar waar Zijn verhaal wordt geleerd en uitgeleefd; daar waar getuigd wordt in aanbidding, en gehoorzaamheid, ja in heiligheid.

Doordat de kerk in de wereld is, kan de schoonheid van Heiligheid geproefd, aangeraakt, ervaren worden.

---

¹² 'The thesis of this book is that the most evangelistic thing the church can do today is to be the church—to be formed imaginatively by the Holy Spirit through core practices such as worship, forgiveness, hospitality, and economic sharing into a distinctive people in the world, a new social option, the body of Christ. (15)

Evangelisatie is dan slechts de vredige uitnodiging 'kom en zie'; doe mee, leer en ervaar die 'vreemde nieuwe wereld van God' die wij ontdekt hebben, en die ons leven bepaalt.

1.2.4 De praktijk: Post-liberale evangelisatie

Stone pleit voor evangelisatie in een context van religieus pluralisme met een benadering die hij karakteriseert als 'post-liberaal'. Deze benadering claimt namelijk geen universele superioriteit, op basis waarvan mensen overtuigd kunnen worden om Christen te worden. Deze benadering heeft alleen maar het verhaal en de gemeenschap gegeven door God, van Wie zowel de gemeenschap als het verhaal getuigen. Tegelijkertijd is het onvermijdbaar dat dit verhaal allesomvattende claims over de geschiedenis en de kosmos maakt.

Dit verhaal is ingebed in de cultuur van de gemeenschap, de kerk; in de praktijken en sociale patronen; en om deze cultuur te leren kennen moet men de taal, de interne grammatica leren¹³. De Bijbel is hierin essentieel; gelezen vanuit de context van deze cultuur, als lens door welke alles in de wereld, alle menselijke ervaring gezien, geïnterpreteerd en blootgelegd wordt. De interactie met de werkelijkheid beïnvloedt natuurlijk het lezen van de Bijbel, maar onderbouwing van de waarheid wordt niet buiten de Schrift gezocht, in 'feiten' of 'ervaring'. 'Het is de tekst die de wereld omvat, in plaats van de wereld die de tekst omvat'¹⁴. (157-159)

Dit is volgens Stone ook de manier om andere religies te benaderen: van dichtbij en met een positieve houding. Leer hun specifieke 'taal' en verhalen kennen; hun manier van leven, de tradities zoals die in de gemeenschap geleefd worden.

Niet met een pre-liberale houding dat ze intrinsiek zondig, afgodisch, of 'fout' zijn, maar wel dat ze echt anders zijn.

Niet met het liberale inclusivisme, die zegt dat er in essentie geen verschillen zijn, dat het slechts verschillende wegen zijn die dezelfde berg opgaan (162).

Want een post-liberale benadering zegt dat een compromisloze evangelistische uitnodiging en een interreligieuze dialoog samengaan. Een oprechte dialoog wordt pas mogelijk als de verschillen tussen religies voluit toegegeven worden, waarbij we mogen, ja moeten verwachten dat God ook in de levens van niet-Christenen werkt (159, 160). En volgens Newbigin moet de evangeliserende Christen voorbereid zijn op oordeel en correctie; om uit te

---

¹³ But then this means that the church's practice of evangelism is nothing less than an opening up to others of the "strange new world of God" that it has discovered and an embodied invitation to live into it. It also means that salvation is more a matter of enculturation or "language acquisition" than an act of mental assent, the sheer exercise of individual will, or the adjustment of one's attitude. (160)

¹⁴ Stone refereert hier aan 'Intratextual theology' volgens Lindbeck: 'Intratextual theology redescribes reality within the scriptural framework rather than translating Scripture into extrascriptural categories. It is the text, so to speak, which absorbs the world, rather than the world the text.' (1984:118) (Stone 159)

vinden 'dat in onze schijnbare gehoorzaamheid een werkelijke ongehoorzaamheid verborgen ligt'¹⁵. Dit kan zich uiten in het nemen van verantwoordelijkheid voor fouten van de kerk uit het verleden: bekering als een vorm van evangelisatie (162).

Daarbij is het christelijk verhaal natuurlijk niet neutraal. Een gehoorzame kerk zal een oordeel vormen over de overtuigingen en praktijken van andere religies, net als over alle andere instituten, machten, narratieven en praktijken die ze tegenkomt; maar dit mag niet in een houding van superioriteit gebeuren.

1.2.5 Bouwstenen voor onderzoeksmodel

Kernidee van evangelisatie met theologische basis

Stone betoogt dat de kerk het beste kan evangeliseren door simpelweg kerk te zijn. Dit betekent gevormd worden door de Heilige Geest via kernpraktijken zoals aanbidding, vergeving, gastvrijheid en economisch delen, en zo een apart volk vormen dat een nieuwe sociale optie in de wereld biedt: een uitbeelding van het lichaam van Christus.

De kerk volgens Stone moet leven volgens Gods shalom, zowel als doel en als manier van regeren, en dit zonder geweld of dwang. Mensen moeten de kans krijgen om in de gemeenschap te komen en de shalom te ervaren. De opstanding van Jezus leidde tot de oprichting van een vreugdevolle gemeenschap, verenigd in de Geest, die zich onderscheidt van de wereld. Deze gemeenschap moet zich verzetten tegen wereldse machten en de heidense praktijken, niet om de wereld af te wijzen, maar om gehoorzaam te zijn aan God en een voorsmaak te geven van de veranderingen die God in de wereld wil zien.

Uitdagingen: Post-Christendom en Postmoderniteit

Stone bespreekt twee rivaliserende narratieven die de verspreiding van het Evangelie ondermijnen: het Constantijnse verhaal en het verhaal van de Moderniteit. Beide hebben de evangelisatie verkeerd gevormd door een foute eschatologie en gewelddadige methoden te gebruiken. Stone roept op om het Evangelie los te maken van deze invloeden en het opnieuw in zijn pure vorm te presenteren.

---

¹⁵ 'But this does not mean that the purpose of dialogue is to persuade the non-Christian partner to accept the Christianity of the Christian partner. Its purpose is not that Christianity should acquire one more recruit. On the contrary, obedient witness to Christ means that whenever we come with another person (Christian or not) into the presence of the cross, we are prepared to receive judgment and correction, to find that our Christianity hides within its appearance of obedience the reality of disobedience. Each meeting with a non-Christian partner in dialogue therefore puts my own Christianity at risk.' (1995:182) (161)

Constantijns Denken Bekritiseerd

Het Constantijnse Christendom vereenzelvigde Gods regering met een menselijke sociale orde (de Christenheid), waardoor de kerk haar pelgrimsreis en haar ware eindbestemming vergat. Evangelisatie werd gezien als uitbreiding van deze orde en het afdwingen van een 'gekerstende' sociale structuur. Stone wijst erop dat deze benadering de kerk minder trouw maakt aan haar getuigenis van Jezus en pleit voor een respectvolle houding ten opzichte van het ongeloof van de wereld.

Modern Denken Bekritiseerd

Stone bekritiseert zowel de 'apostolische' als de 'progressieve' evangelisatie. De apostolische benadering richt zich op het overtuigen van seculiere mensen door apologetiek en het wegnemen van culturele barrières, maar mist een uitdaging van de seculiere cultuur. De progressieve benadering zoekt dialoog en openheid, maar verzwakt het christelijk geloof door aanpassingen die het acceptabel maken voor iedereen.

De Praktijk: Kerk-Zijn is Evangeliseren

Stone's fundamentele uitgangspunt is dat de wereld Gods shalom alleen kan leren kennen door de gemeenschap van Zijn volk. De kerk moet in de wereld zijn, zodat de schoonheid van heiligheid geproefd en ervaren kan worden. Evangelisatie is dan een vredige uitnodiging: 'kom en zie' en ervaar de vreugde en heiligheid van Gods nieuwe wereld.

De Praktijk: Post-Liberale Evangelisatie

Stone pleit voor een post-liberale benadering van evangelisatie, waarbij de kerk geen universele superioriteit claimt, maar getuigt van haar eigen verhaal en gemeenschap. Dit verhaal, ingebed in de cultuur van de kerk, moet geleerd worden door de taal en interne grammatica van de gemeenschap te begrijpen. De Bijbel fungeert als lens waardoor alles in de wereld wordt gezien en geïnterpreteerd.

In de interactie met andere religies moet de kerk een open houding hebben, en deze religies niet reduceren tot een universele essentie. Evangelisatie en interreligieuze dialoog moeten samengaan, waarbij de verschillen tussen religies volledig erkend worden.

Stone benadrukt dat het christelijk verhaal niet neutraal is en dat een gehoorzame kerk een oordeel moet vormen over andere religies en wereldse praktijken, maar zonder een houding van superioriteit.

1.3 Osmer: Evangelisatie is Uitnodiging

‘Evangelisatie is de uitnodiging om de oproep van het Evangelie te beantwoorden: het goede nieuws van Gods redding van de wereld in Jezus Christus’¹⁶

In *“The Invitation: A Theology of Evangelism”* (2021) is Osmer er vooral op gericht om af te rekenen met het ‘conversionisme’. Dat doet hij door te pleiten voor een alternatieve soteriologie vanuit de theologie van Karl Barth, op grond waarvan niet op een bekeringsbeslissing aangestuurd hoeft te worden. Evangelisatie is daarmee een vredige uitnodiging geworden; om mee te doen in een liefhebbende gemeenschap, om zo te ontdekken ‘wie je al bent in Jezus’. Ook laat hij zien hoe belangrijk persoonlijke, geloofwaardige getuigenis in toegewijde relaties kan zijn.

1.3.1 Bekerings-denken bekritiseerd

Osmer wil afrekenen met het ‘conversionisme’: een kijk op evangelisatie die uitgaat van de verloren mens, totdat deze zelf een beslissing neemt tot bekering; wat dan een eenmalige, dramatische gebeurtenis is. Dit heeft sinds de revivals van de 18^e eeuw zozeer het denken over evangelisatie bepaald, dat veel hedendaagse Christenen niet op een andere manier over evangelisatie kunnen denken.

Maar ondertussen voelen velen zich er ook ongemakkelijk bij. Strookt dit eigenlijk wel met de geloofsovertuigingen uit de reformatie, als het gaat om Gods soevereiniteit, en de bijdrage van de mens in het gered worden? En wat is de werkelijke waarde van de beslissing waarop aangestuurd wordt? (126)

Bovendien, kan deze benadering die mensen die juist een boodschap van bemoediging en acceptatie nodig hebben eerder verder van God afbrengen? Want hoe bereid is iemand om naar mij te luisteren, als ik die persoon feitelijk veroordeel, in de wereld van de duisternis plaats? (155)

1.3.2 De theologische basis: ‘Christus in onze plaats, voor allen’

De gevangenisdeur staat al lang open; open je ogen, en kom naar buiten! Waarom blijf je daar toch zitten? Er is echt niets wat je moet doen, of wat je maar zou kunnen doen; Christus heeft alles wat nodig was, al lang voor jou gedaan!

---

¹⁶ Evangelism is the invitation to respond to the gospel, the good news of God’s salvation of the world in Jesus Christ, which is offered to others as part of the witness of the church under the guidance and persuasive power of the Holy Spirit (Osmer 2021, 21)

Zo bepleit Osmer, vanuit de theologie van Karl Barth, voor een alternatief voor het bekeringsdenken. Barth benadert ieder mens als reeds binnen het bereik van Gods reddende liefde, vanwege 'Christus in onze plaats', 'voor allen', en 'voor eens en voor altijd'.

Dit moet niet als universalistisch gezien worden, in de zin dat uiteindelijk iedereen gered zal worden; God is niet verplicht om eeuwig geduld te hebben met diegenen die hardnekkig de waarheid ontkennen, de waarheid van wie ze al zijn in Christus Jezus. Het laatste oordeel is reëel; maar dat is wel in Gods handen, niet in de onze (Osmer 2021, 141).

Geen mens kan de redding verdienen, of iets toevoegen aan het complete, verzoenende werk van Christus; het is geheel het werk van de Heilige Geest om ons 'wakker te maken'; de weg naar het nieuwe leven te laten 'zien', en ons in gemeenschap met Christus en zijn gemeente te brengen.

Voorts betoogt Osmer dat eenieder steeds weer opnieuw het evangelie nodig heeft, wakker gemaakt moet worden; en dat elk die al een keer wakker gemaakt is door het evangelie, geroepen is om getuige te zijn. In alle gebrokenheid, want Christenen blijven '*simul martyr et peccator*'.

Osmer benadrukt dat het getuigen van Christus de missie van de kerk is, de reden van bestaan van de kerk, en dat evangelisatie daar een essentieel onderdeel van is: de kerk is een gezonden gemeenschap, uitverkoren om te getuigen. Barth zegt: 'de kerk is een missionaire kerk, of het is helemaal geen kerk' (126).

Dus laten we vrijelijk, met vertrouwen, naar iedereen als 'Gods geliefde' getuigen; van Christus, die met zijn verzoenende werk de gevangenisdeur heeft opengezet, en zo de liefde van God heeft geopenbaard (123)!

1.3.3 De praktijk: 'God houdt van je; kom en ontdek dat in de gemeenschap'

Osmer benoemt zijn benadering de 'New Evangelization'; als een uitnodiging, om te worden wie je al bent in Jezus Christus, om deel te nemen aan een verzoende en verzoenende gemeenschap (159). Het overvloedige, eeuwige leven in Christus begint nu al, en Gods glorie, Zijn schoonheid, luister en macht worden in zelfopofferende liefde gevierd; in gemeenschap met de drie-enige God, en met elkaar.

De boodschap van de gemeenschap is: 'God houdt van jou; Christus heeft je uit liefde gered; als je op deze liefde vertrouwt zal je leven worden getransformeerd. Kom en Zie!

Wij zijn er niet op uit om je te kijk te zetten, je schuldig te doen voelen, of je te manipuleren, om je te bewegen tot persoonlijke redding.'

Integendeel, de gemeenschap wil in houding, woord en daad uitdragen dat God ons mensen ten diepste kent, zoals wij werkelijk zijn; beter dan wij onszelf ooit kennen. En, dat Hij, ondanks alles van iedereen houdt, veel meer dan wij ons ooit kunnen voorstellen.

Bij het ontdekken van onze identiteit in Christus moeten we niet denken aan een eenmalig moment van bekering, maar aan zowel belangrijke veranderingsmomenten als een langdurig proces. En zelfs toegewijde christenen moeten het evangelie steeds weer opnieuw horen, net zoals 'aankomende' en 'weggevalen' christenen (219).

1.3.4 De praktijk: 'Een getuigende, geloofwaardige gemeenschap van geloofwaardige getuigen'

In zijn boek beschrijft de praktisch theoloog Osmer diverse case-studies, die hij gebruikt om op zijn theologische richtlijnen te reflecteren. Die verhalen helpen om de richtlijnen te onderbouwen, te illustreren en uit te breiden.

Osmer benadrukt dat de gemeente de eerste getuige is: de liefde van God moet zichtbaar en voelbaar zijn binnen de gemeenschap om geloofwaardig te kunnen evangeliseren.

Tegelijkertijd tonen de case-studies aan dat veel evangelisatie één-op-één plaatsvindt, vaak spontaan in het dagelijks leven. Evangelisatie moet ruim worden opgevat; elke interactie in houding, woord of daad kan er deel van uitmaken, zowel positief als negatief.

De case-studies laten zien hoe cruciaal het is om relaties op te bouwen, waarbij 'heiligheid' essentieel is voor het wekken van vertrouwen en het scheppen van openheid. Dit biedt de gelegenheid om betrokken te zijn bij het lijden en de pijn van anderen. Vooral in tijden van crisis, grote veranderingen of desoriëntatie ontstaat de kans om het Evangelie te delen in woord en daad, waarbij de manier van evangeliseren steeds afhankelijk is van de situatie. Voorts blijkt uit de case-studies dat de evangeliserende persoon soms de rol van geestelijk begeleider vervult, iemand die op cruciale momenten informatie en richting geeft en gebeurtenissen duidt. Deze verhalen getuigen ook van het vertrouwen in en de zoektocht naar de leiding en wijsheid van de Heilige Geest van de evangeliserende persoon, vooral in gesprekken over wat wel of niet te zeggen en hoe te reageren in verschillende situaties. Het expliciet bidden voor de ander op het juiste moment is hierbij zeker ook van groot belang.

Een wat op zichzelf staande, maar zeker belangrijke richtlijn is de volgende: Focus op de ervaring van kinderen in de kerk; als deze positief is, is er meer kans dat als ze ooit wegvalen, ze ook weer eens terugkeren.

1.4 Theologische ontwikkelingen samengebracht

In de voorgaande paragrafen zijn de studies afzonderlijk besproken, en nu worden ze bij elkaar gebracht, met aanvullende ondersteuning vanuit enkele andere bronnen.

In deze en de volgende paragraaf zullen deze ideeën bij elkaar gebracht worden in een systematisch overzicht, met als doel een heuristisch kader op te bouwen, om hiermee op evangeliserende praktijken te kunnen reflecteren.

Als we de drie auteurs samenbrengen, wordt er een integraal, samenhangend beeld zichtbaar. Er wordt geëvangeliiseerd vanuit vertrouwen in God; dat Hij zijn Koninkrijk vestigt, dat Hij zijn volk bouwt, dat Hij een missie heeft. Velen zouden dit de *Missio Dei* noemen als basis voor het vertrouwen, maar de auteurs zelf beroepen zich niet op deze term.

De gemeenschap, waar een vredige uitnodiging vanuit gaat, staat centraal; daar wordt het geloof uitgeleefd en geleerd. Evangelisatie is geen eenmalige gebeurtenis waar de mens beslissend is, maar een intentioneel multidimensionaal proces van 'meedoen', geleid door de Geest.

Het werk van Lynne Taylor (2019) onderschrijft het belang van 'meedoen'; zij toont aan dat mensen tot geloof kunnen komen door deelname aan geestelijke oefeningen.

Osmer stelt dat ook toegewijde Christenen steeds weer opnieuw aan het evangelie blootgesteld moeten worden, net als 'aankomende' en 'weggefallen' Christenen. Dit betekent dus dat het 'meedoen' in de gemeenschap een noodzaak blijft voor iedereen.

Abrahams specifieke bijdrage zit vooral in het integreren van bekende principes tot een geheel, waarbij hij ook teruggrijpt op de vroege kerk. En die zijn vandaag, in onze huidige cultuur nog net zo waardevol, maar ze moeten in totaliteit herontdekt en toegepast worden.

Stone laat specifiek zien hoe de kerk haar benadering van 'shalom door shalom' vaak gemist heeft. Door te stellen dat ongeloof een reële optie moet zijn, zet hij dit wel op scherp.

Ook het post-liberale denken wat hij bepleit in deze postmoderne tijd, zal voor vele gemeenschappen een omslag in denken, en een zoektocht in onbekend terrein betekenen. Tegelijk zijn dit wel noodzakelijke ontwikkelingen om de seculiere wereld vol van religieus pluralisme te evangeliseren.

Osmer benadrukt het geloofwaardig getuigen van de gemeenschap.

Daarnaast is zijn belangrijkste specifieke bijdrage het bepleiten van een verzoeningsleer op basis van Karl Barths theologie, als alternatief voor de klassieke revivalistische soteriologie. Paas (2022) laat het belang hiervan zien, hoe velen door deze soteriologie in verlegenheid worden gebracht in de dagelijkse praktijk van evangelisatie. Dit komt doordat het in de

seculiere context moeilijk is om nederig en overtuigend van Jezus te getuigen, uitgaande van een 'verloren' wereld.

De Barthiaanse soteriologie aangereikt door Osmer biedt daarentegen een sleutel tot het onbevangen benaderen van de wereld, zonder de noodzaak van de redding door Christus of Gods soevereiniteit hierin op te geven. Deze benadering stelt ons in staat iedereen te zien als binnen het bereik van Gods liefde, zonder te vervallen in het universalisme waarbij uiteindelijk geen oordeel is. Tegelijkertijd moeten we ons helemaal niet bezig houden met dat oordeel, zoals Lesslie Newbigin gepassioneerd betoogt: 'Ik pleit ervoor dat we ophouden te discussiëren over de vraag of andere mensen wel of niet gered zullen worden. Ik geloof niet dat dit onze zaak is!' ¹⁷

Door deze soteriologische overtuigingen kan de benadering van evangelisatie fundamenteel veranderen, en worden tot een 'vredige uitnodiging'.

1.5 Een heuristisch kader voor empirisch onderzoek

Dit voorliggende literatuuronderzoek is erop gericht om recente ontwikkelingen in de theologie van evangelisatie in het seculiere Westen naar boven te brengen. Daarbij is het doel om met deze verkregen inzichten gericht te kunnen reflecteren op een praktijk waar geëvangelizeerd wordt.

Om dit praktisch werkzaam te maken worden deze inzichten ten eerste samengebracht in een systematisch overzicht, dat te gebruiken is als heuristisch kader voor beschouwing van de evangeliserende gemeenschap.

De focus is om enerzijds de principes te naar boven te brengen, die de evangelisatie in de praktijk sturen; namelijk de diepere, onderliggende overtuigingen. Anderzijds wordt gezocht naar de praktijken die hieruit voortkomen.

---

¹⁷ '... I plead that we stop arguing about whether or not other people are going to be saved. I do not believe that this is our business. I do not believe that we have a mandate to settle those questions. We know from the teaching of Jesus that one thing is sure — that at the end there will be surprises; that those who thought they were in will be out, and those who thought they were out will be in. The Bible as a whole and the teaching of Jesus give to us both immensely universalistic visions of the all-embracing power of God to save and to heal, but also and especially in the teaching of Jesus very, very harsh warnings about the possibility of losing the way, about the possibility of being lost, about the broad and inclusive way that leads to destruction and the narrow way, the hard way, that leads to life.' (Newbigin in Guder 2015, 44, 45)

Dit overzicht wordt verder uitgewerkt met meer detail, ook gebaseerd op deze studies, wat resulteert in een lijst van ongeveer 75 indicatoren. Hoewel dit fijnmazig is, blijkt die mate van detail noodzakelijk om de praktijk bespreekbaar te maken, op het niveau waar concrete aandachtspunten benoemd kunnen worden.

Bovendien wordt er gezocht naar inzichten voor een tweede heuristisch kader, bedoeld om te observeren wat er gebeurt met personen die in contact komen met de evangeliserende gemeenschap: wat ervaren zij, wat verandert er in hen? Dit kader zal dienen als basis voor het opstellen en interpreteren van interviews.

1.5.1 Een heuristisch kader voor de gemeenschap: hoofdlijnen

Als we bovenstaande studies integraal beschouwen, wordt er een samenhangend beeld zichtbaar, waarmee we dat heuristisch kader kunnen bouwen.

Elke studie heeft zijn eigen dragende ideeën, die als complementair met de anderen beschouwd kunnen worden. Daarbinnen zijn er overlappende concepten, die de studies verbinden.

Uit deze bouwstenen ontstaat een totaalbeeld, zoals geïllustreerd in onderstaande figuur, waarbij ter verduidelijking kleuren zijn gebruikt die de onderlinge connectie aangeven.

Links in de figuur staan de dragende ideeën van de drie studies, globaal samengevat, en hoe deze uitwerken in de praktijk.

Aan de rechterkant monden deze uit in zes kenmerken die samen een integraal beeld van een evangeliserende praktijk vormen. Die kenmerken zullen als velden van indicatoren vervolgens praktisch meetbaar gemaakt worden.

Hieronder worden eerst de grote lijnen nader toegelicht; in de volgende paragraaf worden de zes categorieën meer gedetailleerd ingevuld.

Auteur	Dragende ideeën	Uitwerking in de praktijk	KENMERKEN van een EVANGELISERENDE GEMEENSCHAP voor observatie en evaluatie
Abraham	Evangelisatie = Initiatie	Ruimte creëren om: God te ontmoeten, vergeving van zonden en een nieuw leven te vinden,	EVANGELISERENDE GEMEENSCHAP DENKEN en HOUDING 1. Vertrouwen 2. Inclusiviteit 3. Openheid 4. Getuigende gemeenschap DOEN EN ZIJN 5. Geloofwaardige getuigen 6. Initiatie
	Het is een proces.	stevig gegrond in de kerk.	
	Het moet intentioneel zijn.	6 dimensies worden benoemd.	
	Het moet compleet en gebalanceerd zijn.	Het is een pedagogisch traject.	
BASIS: Gods Koninkrijk is komende.			
Stone	Evangelisatie = Kerk - zijn	Inculturering: kom en zie, leer en ervaar die 'vreemde nieuwe wereld van God' die wij ontdek hebben.	
	Het is een vredige uitnodiging	doe mee, wordt gevormd door deelname aan kernpraktijken.	
	Denk post-christendom	Gods shalom komt alleen maar door aanbidding, gehoorzaamheid en shalom.	
	Denk post-liberaal	Durf open te zijn, met behoud van eigen unieke verhaal, met Jezus centraal.	
BASIS: God bouwt Zijn volk.			
Osmer	Evangelisatie = Uitnodiging	Doe mee Het is geen eenmalige gebeurtenis	
		in de verzoenende en verzoende gemeenschap.	
		De boodschap van de gemeenschap is: kom en zie!	
	Je bent al Gods geliefde.	Word wie je al bent in Christus. De Heilige Geest moet je de ogen openen.	
	Gods missie is bestaansrecht van de kerk.	Wees een getuigende gemeenschap, van geloofwaardige getuigen.	
		Focus op positieve ervaringen voor kinderen.	
BASIS: Christus in onze plaats, voor allen.			

FIGUUR 3 VAN DRIE STUDIES NAAR EEN SYSTEMATISCH OVERZICHT

De evangeliserende gemeenschap als basis (lichtgrijs)

Stone laat het meest zien dat de kerk, de gemeenschap, de centrale factor is in evangelisatie: 'Evangelisatie is Kerk-zijn': kom en zie, proef en ervaar. Ook Osmer benadrukt dit sterk, dat de evangelistische uitnodiging de gemeenschap betreft: kom en zie, doe mee! Ook Abraham benoemt expliciet, dat initiatie 'stevig gegrond in de kerk' moet zijn. Bovendien is het bijna

ondenkbaar om de initiatie zoals hij die benoemt los te zien van inbedding in een gemeenschap.

Op basis hiervan lijkt het bij uitstek aangewezen om bij het observeren en evalueren van een evangeliserende praktijk de evangeliserende gemeenschap als uitgangspunt, als de te observeren eenheid te nemen.

Vervolgens blijkt dat de gemeenschap vanuit twee invalshoeken gekarakteriseerd kan worden. Aan de ene kant, hoe denkt zij, en welke houding komt eruit voort; hoe treedt men anderen tegemoet? En, aan de andere kant: hoe is de gemeenschap in de praktijk, hoe blijkt dat uit wat ze doet?

Hieronder eerst de drie velden van het 'denken en houding' van de gemeenschap.

1. **Denken en houding van de gemeenschap: Vertrouwen (blauw)**

Uit alle drie studies komt duidelijk naar voren dat evangelisatie gefundeerd is in de drie-enige God, en uiteindelijk niet van de mens afhankelijk is. Abraham laat dit zien vanuit het eschatologische perspectief van Gods koninkrijk, en Stone baseert zich op God die Zijn volk heeft uitverkoren om Zijn shalom te vestigen. Osmer benadrukt dat God Zijn missie heeft, wat de kerk haar bestaansrecht geeft. Deze concepten zijn nauw verwant, en tezamen geven zij de gemeenschap het vertrouwen dat uiteindelijk alles in Gods hand ligt.

Bij Osmer komt deze insteek duidelijk naar voren in zijn centrale thema, 'Evangelisatie is uitnodiging'. Natuurlijk, de mens onderneemt evangeliserende actie, in woord en daad. Maar uiteindelijk is het de Geest die de uitkomst bepaalt; niet de menselijke inspanning of overtuigingskracht, laat staan enige vorm van manipulatie of zelfs maar morele druk. Ook Stone benadrukt dit aspect sterk: 'shalom komt alleen maar door shalom', en 'de boodschap moet vrijelijk geweigerd kunnen worden'. Deze houding kun je alleen maar hebben als je volledig op God vertrouwt.

2. **Denken en houding: Inclusiviteit (geel)**

Mogelijk de belangrijkste bijdrage van Osmer's werk voor dit onderzoek is de introductie van de soteriologie van Karl Barth, met als basis: 'Christus in onze plaats, voor *allen*'. Dit betekent een radicaal 'omdenken' vanuit het revivalistische conversionisme. Het onderliggende denken is ook gestoeld op vertrouwen: ik mag iedereen benaderen als 'Gods geliefde', ongeacht wat dan ook.

3. **Denken en houding: Openheid (zalmkleur)**

Stone daagt de evangeliserende gemeenschap, van welke signatuur dan ook, zeker uit op het punt van openheid. Die uitdaging ligt voor de één meer in het in vertrouwen durven loslaten

van harde grenzen. Voor de ander die dat al graag nastreeft, ligt de uitdaging veeleer in het wel blijven staan voor het eigen verhaal, met Jezus centraal; in het vertrouwen dat dat toch de juiste weg is.

Dan volgen nu de drie velden van het 'doen en zijn' van de gemeenschap. Ik beschouw 'doen en zijn' als zodanig verweven, dat ik niet probeer ze apart te beschouwen, of prioriteit tussen die twee aan te wijzen. Want wat een gemeenschap ten diepste is, blijkt uit wat ze doet; en wat ze doet, vormt wie ze is.

4. **Zijn en Doen: Getuigende gemeenschap (lichtgrijs)**

Een evangeliserende gemeenschap is met de woorden van Osmer een getuigende gemeenschap. Net als Stone laat hij zien hoezeer de gemeenschap bij uitstek de plaats is die uitnodigt, en uitnodigend is; die verzoend en verzoenend is; de plaats waar men Jezus leert kennen.

5. **Zijn en Doen: Geloofwaardige getuigen (donkergrijs)**

Een gemeenschap wordt natuurlijk gevormd door individuen. Osmer laat zien hoeveel evangelisatie buiten de gemeenschap plaatsvindt door individuele getuigenis, in woord en daad, meest voortkomend uit langdurige relaties. Ook speelt individuele geestelijke begeleiding een belangrijke rol daarin.

6. **Zijn en Doen: Initiatie (groen)**

De initiatie zoals beschreven door Abraham is bij uitstek het expliciet maken van het mee'doen' in de gemeenschap, wat bij Stone en Osmer ook centraal staat. Dit moet intentioneel en compleet zijn, ingebed in de gemeenschap; anders gebeurt het niet, of maar ten dele. Daarbij moet de gemeenschap herkennen dat het een proces is, en geen eenmalige gebeurtenis, zoals dat ook wordt benoemd door Stone en Osmer.

1.5.2 Een heuristisch kader voor de gemeenschap: indicatoren uitgewerkt

De bedoeling van dit kader is om een leidraad te zijn, een hulpmiddel, om met een focus van evangelisatie gestructureerd op het denken en doen van een gemeenschap te reflecteren. De indicatoren zijn als 'wij' stellingen geformuleerd, om het dichtbij de gemeenschap te brengen, om zichzelf een spiegel voor te houden; hoe staan wij qua evangelisatie in onze eigen cultuur, in denken en doen?

Dit proces zal ongetwijfeld de nodige discussie oproepen: zijn deze indicatoren eigenlijk wel passend? Wat wordt hier precies bedoeld? Zijn we het eens met deze stellingen? Sommige beweringen staan haaks op gangbare opvattingen, ook, of juist, van gemeenschappen die een warm hart voor evangelisatie hebben.

De intentie is dat deze discussies vruchtbaar zullen zijn en een frisse blik bieden, leidend tot expliciete reflectie op impliciete overtuigingen. Hopelijk zullen ze ruimte scheppen om onderlinge verschillen te benoemen en bewuste keuzes te maken, en waar nodig veranderingen door te voeren. In ieder geval zullen ze inzicht verschaffen in wat goed gaat en welke gebieden aandacht behoeven.

In de voorgaande paragraaf zijn vanuit de bestudeerde literatuur een zestal kenmerken afgeleid die een evangeliserende gemeenschap karakteriseren.

Hier worden deze kenmerken verder uitgewerkt, als velden van indicatoren. Daarbij is voldoende detail nodig om een evangeliserende praktijk concreet te kunnen observeren, en desgewenst te beoordelen.

Het criterium is: hoe kenmerkend is deze indicator voor deze praktijk. Is het kenmerkend wel aanwezig, of juist kenmerkend afwezig; met twee gradaties daar tussenin, zodat er niet neutraal gekozen kan worden. Op deze manier hangt er niet noodzakelijk een waardeoordeel aan het scoren van 'kenmerkend afwezig', dan wel 'kenmerkend aanwezig'. Wel weerspiegelt de beoordeling 'kenmerkend aanwezig' de boodschap van de onderzochte auteurs; wat volgens hen de gewenste situatie is.

Deze lijst kan als Excel bestand vanuit een link in Bijlage 1 geopend worden en vervolgens gedupliceerd en elders opgeslagen worden, om het voor eigen toepassing te gebruiken en in te vullen.

Hieronder worden de indicatoren per veld nader besproken.

1.5.2.1 Denken en houding

Het eerste veld, namelijk *vertrouwen*, *inclusiviteit* en *openheid*, gaat over hoe we de ander, de wereld, en andere religies tegemoet treden. En onze houding wordt bepaald door ons denken; met name ons denken over God. Vertrouwen we op Hem, dat Hij alles in de hand heeft? Of hangt het toch van ons af? Vervolgens bepaalt ons denken over het eeuwige heil van de ander ook sterk hoe we hem of haar benaderen. En deze elementen, samen met ons denken over de wereld en andere religies, beïnvloeden ook hoe we omgaan met de afbakening van onze gemeenschap, en van ons geloof; durven we ons hierin open op te stellen?

Indicatoren voor een evangeliserende gemeenschap en haar praktijk		kenmerkend afwezig	enigszins aanwezig	aanwezig	praktijk	kenmerkend voor deze	kan niet beoordelen
Denken en Houding van de evangeliserende gemeenschap							
1 Onze basis is: vertrouwen in God.							
a	God is werkzaam in Zijn missie; om Zijn Koninkrijk, Zijn shalom op aarde te vestigen.						
b	De kerk is een gezonden gemeenschap, uitverkoren ten behoeve van Gods missie; dat is onze bestaansreden.						
c	Ons succes is onze gehoorzaamheid; God bepaalt de uitkomst.						
d	Shalom komt alleen door shalom - daarom 'alleen getuigen, en niet overtuigen'.						
e	Onze boodschap moet vrijelijk geweigerd kunnen worden.						
f	Wij erkennen de fouten van de kerk, ver weg en (heel) dichtbij.						
g	Tegelijk... wij zijn niet beschaamd voor het Evangelie van het komende Koninkrijk!						
2 Wij benaderen ieder ander als: 'God houdt van jou'!							
a	Jij bent al 'Gods geliefde'!						
b	God ziet je zoals je bent en houdt toch onvoorstelbaar veel van je.						
c	Tegelijk... je kunt Gods shalom wel mislopen.						
d	Wij willen je uitnodigen: Kom en zie, doe mee; ontdek wie je al bent in Jezus.						
e	De Heilige Geest is degene die jou de ogen moet openen voor deze dingen.						
f	Wij vormen geen oordeel over een ander, of maken een inschatting over zijn/haar eeuwig heil; dat is alleen aan God.						
g	Tegelijk... ons verlangen voor jou is: ontdek wat je hoogste goed is, wie zit bij jou op de troon?						
3 Wij denken niet in harde grenzen.							
a	Wij denken niet in 'binnen' of 'buiten', maar in 'beweging' richting het centrum; namelijk Christus.						
b	Wij sturen niet aan op een bekerings-beslissing.						
c	Wij treden de wereld en andere religies vrijelijk tegemoet; God is ook aan het werk buiten de kerk.						
d	Wij denken niet 'pre-liberaal', met een houding van superioriteit.						
e	Wij denken niet 'liberaal', met het idee: 'Alle wegen leiden naar dezelfde bergtop'.						
f	Wij denken 'post-liberaal', dat wil zeggen:						
g	Wij zoeken dialoog met de wereld en andere religies.						
h	Wij zoeken dialoog in erkenning van elkaars essentiële verschillen.						
i	Wij zoeken dialoog in verwachting van leren van de ander.						
j	Tegelijk... wij staan wel voor ons unieke verhaal, met Jezus' leven, dood en opstanding centraal!						

FIGUUR 4 HEURISTISCH KADER 1-3: DENKEN EN HOUDING VAN DE GEMEENSCHAP¹⁸

1. Onze basis is: vertrouwen in God.

- a) God is werkzaam in Zijn missie; om Zijn Koninkrijk, Zijn shalom op aarde te vestigen.
- b) De kerk is een gezonden gemeenschap, uitverkoren ten behoeve van Gods missie; dat is onze bestaansreden.
- c) Ons succes is onze gehoorzaamheid; God bepaalt de uitkomst.
- d) Shalom komt alleen door shalom - daarom 'alleen getuigen, en niet overtuigen'.
- e) Onze boodschap moet vrijelijk geweigerd kunnen worden.
- f) Wij erkennen de fouten van de kerk, ver weg en (heel) dichtbij.
- g) Tegelijk... wij zijn niet beschaamd voor het Evangelie van het komende Koninkrijk!

In dit eerste veld, van ons vertrouwen in God in evangelisatie, geven indicatoren a) en b) de basis daarvan aan, en c) t/m f) hoe dit uitwerkt in ons denken.

Indicator g) staat enigszins op zichzelf. Namelijk, alle bescheidenheid die we kunnen opbrengen op grond van ons vertrouwen, kan ook resulteren in een zekere terughoudendheid

¹⁸ Toegankelijk als live Excel bestand in Bijlage 1

in verkondiging. Dit kan zeker gebeuren als reactie op f), waar we niet in dezelfde fouten willen vervallen; wat echter mogelijk resulteert in het kind weggooien met het badwater.

2. Wij benaderen ieder ander als: 'God houdt van jou'!

- a) *Jij bent al 'Gods geliefde'!*
- b) *God ziet je zoals je bent en houdt toch onvoorstelbaar veel van je.*
- c) *Tegelijk... je kunt Gods shalom wel mislopen.*
- d) *Wij willen je uitnodigen: Kom en zie, doe mee; ontdek wie je al bent in Jezus.*
- e) *De Heilige Geest is degene die jou de ogen moet openen voor deze dingen.*
- f) *Wij vormen geen oordeel over een ander, of maken een inschatting over zijn/haar eeuwig heil; dat is alleen aan God.*
- g) *Tegelijk... ons verlangen voor jou is: ontdek wat je hoogste goed is, wie zit bij jou op de troon?*

In het tweede veld '*inclusiviteit*' wordt de soteriologie vanuit de theologie van Karl Barth nader uitgewerkt, vanuit waar eenieder zonder voorbehoud in de gemeenschap uitgenodigd kan worden, als binnen het bereik van Gods liefde. Indicator c) en g) willen duidelijk maken dat er toch wel een zekere bekering moet plaatsvinden, waarbij e) benadrukt dat dat uiteindelijk het werk van God is.

Indicator f) formuleert een belangrijke basisovertuiging, die onderscheid maakt met de klassieke evangelische soteriologie, waarin de nadruk sterk ligt op het eeuwige heil van een persoon. Toch kan men vanuit die positie deze stelling in woorden onderschrijven, terwijl men in de praktijk misschien wel steeds sterk gericht is op 'behouden worden'. Dit kan al het denken en handelen in evangelisatie domineren. Dit zal duidelijk worden uit de scores voor veld 3, '*openheid*', die sterk beïnvloed worden door het al dan niet aanwezig zijn van de gedachte: ben jij nu wel of niet behouden?

3. Wij denken niet in harde grenzen.

- a) *Wij denken niet in 'binnen' of 'buiten', maar in 'beweging' richting het centrum; namelijk Christus.*
- b) *Wij sturen niet aan op een bekerings-beslissing.*
- c) *Wij treden de wereld en andere religies vrijelijk tegemoet; God is ook aan het werk buiten de kerk.*
- d) *Wij denken niet 'pre-liberaal', met een houding van superioriteit.*
- e) *Wij denken niet 'liberaal', met het idee: 'Alle wegen leiden naar dezelfde bergtop'.*
- f) *Wij denken 'post-liberaal', dat wil zeggen:*
  - g) *Wij zoeken dialoog met de wereld en andere religies.*
  - h) *Wij zoeken dialoog in erkenning van elkaars essentiële verschillen.*
  - i) *Wij zoeken dialoog in verwachting van leren van de ander.*
  - j) *Tegelijk... wij staan wel voor ons unieke verhaal, met Jezus' leven, dood en opstanding centraal!*

De openheid en dialoog van veld 3 kunnen behoorlijk spannend worden, zoals blijkt uit indicatoren e) en j): vervagen de verschillen met andere religies, of blijven we trouw aan ons unieke verhaal? En staat dat verhaal inderdaad centraal rond Jezus' leven, dood en opstanding? Hoe verhouden we ons tot andere religies en stromingen, als we daarvan het mooie en goede ook kunnen zien?

1.5.2.2 Zijn en doen

De tweede groep velden karakteriseert wie we als gemeenschap zijn, en wat we doen. Zijn we een *getuigende gemeenschap* die bestaat uit *geloofwaardige getuigen*? En streven we naar een proces van *initiatie*?

Indicatoren voor een evangeliserende gemeenschap en haar praktijk		kennmerkend aanwezig	en (soms) aanwezig	aanwezig	kennmerkend voor deze praktijk	kan niet beoordelen
Zijn en Doen van de evangeliserende gemeenschap						
4	Wij zijn een getuigende gemeenschap.					
a	Wij stralen uit: Gods missie is ons bestaansrecht.					
b	Wij zoeken actief 'de shalom van de stad'.					
c	Onze gemeenschap nodigt actief uit.					
d	Meedoen in onze gemeenschap betekent dat je Christus leert kennen:					
e	Onze gemeenschap wordt ervaren als open en uitnodigend.					
1	We hebben een gastvrije houding, ook, of juist, voor hen die 'anders' zijn.					
2	We zijn toegankelijk, o.m. qua taalgebruik.					
3	Onze gemeenschap laat een grote diversiteit zien.					
f	Zelfopofferende liefde staat bij ons centraal, in woord en daad:					
1	Liefde, zorg voor elkaar.					
2	Liefde, zorg voor anderen dichtbij.					
3	Liefde, zorg voor anderen veraf.					
g	Wij dragen het complete verhaal van Jezus uit:					
1	In verkondiging.					
2	In aanbidding.					
3	In sacrament.					
h	Wij zoeken steeds leiding van de Heilige Geest.					
i	Wij worden gekenmerkt door vreugde en eenheid; door heiligheid in gebrokenheid.					
5	Wij zijn geloofwaardige getuigen.					
a	Wij bouwen aan langdurige relaties buiten de gemeenschap.					
b	Wij laten onszelf zien in zelfopofferende liefde, en heiligheid in gebrokenheid.					
c	Er gebeurt ad hoc, spontane geestelijke begeleiding.					
1	Met invoeling en wijsheid, geleid door de Geest.					
2	Door het wijzen van richting: het duiden van gebeurtenissen en ervaringen.					
d	Er is georganiseerde geestelijke begeleiding.					
1	Met invoeling en wijsheid, geleid door de Geest.					
2	Door het wijzen van richting: het duiden van gebeurtenissen en ervaringen.					
6	Onze gemeenschap streeft naar een proces van initiatie: Ruimte creëren om God te ontmoeten.					
	<i>Dit bestaat uit alle van de volgende aspecten, zonder noodzakelijke volgorde!</i>					
a	Inwijding in ervaringen met God:					
1	In connectie met de andere aspecten van initiatie worden ervaringen met God verwacht.					
2	Er is aanbod van specifiek ruimte-scheppende gelegenheden.					
3	Er is focus op liturgie, rituelen en symboliek.					
4	Er is focus op de schoonheid der kunsten.					
5	Er is begeleiding in het helpen herkennen en duiden van ervaringen.					
b	Inwijding in het Koninkrijk, in de gemeenschap.					
1	Men richt zich op het zich opgenomen weten in de gemeenschap, voor iedereen.					
2	De doop wordt niet gezien als instrumenteel, maar ook niet als optioneel; wel als een middel van genade.					
c	Inwijding in het Christelijk leven:					
1	Het toeëigenen van, het toewijden aan, het Grote Gebod: het liefhebben van God en naaste.					
2	Dit wordt gezien als vreugde en voorrecht; niet als last, of als verdienste.					
3	Dit gebeurt niet op eigen kracht, maar door de Heilige Geest; met vallen en opstaan.					
d	Inwijding in het leven in de Geest:					
1	Zich geven in dienstbaarheid, overeenkomstig zijn/haar gaven.					
2	Leren het werk en de leiding van de Geest te herkennen en zich daarin te bewegen.					
e	Inwijding in de cognitieve inhoud van het geloof, met tenminste:					
1	Het mysterie van de drie-enige God, zoals verwoord in de geloofsbelijdenis van Nicea.					
2	Het verhaal van Gods Koninkrijk, gekomen in Jezus' leven, dood en opstanding.					
3	Duiding van de gebruikte liturgie, rituelen en symboliek					
f	Inwijding in de geestelijke oefeningen:					
1	Avondmaal/Eucharistie.					
2	Prijzen.					
3	Danken.					
4	Bidden.					
5	Zingen.					
6	Bijbellezien.					
7	Mediteren op het Woord.					
8	Stil zijn voor God.					
9	Schuld belijden.					
10	Geven.					
11	Vasten.					
12	De geestelijke oefeningen worden gezien als zijnde absoluut fundamenteel voor voortdurende communie met God;					
13	En daarmee onontbeerlijk voor geestelijke onderscheiding en volharding; om stand te houden in deze wereld.					
g	Dit alles is ingebed in het Koninkrijksdenken en -bewustzijn.					
h	Dit wordt gezien als het begin van een levenslang leerproces voor alle aankomende, weggedreven en toegewijde Christenen.					

FIGUUR 5 HEURISTISCH KADER 4-6: ZIJN EN DOEN VAN DE GEMEENSCHAP¹⁹

¹⁹ Toegankelijk als live Excel document in Bijlage 1

4. Wij zijn een getuigende, geloofwaardige gemeenschap.

- a) *Wij stralen uit: Gods missie is ons bestaansrecht.*
- b) *Wij zoeken actief 'de shalom van de stad'.*
- c) *Onze gemeenschap nodigt actief uit.*
- d) *Meedoen in onze gemeenschap betekent dat je Christus leert kennen:*
  - 1) *We hebben een gastvrije houding, ook of juist voor hen die 'anders' zijn.*
  - 2) *We zijn toegankelijk, o.m. qua taalgebruik.*
  - 3) *Onze gemeenschap laat een grote diversiteit zien.*
- f) *Zelfopofferende liefde staat bij ons centraal, in woord en daad:*
  - 1) *Liefde, zorg voor elkaar.*
  - 2) *Liefde, zorg voor anderen dichtbij.*
  - 3) *Liefde, zorg voor anderen veraf.*
- g) *Wij dragen het complete verhaal van Jezus uit:*
  - 1) *In verkondiging.*
  - 2) *In aanbidding.*
  - 3) *In sacrament.*
- h) *Wij zoeken steeds de leiding van de Heilige Geest.*
- i) *Wij worden gekenmerkt door vreugde en eenheid; door heiligheid in gebrokenheid.*

De eerste 3 indicatoren a), b) en c) bevragen onze gemeenschap hoe actief ze is in het naar buiten treden, in het getuigen, in het uitnodigen.

En, minstens zo belangrijk, de volgende groep indicator d) t/m g) vraagt: als mensen in onze gemeenschap komen, ervaren ze dan iets van Jezus? Namelijk, is er een accepterende houding naar iedereen, en is dat te zien aan de diversiteit in de groep? Is de zelfopofferende liefde zichtbaar en voelbaar? Wordt Jezus expliciet uitgedragen, in de hele liturgie; en ook begrijpelijk voor niet-ingewijden?

Tenslotte geven indicatoren h) en i) een indicatie welke rol de Heilige Geest in onze gemeenschap speelt.

In al deze beschouwingen wordt terecht over de gemeenschap gesproken; tegelijk bestaat een gemeenschap natuurlijk uit individuen, die gezamenlijk het hierboven geschetste beeld neerzetten.

Veld 5 laat aspecten zien die meer betrekking hebben op individuele interactie, die deels ook plaatsvindt buiten de gemeenschap.

5. Wij zijn een gemeenschap van geloofwaardige getuigen.

- a) *Wij bouwen aan langdurige relaties buiten de gemeenschap.*
- b) *Wij laten onszelf zien in zelfopofferende liefde en heiligheid, in gebrokenheid.*
- c) *Er gebeurt ad hoc, spontane geestelijke begeleiding.*
  - 1) *Met invoeling en wijsheid, geleid door de Geest.*
  - 2) *Door het wijzen van richting; het duiden van gebeurtenissen en ervaringen.*
- d) *Er is georganiseerde geestelijke begeleiding.*
  - 1) *Met invoeling en wijsheid, geleid door de Geest.*
  - 2) *Door het wijzen van richting; het duiden van gebeurtenissen en ervaringen.*

Indicatoren a) en b) vatten samen hoe we als Christenen geloofwaardige getuigen zijn, in woord en daad: met een belangeloze toewijding aan de ander, in alle integriteit.

Vanuit daar kunnen allerlei gelegenheden ontstaan waar het getuigen de vorm kan krijgen van geestelijke begeleiding, zie indicator c). Misschien is dat slechts een woord, misschien slechts een suggestie; misschien wordt het een uitgebreid hart-tot-hart gesprek, of een uitnodiging tot gebed.

Indicator d) betreft individuele gesprekken, die normaal wel in de context van een gemeenschap plaatsvinden, en dan vaak door mensen die daar een zekere professionaliteit of gave in hebben.

Tenslotte komt veld 6, de initiatie aan bod, met het scala van zes dimensies volgens Abraham (zie 1.1); waarbij benadrukt wordt dat deze allemaal en in balans aan bod moeten komen. Daarbij is het belangrijk om inwijding als een proces te beschouwen. Abraham bekijkt dit proces vooral met een blik op de nieuwe gelovige, terwijl Osmer benadrukt dat alle aankomende, weggevallen en toegewijde Christenen steeds weer geëvangeliiseerd moeten worden (zie indicator 6h).

6. Onze gemeenschap streeft naar een proces van initiatie: Ruimte creëren om God te ontmoeten.

Dit bestaat uit alle van de volgende aspecten, zonder noodzakelijke volgordelijkheid:

- a) *Inwijding in ervaringen met God:*
  - 1) *In connectie met de andere aspecten van initiatie worden ervaringen met God verwacht.*
  - 2) *Er is aanbod van specifiek ruimte-scheppende gelegenheden.*
  - 3) *Er is focus op liturgie, rituelen en symboliek.*
  - 4) *Er is focus op de schoonheid der kunsten.*
  - 5) *Er is begeleiding in het helpen herkennen en duiden van ervaringen.*

- b) *Inwijding in het Koninkrijk, in de gemeenschap.*
  - 1) *Men richt zich op het zich opgenomen weten in de gemeenschap, voor iedereen.*
  - 2) *De doop wordt niet gezien als instrumenteel, maar ook niet als optioneel; wel als een middel van genade.*
- c) *Inwijding in het christelijk leven:*
  - 1) *Het toe-eigenen van, het toewijden aan, het Grote Gebod: het liefhebben van God en naaste.*
  - 2) *Dit wordt gezien als vreugde en voorrecht; niet als last, of als verdienste.*
  - 3) *Dit gebeurt niet op eigen kracht, maar door de Heilige Geest; met vallen en opstaan.*
- d) *Inwijding in het leven in de Geest:*
  - 1) *Zich geven in dienstbaarheid, overeenkomstig zijn/haar gaven.*
  - 2) *Leren het werk en de leiding van de Geest te herkennen en zich daarin te bewegen.*
- e) *Inwijding in de cognitieve inhoud van het geloof, met tenminste:*
  - 1) *Het mysterie van de drie-enige God, zoals verwoord in de geloofsbelijdenis van Nicea.*
  - 2) *Het verhaal van Gods Koninkrijk, gekomen in Jezus' leven, dood en opstanding.*
  - 3) *Duiding van de gebruikte liturgie, rituelen en symboliek.*
- f) *Inwijding in de geestelijke oefeningen:*
  - 1) *Avondmaal/Eucharistie*
  - 2) *Prijzen*
  - 3) *Danken*
  - 4) *Bidden*
  - 5) *Zingen*
  - 6) *Bijbellezen*
  - 7) *Mediteren op het Woord*
  - 8) *Stil zijn voor God*
  - 9) *Schuld belijden*
  - 10) *Geven*
  - 11) *Vasten*
  - 12) *De geestelijke oefeningen worden gezien als zijnde absoluut fundamenteel voor voortdurende communie met God;*

13) En daarmee onontbeerlijk voor geestelijke onderscheiding en volharding; om stand te houden in deze wereld.

g) Dit alles is ingebed in het Koninkrijksdenken en -bewustzijn.

h) Dit wordt gezien als het begin van een levenslang leerproces voor alle aankomende, weggedreven en toegewijde Christenen.

1.5.3 Een heuristisch kader voor innerlijke verandering door evangelisatie

In de voorgaande paragrafen is, op basis van de drie bestudeerde studies, een heuristisch kader ontwikkeld om te reflecteren op een evangeliserende gemeenschap.

In deze paragraaf wordt vanuit dezelfde studies gezocht naar inzichten voor een tweede heuristisch kader, bedoeld om te observeren wat er gebeurt met personen die in contact komen met een evangeliserende gemeenschap.

Dit kader zal dienen als basis voor het opstellen en analyseren van interviews.

Hoewel de onderhavige studies niet primair focussen op wat er gebeurt met de geëvangeliëerde, biedt vooral Abraham relevante inzichten.

Ten eerste benadrukt zijn concept van initiatie, gezien als een proces, dat ieder individu zich op een **geloofsweg** bevindt. Deze wordt beïnvloed door vele factoren, waaronder de mate van blootstelling aan en deelname aan diverse initiatiedimensies. Daarom is het nuttig om in interviews een beeld te krijgen van de unieke geloofsweg van elk persoon, om in te schatten hoe de ontmoeting met de evangeliserende gemeenschap bijdraagt aan die weg.

Ten tweede benadrukt Abraham van het aspect '**bekering**' dat het onmogelijk is een ontmoeting met de levende God te hebben gehad, en dat iemands leven dan blijft wat het was. Ook Stone zegt dat 'die vreemde nieuwe wereld van God die wij ontdekten hebben ons leven bepaald'. Net als Osmer, die zegt 'als je op deze liefde vertrouwt zal je leven getransformeerd worden'. Ik concludeer hieruit dat het gerechtvaardigd is om bij interviews te zoeken naar ervaringen van ontmoeting en ontdekking, en om verandering te verwachten.

Om dit aspect van bekering concreter te maken helpt Abrahams visie op initiatie: 'die ruimte vindt voor een ontmoeting met God, die vergeving van zonden en een nieuw leven geeft'. Hier wordt die verandering als gevolg van een ontmoeting met God nog nader ingevuld; het nieuwe leven wordt gekoppeld aan vergeving van zonden. Ook Stone benoemt 'vergeving' als een kernpraktijk van de gemeenschap, en ook Osmer karakteriseert de gemeenschap als 'verzoend en verzoenend'.

Op grond van dit voorgaande benoem ik drie indicatoren voor veranderingen in 'bekering': ten eerste als iemand God (beter) heeft leren kennen, door ontmoeting, ontdekking en vertrouwen; ten tweede als iemand (meer) verzoend en verzoenend is geworden; en ten derde als iemands leven (verder) getransformeerd is.

Ten derde kunnen de **zes dimensies van initiatie** als indicatoren dienen om veranderingen te observeren, gekoppeld aan ervaringen, aan gebeurtenissen, in de concrete uitoefening van het geloof.

Daarbij vat ik 'inwijding in de gemeenschap' ruimer op dan Abraham, die dat expliciet koppelt aan de doop. Ik vertaal het naar de ervaring van de inwijdeling, als die zich opgenomen weet in de gemeenschap.

Bovengenoemde aspecten zijn samengevat in onderstaande figuur. De categorieën 'dimensies van initiatie' en 'bekering' hebben een zekere overlap, maar bieden elk een andere invalshoek. Ik zie de indicatoren van 'bekering' als een resultante, van gebeurtenissen en ervaringen die onder één of meerdere van de 'dimensies van initiatie' benoemd kunnen worden.

Observatie deelnemers: innerlijke verandering								
Verandering, verlangen ('bekering')			Verandering, verlangen (dimensies van initiatie)					
God (beter) leren kennen	(Meer) verzoend en verzoenend	Leven (verder) getransfor- meerd	Ervaringen met, ruimte voor God	Inwijding in gemeen- schap	Liefhebben God en naaste	Cognitieve inhoud	Leven in de Geest; dienen	Geestelijke oefeningen

FIGUUR 6 HEURISTISCH KADER VOOR OBSERVATIE DEELNEMERS

Verder kan het zijn dat er **verlangens** worden uitgesproken in een bepaalde dimensie, en dat wordt ook gezien als een indicator voor verandering; het uitgangspunt is dat dit verlangen door de retraite gevoed of aangewakkerd is.

Binnen de bovengenoemde negen indicatoren die wijzen op verandering, wil ik drie aspecten uitlichten omdat die sterk getuigen van een innerlijke bekering: namelijk Godsbeeld, liefde en verzoening.

Het (nader) ontmoeten en beter leren kennen van God, betekent een veranderend Godsbeeld. Dit is een cruciale indicator, maar kan lastig te bespreken zijn, omdat elke benoeming of typering uiteenlopende associaties kan oproepen. Waar de één een 'persoonlijke' God ziet als positief, omdat dit iemand is met wie ik een relatie heb, ziet de ander deze benaming als negatief, als een God die ik voor mijn karretje wil spannen.

Er zal zeker gezocht worden naar veranderingen in de kijk op God, benaderd vanuit het vocabulaire van de geïnterviewde.

Om het liefhebben van God en naaste, in de kracht van de Geest, meer tastbaar te maken, biedt de Bijbel waardevolle aanknopingspunten. Dit kan benaderd worden vanuit de lijst van eigenschappen in Gal 5:22, namelijk 'de vrucht van de Geest', en ook vanuit de beschrijving van wat 'de liefde' is, in 1Kor 13:4-7.

Vergeving en verzoening zijn essentiële aspecten in het leren kennen van God; echter het kan voor iemand lastig zijn om vergeving voor zichzelf als zodanig te herkennen.

Daarom wordt de volgende benadering voorgesteld.

Jezus onderwijst dat onze vergevingsgezindheid, evenals onze mildheid in oordelen, ons een spiegel voorhoudt: hoe wij de ander tegemoet treden, reflecteert hoe we onszelf tot God verhouden. Omdat de meeste mensen wel herkennen of ze milder en vergevingsgezinder naar anderen zijn geworden, zal hiernaar gevraagd worden. Dit kan worden gezien als een indicatie van een innerlijke verandering richting God, als het zelf hebben ervaren van vergeving. Ook Osmer brengt dit aspect in, als hij de evangeliserende gemeenschap 'verzoend en verzoenend' noemt. Door dit zo te stellen, geeft Osmer aan dat het zich verzoend weten en het nastreven van verzoening gekoppeld zijn.

1.6 Een proces voor empirisch onderzoek voorgesteld

Nu in het voorgaande de uitkomsten van het literatuuronderzoek zijn beschreven, zal in deze paragraaf het empirisch onderzoek nader worden gedefinieerd. Deze voorgestelde route zal in het kader van dit onderzoek eenmalig met Nijkleaster doorlopen worden.

Het proces is hier in algemene termen omschreven, vanwege de verwachting dat de toepasbaarheid breder is dan alleen binnen dit onderzoek. Mogelijk kan deze aanpak andere gemeenschappen ten dienste zijn, om hen te helpen reflecteren op hun evangelisatie in de omringende Westerse cultuur.

In dit proces zijn twee lijnen te onderscheiden, namelijk onderzoek naar de evangeliserende gemeenschap en haar praktijk, en onderzoek naar personen die met de gemeenschap in aanraking zijn gekomen. Die lijnen komen samen: we verwachten dat de gemeenschap met haar praktijk invloed heeft op die personen. Omgekeerd is dit ook het geval, maar dat is niet de focus van dit onderzoek.

Wel hebben die personen invloed op het onderzoek naar de gemeenschap, namelijk door hoe zij de gemeenschap en haar praktijk waarnemen en ervaren.

1.6.1 Onderzoek naar de evangeliserende gemeenschap en haar praktijk

De eerste lijn van het onderzoek naar de gemeenschap en haar praktijk begint met observatie. Daarbij wordt eerst gefocust op hoe ze zich presenteert; bijvoorbeeld op haar website. Ook is de gemeenschap misschien te vinden in de media, of in andere publicaties, wat ook een beeld geeft. Vervolgens is het belangrijk om als observant te participeren in haar verschillende activiteiten, liefst meerdere malen. Gestreefd moet worden om daarbij ook diverse mensen te ontmoeten; het liefst diegenen die actief zijn in de gemeenschap, maar ook juist gasten die misschien voor het eerst, of nog maar kort daar komen.

Op deze manier zijn al snel veel aspecten van de drie 'doen en zijn' velden te ontdekken. Tegelijkertijd kan men door interpretatie van deze waarnemingen ook aspecten van de 'denken en houding' velden hieruit afleiden.

Door gaandeweg voor zichzelf de lijst met indicatoren toe te passen op basis van de reeds gevonden evidence, zal er een eerste beeld naar boven komen. Daarbij zullen bepaalde aspecten eruit springen als kenmerkend aan- of afwezig, en andere aspecten als 'witte plekken'.

Vanuit daar kan dan gericht verder gezocht worden naar extra data om het beeld completer te maken, of om bepaalde waarnemingen met meer evidence te onderbouwen.

1.6.2 Onderzoek naar geëvangelizeerde personen

De tweede lijn van het onderzoek betreft de ervaringen van personen die voor het eerst met de gemeenschap en haar praktijk in aanraking gekomen zijn.

Dit gebeurt door interviews, waarbij ook onderzocht wordt of er mensen door het contact veranderd zijn, en zo ja, in welk opzicht? Het kader uit de vorige paragraaf dient hier als leidraad voor de te stellen vragen.

1.6.3 Doorspreken observaties en interpretaties met de gemeenschap

Nu de twee lijnen van het onderzoek samenkomen kan het beeld van de onderzoeker zoveel mogelijk gecompleteerd worden. Vervolgens kan het gesprek met de gemeenschap aangegaan worden, waarbij de lijst met indicatoren als leidraad voor het gesprek dient.

Waarschijnlijk komen hier interne verschillen naar boven, die vergeleken kunnen worden met het beeld van de onderzoeker. Ook zal blijken dat discussie bij sommige indicatoren noodzakelijk is om de gedachte, de bedoeling van die stelling duidelijk te maken.

1.6.4 Resultaat van het onderzoek

Dit proces zal leiden tot een verbeterde inschatting van de indicatoren, met een groeiend begrip waarom bepaalde zaken zijn zoals ze zijn.

Vervolgens kunnen op grond hiervan concrete strategische aanbevelingen uitgezet worden, zodat de gemeenschap kan groeien in de missie waartoe ze zich geroepen weet.

1.7 Aanpak en ethiek van het empirisch onderzoek

Hermeneutisch voorverstaan

Om te beginnen heb ik in de inleiding mijn eigen biografie en onderzoeksmotivatie gegeven, want door mijn eigen voorverstaan expliciet te maken vergroot ik de mogelijkheid om beter verstaan te worden. (De Jong 2009, 24)

Voorts neem ik een theologisch perspectief (Burger 2014) in mijn onderzoek; dat betekent dat ik als een gelovig medechristen de praktijk van Nijkleaster en de verhalen van de retraitedeelnemers observeer en daarop reflecteer.

Participerend observeren

Kirsten Donskov Felter (2022) laat zien dat het onrealistisch en ongewenst is om te proberen de persoon van de onderzoeker te scheiden van het onderzoeksveld. Je kunt nu eenmaal geen onderzoek doen zonder er persoonlijk te zijn.

Ze laat zien dat betrokkenheid en vertrouwddheid met het onderzoeksveld ons beter kan doen observeren en analyseren, maar tegelijk vooringenomenheid en blinde vlekken kan veroorzaken. Dit komt door onze specifieke kennis en achtergrond, door onze eigen rollen en relaties.

Dit vraagt van mij voortdurende reflexiviteit: Kan ik met mijn groeiende kennis en betrokkenheid voldoende kritisch en onafhankelijk op Nijkleaster reflecteren?

In mijn deelname aan de stilleretraite ben ik zoveel mogelijk als deelnemer geweest.

Dat was enerzijds om mijn eigen stilte-ervaring niet in de weg te staan, en anderzijds om ook de andere deelnemers niet in hun ervaring te beïnvloeden.

Vertrouwelijkheid, belangen van de geïnterviewden

De interviewkandidaten zijn geselecteerd door de kleasterpastor in samenspraak met de kleasterpredikant, en ze zijn door haar benaderd.

Naast de door mij gevraagde criteria, hebben zij zich laten leiden door de inschatting of een kandidaat 'stevig genoeg zou zijn om een interview aan te kunnen'.

Bij een positieve respons werd de naam en een mailadres aan mij doorgegeven, voor de rest werd mij geen informatie over de kandidaat verstrekt. Vervolgens heb ik contact gelegd via email, met een korte uitleg wie ik ben, en wat mijn doel was.

Bij het begin van het gesprek heb ik gezegd dat het geanonimiseerd zou worden. Voorts heb ik toestemming gevraagd of ik een opname mocht maken, om het gesprek uit te schrijven en voor mijn onderzoek te kunnen gebruiken. Vanwege de beoogde anonimiteit heb ik de namen gefingeerd, en zijn persoonlijke gegevens enigszins globaal weergegeven.

2. Nijkleaster als missionaire praktijk

Dit is de eerste lijn van het empirisch onderzoek zoals beschreven in paragraaf 1.6, naar de evangeliserende gemeenschap en haar praktijk. Dit is gevat in onderzoeksvraag 2: wat is het doel en de aard van de retraites van Nijkleaster? Oftewel, wat is het beeld van Nijkleaster dat wordt gevormd door haar eigen presentatie en aanwezigheid in de media, en op basis van mijn observerend participeren? Hier baseer ik me mede op eerder onderzoek in het kader van mijn masteropleiding 'Church and Mission in the West' aan de Theologische Universiteit Utrecht²⁰.

Nijkleaster als kloostergemeenschap²¹

Op Pinksteren 2023 is de PKN-pioniersplek Nijkleaster samengevoegd met de lokale PKN - gemeente Westerwert, bestaande uit meerdere dorpen, waaronder Jorwert. Samen vormen zij nu de PKN-kloostergemeenschap Nijkleaster, de eerste in zijn soort binnen de PKN. Toen werd ook het recent opgeleverde klooster Westerhûs officieel in gebruik genomen, en sinds de zomer van 2023 is het opengesteld voor gasten. Het Westerhûs is een monumentale boerderij midden in de landerijen, gerestaureerd en uitgebreid met negen gastenkamers en met drie woningen voor de inwonende kleasterlingen.

2.1 Nijkleasters missie

Nijkleaster publiceert haar 'essentie en missie' in een brochure²² op haar website²³; hieronder volgt een samenvatting. Deze is aangevuld met een kenmerkende uitspraak van de kleasterpredikant in een recent Tv-programma.

Nijkleaster heeft een gerijpte, doordachte formulering van haar missie, samengevat in onderstaande figuur. Hierin is een kunstwerk van een paardenbloem door een lokale kunstenaar gecombineerd met de 'Gouden cirkel' (Waarom, Hoe, Wat) van Simon Sinek:

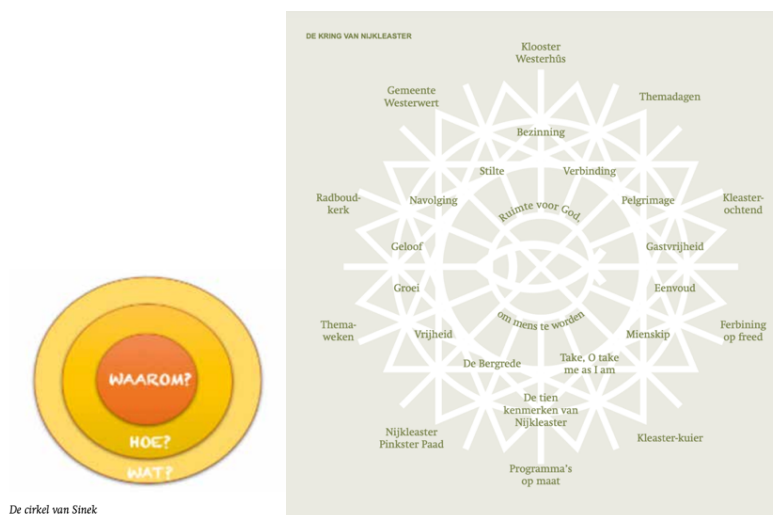
---

²⁰ Dit betreft onderzoek voor de modules CMW-2 (Sustainable Communities) en CMW-5 (Christian Leadership)

²¹ 'Nijkleaster' wordt steeds gebruikt als de eigennaam van de gemeenschap, en 'Westerhûs' verwijst naar het fysieke klooster.

²² **De kring van Nijkleaster**

²³ **www.nijkleaster.frl**

FIGUUR 7 DE MISSIE VAN NIJCLEASTER

2.1.1 Nijkleasters 'Waarom': Ruimte voor God

Als het 'waarom' plaatst ze Christus in het centrum, verwoord als 'Ruimte (maken) voor God, om mens te worden'.

Wat betekent dat 'we samen met onze gasten ruimte proberen te maken voor onszelf, voor anderen, voor de hele schepping en (dus) voor God'. En 'zoals God mens werd in Christus, zo verlangen wij dat God mens wordt in ons.'

Deze formuleringen zijn weinig traditioneel christelijk, passend in Nijkleasters streven van contextualisatie, en in haar fundamentele benadering van vrijheid; om dingen niet te veel in te vullen, zodat de mensen zelf de ruimte hebben om te ontdekken wat het voor hun betekent. Tegelijkertijd sluit Nijkleasters concept van 'ruimte voor God' goed aan bij Abrahams pleidooi voor een 'frisse blik op initiatie; een die ruimte vindt voor een ontmoeting met God'.

2.1.2 Nijkleasters 'Hoe': Stilte, Beinning, Verbinding

De kern van het 'hoe' wordt verwoord in de volgende cirkel: de geestelijke oefeningen *stilte* en *beinning*, om te komen tot *verbinding*; met jezelf, met de omgeving, met elkaar, en met God. Nijkleaster wil een plek zijn 'om in alle rust terug te trekken, om te bezinnen en op adem komen'; en tegelijkertijd, om 'elkaar te ontmoeten in liturgie en gesprek, stilte en wandeling, plezier en recreatie.'

'Zo wordt in Nijkleaster gezocht naar nieuwe wegen voor het evangelie en er wordt een aandeel geleverd aan persoonlijke, kerkelijke en maatschappelijke vernieuwing. Nijkleaster wil als open klooster gastvrijheid bieden aan mannen en vrouwen van diverse kerken en

tradities. Ook aan mensen die geen plaats (meer) kunnen vinden binnen de bestaande kerken, en verder aan elke pelgrim van welke snit dan ook.'

Nijkleaster ziet de wereld 'vol lawaai, onrust en gebrokenheid', met 'verregaande individualisering en onafhankelijkheid' en wil daarin een 'schuilplaats, een oase van rust zijn, midden op het platteland, verbonden met de natuur', zoekend naar 'gemeenschappelijk leven in eenvoud'.

De zorg voor 'vrede, gerechtigheid en schepping' uit zich in praktische inzet in eigen context voor 'duurzaamheid, lokale economie, en rechtvaardige handel'.

'We zonderen ons in een bepaalde mate af van de wereld, maar tegelijk willen we een binnenstebuiten klooster zijn; ... we nodigen mensen van buiten uit om mee te doen ... om op adem te komen en te kijken hoe je samen een gelovig leven kunt leiden.'
(Hinne Wagenaar, kleasterpredikant)²⁴

Uit eerder onderzoek²⁵ blijkt dat Nijkleaster haar relaties, in het bijzonder naar de gasten, als essentieel in haar missie ziet. Waarbij zij de grenzen naar buiten zo vaag mogelijk houdt, en niet uitgaat van een kloof naar een verloren wereld vanuit een evangelische soteriologie. Zo kan ze drempels laag maken, en gasten meteen laten voelen dat ze er ook bij horen.

2.1.3 Nijkleasters 'Wie': Kleasterlingen, Vrijwilligers, Gasten

Tegelijkertijd kent Nijkleaster ook een duidelijk gedefinieerde structuur van betrokkenheid, met oplopende niveaus van toewijding. Deze toewijding komt tot uiting in spiritualiteit, tijd en financiële bijdragen; variërend van donateur tot vriend, via lid, tot uiteindelijk 'kleasterling'.²⁶

Er is een groep van totaal 20 kleasterlingen (kloosterlingen), waarvan er 6 inwonend zijn: dit zijn 3 predikanten met hun echtgenotes. Daaromheen is een groep van zo'n 80 vrijwilligers, die soms, of vaak, helpen met klussen, tuin, keuken, kamers schoonmaken, administratie, bestuur, planning, koffie schenken, mensen ontvangen... Wat maar nodig is. Zo zijn er ook gasten, die eenmalig meedoen, die zo nu en dan komen, of die vaak komen.

²⁴ NPO start Petrus in het land, KRO-NCRV, NPO2 14 okt 2023

²⁵ Zie CMW-2 Essay, p.13. Het document is toegankelijk via Bijlage 1.

²⁶ De kring van Nijkleaster

2.2 Nijkleasters praktijk

Nijkleaster wil de mensen bereiken door ze uit te nodigen om mee te doen; met de wekelijkse activiteiten, en met het dagelijkse kloosterritme.

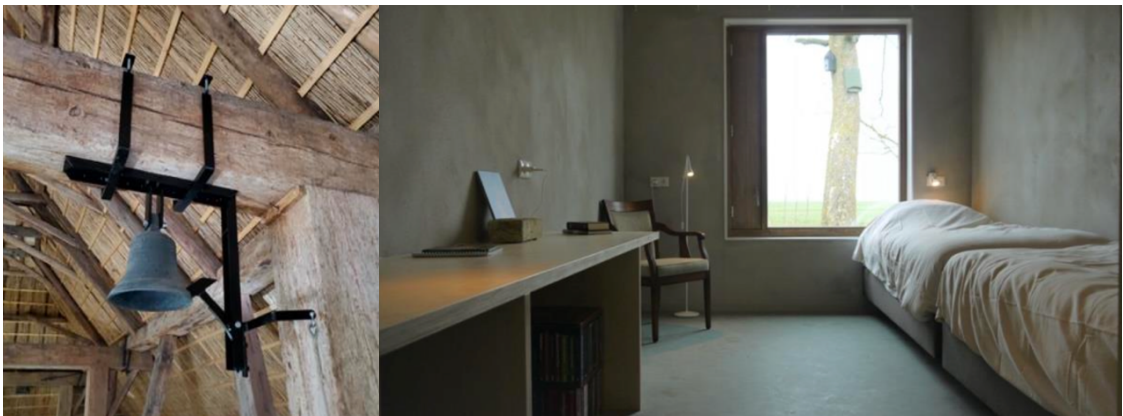
Elke woensdagmorgen is de 'kleasterkuier' vanuit de kerk in Jorwert; een wandeling, deels in stilte, voorafgegaan door de ochtendviering, met koffie, en afgesloten met gezamenlijke lunch.

Elke zondag is de eredienst, ook in de kerk van Jorwert; deze is op loopafstand van het klooster Westerhûs. Dit zijn enerzijds vaste ontmoetingsmomenten voor regelmatige Nijkleastergangers, en anderzijds een laagdrempelige manier voor gasten om eens te komen proeven; en er lijken altijd weer mensen voor het eerst te komen.

Ook andere, meer incidentele activiteiten worden georganiseerd.

Drie keer daags is er de viering in het klooster, en 'iedereen is altijd uitgenodigd om deze bij te wonen.'

2.2.2 De retraites

FIGUUR 8 KLOOSTERKLOK EN GASTENKAMER (VAN WEBSITE NIJKLEASTER)

De retraites omvatten een weekend, een midweek of een hele week op het klooster Westerhûs. De gasten worden uitgenodigd om mee te doen met alle reeds bestaande dagelijkse en wekelijkse activiteiten.

Speciaal voor retraitegangers zijn er nog enkele aanvullende activiteiten, zoals bijvoorbeeld een psalmmeditatie, gesprekken, en wandelingen. Er is geen geplande geestelijke begeleiding, maar er is wel altijd een gasten-kleasterling aanwezig.

In de stillertraires is er wel een dagelijks gesprek met een kleasterling die ook professioneel geestelijke begeleider is. Verder wordt daar meditatief schrijven en schilderen aangeboden, en zijn de activiteiten wat aangepast om de stilte te waarborgen.

'Van harte welkom op deze unieke plek die uitnodigt om tot jezelf te komen, anderen te ontmoeten en ruimte te maken voor God.

We hopen dat je je hier thuis zult voelen en nodigen je uit mee te leven in het ritme van Klooster Westerhûs waarin stilte en ontmoeting, bidden en werken, naar buiten gaan en naar binnen keren, verdieping en vrolijkheid ieder een plek hebben. Wees welkom zoals je bent.

*Dat je verblijf hier je goed mag doen en je brengt waar je naar verlangt.'*²⁷

FIGUUR 9 KLOOSTER WESTERHÛS IN DE RUIMTE

Bovenstaand welkomstwoord en foto uit het informatieboekje dat op elke gastenkamer ligt, verwoordt mooi wat Nijkleaster beoogt met het verblijf. Zo laat ze weten hoe ze de gast tegemoet wil treden, en wat ze hem of haar toewenst.

In de volgende paragraaf zal meer ingegaan worden op de inhoud van de retraites, waarin het dagelijks leven op het klooster gevolgd wordt.

Aan de hand van onderstaande schema's wordt het dagelijks leven op het klooster nader toegelicht. De gasten worden expliciet uitgenodigd zoveel mogelijk aan alles deel te nemen, maar de vrijheid van keuze staat altijd voorop. De dagelijkse activiteiten worden steeds gehouden samen met de op dat moment aanwezige kleasterlingen en vrijwilligers.

---

²⁷ **Informatieboekje Klooster Westerhûs**

Dagritme		Weekritme	
7:30 - 7:45 uur	Lichamelijk ontwaken	Maandag	17:00 Kennismaken 19:30 Introductie over Westerhûs
7:45 - 8:15 uur	Stiltemeditatie	Dinsdag	19:30 Psalmmeditatie
8:15 – 8:45 uur	Ontbijt, individueel en in stilte	Woensdag	9:30 – 12:30 Viering, kleaster-kuier en lunch in de kerk van Jorwert 19:30 Gesprek over Nijkleaster met een van de kleasterlingen
9:30 uur	Ochtendviering	Donderdag	15:30 Gezamenlijke wandeling in de buurt (5 of 10 km.)
10:00 uur	Koffietijd en overleg	Vrijdag	17:00 Kennismaken 19:30 Introductie over Westerhûs
10:30 - 12:00 uur	Kloosterwerk	Zaterdag	15:30 Gezamenlijke wandeling in de buurt (5 of 10 km.) 19:30 Gesprek over Nijkleaster met een van de kleasterlingen
12:10 uur	Middagviering	Zondag	09:30 Viering in de kerk van Jorwert
12:30 uur	Lunch		
13:30 uur	Rust - studie - eigen tijd		
15:00 uur	Thee en koffie staan klaar		
15:30 - 17:00 uur	Eventueel werk of programma		
17:00 uur	Mienskip (ontmoeting)		
18:00 uur	Avondmaaltijd		
19:30 - 21:00 uur	Thee en koffie staan klaar Eventueel een avondprogramma		
21:45 uur	Avondviering		
22:00	Nachtrust en stilte		

2.2.3 Het dagritme

Het groepsgewijs lichamelijk ontwaken is een soort ochtendgymnastiek; het losmaken van de gewrichten volgens de Tao Tai Chi, geleid door een kleasterling. Dit gebeurt het liefst in de open lucht als het weer het toelaat, anders is het in de overdekte kloostergang.

De stiltemeditatie daarna is op de meditatiezolder in het voorhuis; met maten, kleine zitkussentjes en klankschaal, begeleid door een kleasterling. Voor de gasten die dat liever willen zijn ook stoelen beschikbaar. De eerste dag wordt het expliciet begeleid met aanwijzingen, daarna niet meer.

Het ontbijtbuffet is in de eetzaal, met een ruime keuze. Er wordt niet gesproken, want de stilte wordt door iedereen van tien uur 's avonds tot tien uur 's morgens zoveel mogelijk in acht genomen. Dat maakt dit een goede gelegenheid om de wijde natuur door de enorme schuifpui op zich in te laten werken.

Vervolgens wordt de ochtendviering gehouden, geleid door een van de kleasterlingen. En daarna, bij de koffie, kan er weer gesproken worden. Er is overleg over wat er die dag gebeurt, en over de verdeling van de werkzaamheden. Dan is er enige tijd tot aan de middagviering om werkzaamheden te verrichten, of voor een wandeling of een andere activiteit.

Na de lunch tot aan de thee is er tijd voor rust, of studie, of om zelf in te vullen. Daarna is er tijd voor werkzaamheden, tot aan de 'mienskip' (ontmoeting; letterlijk 'gemeenschap') om vijf

uur. Dan is het tijd voor een drankje en een goed gesprek, en hier zijn ook altijd een aantal kleasterlingen bij.

Om zes uur wordt het eten opgediend: dat is altijd prima voor elkaar, van lokale en biologische ingrediënten, en daarbij strikt vegetarisch. Voor het opruimen en afwassen wordt de hulp van gasten ingeschakeld.

Daarna is er tijd voor een eventueel avondprogramma, tot aan de avondviering om kwart voor tien; daarna wordt het stil op het klooster.

2.2.4 Het verloop van de week

Een belangrijk moment van de retraite is de kennismaking, tijdens de 'mienskip' op de middag van aankomst, op een vrijdag of maandag. Dan kun je iets over jezelf vertellen, en wat je zoekt of wat je verwacht. Om hierbij te helpen mag je een kaartje met een afbeelding uitkiezen, die iets over jou zegt. De kaartjes van de groep blijven de hele retraite ergens zichtbaar liggen.

Bij het vertrek is een de-briefing, waar je er desgewenst op terug kunt komen als je wilt delen over je ervaringen. Bij die slotbijeenkomst word je ook uitgenodigd om een of meer kaarsjes aan te steken, en te vertellen waarvoor je dat doet, en wat je mee naar huis neemt.

De kleasterkuier op woensdag is een belangrijk onderdeel van de week. De viering in de kerk is vaak iets uitgebreider dan in het klooster; de teksten en gebeden zijn elke keer opnieuw gekozen, en soms wordt enige toelichting gegeven, terwijl op de andere ochtenden de liturgie en teksten helemaal vastliggen. Ook zijn er vaak mooie ontmoetingen en gesprekken, bij de kennismaking bij de koffie, of onderweg. Ook is er uitwisseling bij de (zelf meegebrachte) lunch, gevoed door inzichten opgedaan tijdens de wandeling door de natuur. Deze is aanvankelijk in stilte, mediterend op een aangereikt woord; waarna dit in spontaan gevormde koppels onderweg besproken kan worden.²⁸

Deelnemers aan een stilteretraite volgen een iets ander programma. Zij zonderen zich af voor koffie na de viering in de kerk, en wandelen dan in stilte terug naar het klooster.

---

²⁸ Voor een uitgebreide beschrijving zie CMW-2 Fieldwork, toegankelijk via Bijlage 1

2.2.5 De vieringen

FIGUUR 10 KAPEL (FOTO NIJKLEASTER) EN BUITENKAPEL (FOTO FRIESCH DAGBLAD)

De vieringen vormen de hartslag van het kloosterritme; er is elke dag een ochtend-, middag- en avondviering. De kapel onder het voorhuis, de voormalige zuivelkelder, is de treffend passende locatie.

Sinds Pinksteren 2024 is ook de openlucht buitenkapel in gebruik, een voormalige kuilsilo; een vertrouwd aanblik op het Friese boerenbedrijf. Deze is aan de binnenkant bekleed met kloostermoppen, bijeengebracht vanuit heel Friesland. In deze twee kapellen wordt zo een tastbare connectie gelegd tussen het huidige kloosterleven en het bidden en werken van het lokale verleden.

De ochtend-, middag en avondviering hebben elk hun eigen, vaste liturgie, en daarbinnen zijn vaste liederen, gebeden en proclamaties die elke dag herhaald worden (zie Bijlage 2). Daarnaast worden op elke dag van de week vaste teksten gelezen, en die worden wekelijks herhaald.

De teksten van de ochtendviering zijn een Psalm in een weergave van Huub Oosterhuis²⁹, een Evangelielezing uit de Bergrede³⁰, en het 'Onze Vader', gezongen in een Friese parafrase. In de middagviering wordt een tekst gelezen van christelijke auteurs als Benoît Standaert, Henri Nouwen of Anselm Grün. In de avondviering klinken 'heilige teksten'; deze komen uit niet-christelijke tradities, zoals het Zenboeddhisme en het Hindoeïsme, en ook van Mahatma Gandhi en Etty Hillesum (zie Bijlage 3).

In iedere viering wordt na de lezing ongeveer 5 minuten stilte gehouden.

De meeste liederen komen uit de Iona of Taizé traditie, of zijn van de hand van lokale componisten en dichters. De teksten en liederen worden in het Fries, Engels, Latijn of

²⁹ Dit zijn Psalm 42, 84, 62, 104, 145, 112, 1.

³⁰ Mat 5:13-16, 5:38-48, 6:25-34, 6:7-13, 7:1-5, 7:24-27, 5:1-10.

Nederlands gelezen of gezongen. Soms wordt dit standaard afgewisseld, soms kiest men de taal afhankelijk van wie aanwezig is.

Alle vieringen beginnen met het aansteken van kaarsen, en eindigen met het doven ervan. De middagviering draait rond uitgesproken intenties, waar bij elke voorbede een kaarsje wordt aangestoken.

2.3 Samenvatting

In dit hoofdstuk is empirisch onderzoek gedaan naar Nijkleaster als evangeliserende gemeenschap met haar praktijk van de retraitses op klooster Westerhûs. Dit is gebeurd op basis van haar eigen communicatie, de aanwezigheid in de media, en mijn eigen observerend participeren. Hiermee is onderzoeksvraag 2 beantwoord, namelijk: wat is de aard en het doel van de retraitses?

Om met het doel te beginnen, het blijkt dat Nijkleaster het missionaire verlangen heeft om anderen de 'ruimte voor God, om mens te worden' te laten vinden: dat ze 'nieuwe wegen voor het evangelie zoekt'.

De aard van de retraitses is om gasten mee te nemen in de weg van 'stilte, bezinning en verbinding', door hen uit te nodigen om zoveel mogelijk te participeren in de gemeenschap, in het kloosterritme, op deze bijzondere locatie.

Buiten het dagelijkse programma zijn er relatief weinig extra activiteiten voor de retraitegangers; de extra tijd is vrij om met veel rust en ruimte, of met kloosterwerk in te vullen.

Een structurele overdracht van de inhoudelijke kant van het geloof gebeurt alleen in de vieringen, via de teksten, gebeden en liederen. De omvang hiervan is beperkt, en er is dagelijks evenveel aandacht voor een Bijbeltekst uit de Bergrede, als voor een tekst uit een niet-christelijk traditie.

3. Nijkleasters gasten geïnterviewd

In hoofdstuk 2 hebben we een beeld gekregen van het doel en de aard van de retraites van Nijkleaster, als antwoord op onderzoeksvraag 2. Ze gebruikt het woord evangelisatie niet, maar we zien dat ze dit zichzelf wel als doel stelt, dit als missie uitdraagt in haar communicatie en houding naar gasten, en ook dat ze qua faciliteiten en programma zich daar op richt.

Dit beeld is verkregen op grond van wat Nijkleaster schrijft over haar missie, hoe ze opereert, en wat ze haar gasten aanbiedt, en het is aangevuld door observerend te participeren.

In dit hoofdstuk laten we door interviews een aantal gasten aan het woord komen, die tenminste aan een retraite op kleaster Westerhûs hebben deelgenomen. Hoe dragen zij bij aan het beeld van Nijkleaster, als evangeliserende praktijk?

3.1 Voorbereiding van de interviews

3.1.1 Het doel van de interviews

Dit is de tweede lijn van het empirisch onderzoek zoals beschreven in paragraaf 1.6, namelijk onderzoek naar de geëvangeliëerde personen. Onderzoeksvraag 2a vraagt dan ook: welke ervaringen hebben de gasten bij de retraites van Nijkleaster opgedaan? En onderzoeksvraag 2b luidt: in hoeverre ervaren de gasten innerlijke verandering door de retraites van Nijkleaster? Dit is informatie die als input dient voor het evalueren van Nijkleaster als evangeliserende gemeenschap.

Want, ervaren de gasten de stilte, bezinning en verbinding die Nijkleaster ze wil geven?

En, als er daadwerkelijk evangelisatie plaatsvindt, mogen we toch verwachten dat er onder de gasten mensen te vinden zijn bij die innerlijke veranderingen ervaren hebben; die wijzen op een beweging 'richting het centrum', namelijk Christus.

Of, gesteld in Nijkleaster termen, die meer ruimte gevonden hebben; voor zichzelf, voor anderen, voor God.

3.1.2 Het ontwerp van de interviews

De zoektocht naar ervaringen en innerlijke geestelijke verandering verloopt voor iedereen anders. Daarom kan het interview het beste de vorm aannemen van een conversatie, gefaciliteerd door een (deels) ongestructureerd interview (Sensing 2011, 106-107).

De ervaringen van de gasten met Nijkleaster worden dus niet systematisch bevraagd. Het uitgangspunt is dat belangrijke ervaringen vanzelf ter sprake zullen komen.

De zoektocht naar innerlijke verandering wordt geleid door het heuristisch kader zoals deze is afgeleid in paragraaf 1.5.3, en weergegeven in onderstaande figuur.

Observatie deelnemers: innerlijke verandering								
Verandering, verlangen ('beking')			Verandering, verlangen (<i>dimensies van initiatie</i>)					
God (beter) leren kennen	(Meer) verzoend en verzoenend	Leven (verder) getransfor- meerd	Ervaringen met, ruimte voor God	Inwijding in gemeen- schap	Liefhebben God en naaste	Cognitieve inhoud	Leven in de Geest; dienen	Geestelijke oefeningen

FIGUUR 11 HEURISTISCH KADER VOOR OBSERVATIE DEELNEMERS

In de interviews zal mogelijk wel expliciet gevraagd worden naar de eerste drie 'beking' indicatoren, omdat die sterk getuigen van de innerlijke verandering waar ik naar zoek; dat wil zeggen, als ze al niet spontaan genoemd worden. De overige zes indicatoren zijn ook zeker belangrijk, en zullen ook spontaan aan de orde komen, maar als naar alles gevraagd zou worden zou dit te sturend zijn en kunnen voelen als 'de maat nemen'. Wel zal reactie gevraagd worden op een aantal gevoelswoorden, die afgeleid zijn van de vrucht van de Geest (Gal 5:22) en van de omschrijving van de liefde (1Cor 13). Hier wijk ik af van het ongestructureerd zijn van het interview, wanneer dat nodig is om deze aspecten voldoende helder te krijgen.

Bij de volgorde en aard van de vragen laat ik me inspireren door het patroon van Whitney en Trosten-Bloom in Tim Sensing (2011, 108-109). Eerst stel ik de 'backward'-vragen, die uitnodigen om belangrijke ervaringen en herinneringen naar boven te brengen. Vervolgens komen de 'inward'-vragen aan bod, die dieper ingaan op deze ervaringen en proberen er betekenis aan te geven en erover door te denken. Tot slot stel ik de 'forward'-vragen, die vanuit het voorgaande naar de toekomst kijken.

3.1.3 Het protocol van de interviews

Na de eerste kennismaking, en uitleg over de vertrouwelijkheid en het doel van het interview, komt eerst een oriënterende vraag:

Wat is je connectie met Nijkleaster?

Het is waardevol om inzicht te hebben in de connectie van de gasten met Nijkleaster, evenals de hoeveelheid en aard van hun 'blootstelling'. Was het alleen een retraite, en was deze in stilte of niet? Betrof het een weekend of juist een midweek (dus inclusief kleasterkuier, maar zonder zondagsviering)? Is er eerder deelgenomen aan activiteiten zoals een kleasterkuier?

Daarnaast is het belangrijk om te weten hoe lang geleden deze ervaringen plaatsvonden. Is er nog steeds sprake van het mogelijke enthousiasme van de eerste kennismaking, of is het al wat langer geleden, zodat de effecten als meer blijvend beschouwd mogen worden? Of is er na de retraite een regelmatig contact gebleven?

Deze informatie vooraf is belangrijk voor mijzelf om het gesprek beter te kunnen volgen en interpreteren, en om het verhaal van de gast beter te begrijpen.

En dan komt de 'backward' vraag die bedoeld is om de conversatie te openen.

Wil je je levensverhaal vertellen, voor zover dat betrekking heeft op je geloofsweg?

Het levensverhaal is een mooie start van het gesprek, het geeft connectie, en het geeft veel context en aanknopingspunten. Op het moment dat Nijkleaster in het verhaal komt, komen er ook de ervaringen naar boven, en welke aspecten voor hen in het bijzonder betekenisvol waren. Hier kunnen andere indicatoren van het heuristisch kader ongevraagd ook al aan bod komen.

In het vervolg worden de drie 'beking' indicatoren met 'inward' vragen expliciet aan de orde gesteld.

Eerst de vraag, vanuit de indicator 'Leven (verder) getransformeerd?'

Ben je door Nijkleaster veranderd?

Vanuit hier worden mogelijk ook andere indicatoren benoemd.

Na de reactie op deze vraag, wordt zo nodig ook gevraagd om te reageren op een aantal van de onderstaande woorden, om via een andere invalshoek mijn inzichten te bevestigen of verdiepen.

Reageer eens op deze woorden:

Thuisgekomen? Rust, vrede? Vertrouwen? Geliefd? Hoopvol?

De volgende vraag verwoordt de indicator '(Meer) verzoend en verzoenend?'

Als het gaat om je houding naar anderen toe, is er iets veranderd?

Tenslotte nog de vraag, vanuit de indicator 'God (beter) leren kennen?'

Hoe kijk je tegen God aan? Is daar iets veranderd?

Naar het slot toe, een setje 'forward' vragen, met een retrospectieve overgang.

Het idee is dat de voorgaande discussie misschien nieuwe aspecten heeft getriggerd, en dat hier echte highlights benoemd worden. Voorts wordt hier nagedacht over eventuele

vervolgstappen, mogelijke toekomstige betrokkenheid met Nijkleaster, en er worden vaak verlangens uitgesproken.

Terugkijkend, wat van Nijkleaster is voor jou bijzonder betekenisvol, helpend geweest? Wat vind je vooral goed? Heb je nog tips voor Nijkleaster?

3.1.4 De interview kandidaten

De volgende vraag is aan het kleasterburo gesteld:

'Kunnen jullie vijf interviewkandidaten selecteren die in een retraite geweest zijn, met als belangrijkste criterium (1) 'hoe minder christelijke achtergrond hoe beter'.

Het secundaire criterium is: (2) 'hoe meer impact door de retraite hoe beter'.

Ten derde zou (3) een mix in m/v en leeftijd mooi zijn.'

De redenen voor deze vraagstelling zijn de volgende.

Wat betreft (1), ik weet dat veel Nijkleastergangers wel iets van een kerkelijke achtergrond hebben. En in het kader van dit onderzoek, evangelisatie in de huidige cultuur, vind ik het ook juist interessant om mensen te ontmoeten die een seculiere achtergrond hebben. Voorts (2) is het voor een onderzoek behulpzaam als er duidelijke effecten te observeren zijn. Verder (3) zijn Nijkleastergangers gemiddeld wat ouder, en vaker een vrouw. Nu was er recent ook een jeugdweekend geweest, maar de kleasterpastor vond daar geen geschikte kandidaat die 'stevig genoeg' werd geacht voor een interview.

In de onderstaande tabel staan de uiteindelijke kandidaten, met gegevens die uit de interviews zijn verkregen: personalia, kerkelijke opvoeding en kerkelijke betrokkenheid, en wat de betrokkenheid met Nijkleaster is. De namen zijn gefingeerd.

	personalia	kerkelijke opvoeding	kerkelijke betrokkenheid	Nijkleaster betrokkenheid
Hans	60-65 jaar psycholoog regio Arnhem, en Friesland	niet-kerkelijk in RK omgeving	Doopsgezinde kerk Sinds 1992 actief betrokken, laatste jaren beperkt	stilteretraite dec '23
Carla	65-70 jaar regio Eindhoven	actief gereformeerd	PKN, weggedreven in laatste 20 jaar	kleasterkuier zomer '23 retraite najaar '23 retraite voorjaar '24
Karin	55-60 jaar communicatie trainer regio Utrecht	actief gereformeerd	niet	kleasterkuier okt '23 retraite najaar '23 vrijwillger 2 dagen/mnd
Wilma	55-60 jaar ambulant begeleider regio Flevoland	actief gereformeerd	niet	retraite voorjaar '24
Wouter	70-75 jaar consultant regio Utrecht	actief gereformeerd	Crossroads sinds 2016, wekelijks bezoek	retraite voorjaar '24 vrijwillger 2 dagen/mnd

FIGUUR 12 PERSONALIA EN ACHTERGROND VAN DEELNEMERS

Nu blijken de meesten meer christelijke achtergrond te hebben dan beoogd. Dit komt in ieder geval doordat het de insteek van Nijkleaster is om nergens naar te vragen, dus van de achtergrond van de gasten is weinig bekend.

Ook qua leeftijdsprofiel is het wat eenzijdig geworden, want er komen toch ook regelmatig jongere, en ook oudere, gasten naar een retraite.

Nu is het geen vereiste dat de geïnterviewden een minimale christelijke achtergrond hebben, of dat ze een representatieve afspiegeling vormen van de retraitegangers bij Nijkleaster.

Gezien de onderzoeksvraag is de enige vereiste is dat ze uit onze huidige, seculiere cultuur komen.

Want, zoals bepleit door Osmer, evangelisatie is voor alle mensen: voor alle aankomende, weggedreven én toegewijde christenen.

Tegelijk zouden de profielen van deze selectie een indicatie kunnen zijn voor de profielen die men typisch kan aantreffen bij mensen die door Nijkleaster duidelijk verandering ervaren.

Nu heeft de gevolgde selectieprocedure mogelijk geleid tot mensen die positief over hun ervaringen bij Nijkleaster zullen oordelen, meer dan een representatieve groep zou doen. Ook al is dat niet zeker, enige nuancering lijkt op zijn plaats bij het inbrengen van de gerapporteerde ervaringen.

3.2 Het beeld uit de interviews

Nu de informatie uit de afzonderlijke interviews geordend bij elkaar komt om de vraag te beantwoorden: 'Wat hebben de gasten ervaren, en wat heeft het met ze gedaan?' zien we vooral een unaniem enthousiasme. Vijf heel verschillende verhalen, waarin deelname aan Nijkleaster een hoopvolle bijdrage levert aan ieders geloofsweg. Vrijwel alles betreffende Nijkleaster werd als positief of zeer positief benoemd, en de vraag naar 'tips' leverde lange stiltes op.

In Bijlage 4 staan de verwerkte interviews weergegeven.

Bij de verwerking hiervan zijn ze selectief gecodeerd door de uitspraken te groeperen in vier hoofdstukken. Gedeeltes uit de transcripten die niet bijdragen aan de beantwoording van de onderzoeksvragen zijn weggelaten.³¹

Eerst komt 'Levensweg en geloof', als kennismaking en context, de geloofsweg tot aan Nijkleaster. De uitkomst is heel gecondenseerd weergegeven in bovenstaande figuur 12. Vervolgens komt 'Belangrijke ervaringen en aspecten van Nijkleaster'. Hier staan uitspraken die bijdragen tot het beantwoorden van onderzoeksvraag 2a: welke ervaringen hebben de gasten bij de retraites van Nijkleaster opgedaan?

Dan komt 'Geloofsontwikkeling, en verandering door Nijkleaster'. Hier staan uitspraken ter beantwoording van onderzoeksvraag 2b: in hoeverre ervaren de gasten innerlijke verandering door de retraites van Nijkleaster?

En tenslotte komt het hoofdstuk: 'Meer over geloof en beleving'. Hier zijn zaken opgeschreven die niet direct passen onder de eerste drie hoofdstukken, maar wel een licht werpen op de geloofsbeleving van deze persoon, en die mogelijk van pas komen bij de interpretatie van andere uitspraken.

Het algemene beeld van Nijkleaster zoals dat door de geïnterviewden is ervaren staat beschreven en geïnterpreteerd in 3.2.1.

In 3.2.2 zijn de individuele ervaringen en veranderingen uitgelicht, en in 3.2.3 in kaart gebracht aan de hand van het heuristisch kader voor innerlijke verandering. In 3.2.4 wordt de innerlijke verandering nader geïnterpreteerd vanuit de mystagogie.

3.2.1 Nijkleaster zoals ervaren door de gasten

Uit de interviews komt een beeld van Nijkleaster dat hieronder is geschetst.

---

³¹ De audio opnames en volledige transcripten zijn bij mij opvraagbaar, om zelf verder onderzoek te doen, of ter controle van mijn onderzoek.

Vervolgens wordt het heuristisch kader voor de gemeenschap globaal op deze ervaringen toegepast.

Bovenaan staat dit gevoel: 'Vanaf het moment dat ik daarbinnen stapte werd ik gegrepen door de sfeer, door het welkom, het er mogen zijn, door het 'alles mag en niets hoeft''; 'Het gevoel dat ik goed ben zoals ik ben; 'je mag zijn wie je bent' maar dat het ook écht zo is.'; 'Waar ik me welkom voel; ze zijn ook blij met mij!'

Er wordt niets dan goeds gezegd over de 'hele mooie' mensen van Nijkleaster: inspirerend, heel integer, waarde-gedreven, met volledig commitment, met ieder hun eigen kijk. Waarbij de kwaliteit geborgd wordt door de aanwezigheid van veel predikanten.

De stilte, de ruimte, de natuur, de 'fantastische locatie' worden als onontbeerlijk beschouwd. Dit alles faciliteert het 'samen intens beleven van het geloof', wat verder wordt versterkt door de omgeving en het samen zingen. Het kloosterritme en de dagstructuur bieden een belangrijk houvast, met de vieringen als rustmomenten.

De waarde van goede, diepgaande gesprekken wordt benadrukt: 'het gaat ergens over'. Een belangrijk aspect is dat men alle ruimte voor ieders interpretatie en opvattingen ervaart, die allemaal benoemd mogen worden, maar het is nooit in een sfeer van opdringen of oordelen. Sommige deelnemers benoemen een gevoel van vertrouwdheid en herkenning, bijvoorbeeld in de vieringen. 'Hoe zij het doen en hoe zij het brengen, zoals hun missie is, dat is helemaal zoals ik ben. Zoals ik dat voel en ervaar.'

Daarnaast wordt de 'Hilton-achtige accommodatie' en het 'lekkere eten' geprezen, evenals het rustgevende van het kloosterwerk en de 'goed belichaamde rituelen'. Ook wordt een 'zen-achtig accent' gewaardeerd: 'Dat vind ik echt fantastisch. Om die inkleuring erbij te geven. Want het maakt het breder en toegankelijker. Ja, naast Bijbelteksten ook algemene teksten. Dat vind ik heel fijn.'

De geestelijke begeleiding tijdens de stilteretraite wordt eveneens hoog gewaardeerd; de input wordt als uitermate behulpzaam en bemoedigend ervaren.

De ervaringen met Nijkleaster geïnterpreteerd

Bovengenoemde ervaringen worden hieronder geplaatst in het licht van de diverse indicatoren. Ze vormen een belangrijke onderbouwing om deze te kunnen scoren, en dat gebeurt in hoofdstuk 4.2.

De gasten getuigen in de eerste plaats van een getuigende gemeenschap, open en uitnodigend, waar liefde heerst; iedereen mag er zijn.

Deze gemeenschap laat zo zien dat ze gevormd is vanuit haar denken in vertrouwen in God; dat ze eenieder kunnen benaderen als Gods geliefde, en dat ze volledig open kunnen zijn. En dus, op het moment dat de gasten de gemeenschap binnentreden voelen ze dat ze er helemaal bij horen, dat ze niets specifiek hoeven te geloven of doen, dat ze nergens van overtuigd hoeven worden, en dat er geen oordeel is. Ook laat de gemeenschap zien dat ze op een missie is; ze laat een verlangen zien, om de gasten een de ruimte te geven die ze zelf ook ervaren hebben. Daarbij wil men ze in gastvrijheid ook simpelweg een aangenaam verblijf geven.

Ook zien de gasten in Nijkleaster alleen maar geloofwaardige getuigen, met liefde en heiligheid. Het vertrouwen en de openheid van het denken wordt onderstreept doordat de kleasterlingen elk hun eigen inzichten kunnen uitdragen. Zowel de georganiseerde geestelijke begeleiding, als de minder gestructureerde persoonlijke gesprekken worden als zeer waardevol gezien.

Gezien vanuit de indicatoren van initiatie, biedt een Nijkleaster retraite veel gelegenheden om als deel van de gemeenschap ervaringen met God te hebben, en dat ervaren de gasten ook zo. De locatie, rust, ruimte en schoonheid zijn daarin onontbeerlijk, evenals de geestelijke oefeningen en de rituelen in het ritme van de vieringen.

De (lied)teksten van de vieringen, ingebed in het gezamenlijk zingen, en de diepgaande gesprekken dragen bij tot de cognitieve inhoud van het geloof. Het aanbieden van teksten van andere religies laten daarbij weer het vertrouwen en openheid van de gemeenschap zien. Doordat zowel nieuwelingen als doorgewinterde kleasterlingen steeds hetzelfde kloosterritme ondergaan, wordt geïllustreerd dat iedereen altijd weer aan het evangelie blootgesteld moet worden.

De ervaring van vertrouwdheid, en van onmiddellijke herkenning, interpreteer ik als een ervaring met God; één van de vele manieren waarop Hij met ons, zeer persoonlijk, communiceert.

3.2.2 Individuele ervaringen en veranderingen

In deze paragraaf worden individuele ervaringen en veranderingen van de geïnterviewden uitgelicht.

Hans heeft als enige van de geïnterviewden een stilleretraite gedaan, nadat hij Nijkleaster op het spoor was gekomen via een website van een lokale Friese kerk.

Da's een wereld van verschil! Dat Boeddhistische was veel meer naar binnen gekeerd. Nijkleaster geeft toch inderdaad wel meer gevoel van verbinding, of van deel uitmaken van een gemeenschap van Christenen.

Hij heeft al een brede ervaring met boeddhistische stilleretraites, maar merkte 'een wereld van verschil'. Vanwege de stilte ervoer hij de verbinding met anderen verder niet zo; behalve met de geestelijk begeleider, waarmee het goed klikte.

In de zoektocht naar troost en ontferming blijkt de tekst van 'Take, o take me as I am' heel belangrijk. Ook het meditatief schrijven en schilderen heeft bij hem verrassend veel naar buiten gebracht; 'als je in vervoering raakt, om daar woorden aan te geven'.

Door de vele emoties en 'struggle' was hij heel moe na afloop. Hij is 'wel veranderd, wel geraakt', 'Ik geloof wel dat ik geloviger geworden ben'

Het is wel gelukt om meer Christus toe te laten tot zijn leven, 'maar de evangelische Jezus, dat is een ander spoortje. Daar heb ik nog een weg te gaan.' Er is een stukje gêne weggenomen. God is wat meer toegankelijk geworden; er is een bevestiging gekomen dat er een God is die je kan aanspreken. 'Ja, het is niet zozeer dat er een bekering is, maar wel een soort van kruispunt. Van, nou, ik weet nú welke kant ik op moet gaan.'

In de slotbijeenkomst van de retraite heeft hij opgeschreven: 'Ik steek een kaarsje aan voor meer Christus in het leven, in mijn leven.' Bij het interview zei Hans dat hij een 'ongelooflijke behoefte heeft om naar diensten te gaan'.

Carla heeft aan twee retraites deelgenomen, nadat ze eerst met haar man een kleasterkuier had bezocht toen ze samen in Noord-Nederland op vakantie waren.

'Vanaf het moment dat ik daarbinnen stapte werd ik gegrepen door de sfeer, door het welkom, het er mogen zijn, door het 'alles mag en niets hoeft'.'

Toen haar bij de eerste retraite, bij de eerste kennismaking, werd gevraagd wat ze zocht, kwam er een stortvloed van tranen; en nog veel meer emoties volgden gedurende de week. 'Ik wilde, bewust in mijn leven, accepteren van de dingen in mijn leven die me overkomen zijn en waar ik nog middenin zat.'

De psalmmeditatie raakte haar helemaal, 'terwijl ik helemaal niks heb met de psalmen.' In de eerste retraite heeft ze de verbinding met zichzelf gevonden; de tweede retraite heeft meer verbinding met God gebracht.

Haar Godsbeeld is 'veranderd in positieve zin: dat is niet meer iemand die 'ik zal wel eens even zeggen wat jij moet doen.' Nee, dat is 'iets', liefde, het is een en al liefde.' Ze staat meer open voor verbinding met 'het Goddelijke', en vraagt nu 'wat wil God van mij', wat ze eerder 'een belachelijke vraag' zou vinden.

Ze heeft een beweging gemaakt van 'wat is de zin van mijn leven nog' naar een meer positief zelfbeeld; ze kan positieve opmerkingen van anderen meer accepteren. Ze is milder geworden naar anderen en zichzelf; en ze geeft een concreet voorbeeld waar ze een stap zette in vergeving, waar ze de minste wilde zijn.

Het kloosterritme bracht haar veel, en dat probeert ze ook in het dagelijks leven vorm te geven.

Ze ziet ook veranderingen in haar echtgenoot, en dat hij ziet 'hoe goed het haar doet'; ze durft nu ook naar hem meer open te zijn over haar innerlijk leven.

Karin kwam eerst naar een kleasterkuier, als studieobject voor liturgiek, in het kader van haar celebrantenopleiding.

‘Maar wat ik zèlf vooral, daar in één klap herkende en wat ik al jaren begin te geloven, is dat van dat koninkrijk Gods; wat h er is, en niet d  r. Ik denk dat dat hoopvol is, dat dat zijn vruchten gaat afwerpen in het hier en nu.’

Door de positieve indruk heeft ze snel daarna een weekendretraite geboekt, en nu is ze 1x per maand twee dagen vrijwilliger.

‘Je voelt gewoon dat die plek (*de kerk in Jorwert*) gelouterd is door eeuwen van mensen die daar met lief en leed zijn gekomen.’

Karin is heel blij dat ze een ‘bezield verband’ gevonden heeft waar ze in past; dat was nooit meer gelukt sinds ze als tiener het ouderlijk huis verliet. Ze is weer meer in aanraking gekomen met de Bijbel, onder meer via de boeken geschreven door de kleasterpredikant en een andere kleasterling. Ze ervaart hier ‘veel meer ruimte’ in de interpretatie van de teksten; en ook de ruimte om dingen op een nieuwe, eigen manier te doen, en ‘dat verandert me’. Zo ervaart ze ook meer ruimte voor connectie met het mystieke, binnen en buiten het christelijke; en dat brengt haar weer dichterbij de christelijke traditie, bij het geloof van haar ouders; ‘een hele fijne cirkel’.

Ze denkt steeds meer: waarom zoeken al die mensen het niet meer in de mystici van de eigen traditie, dan in al die andere godsdiensten?

Nijkleaster maakt haar hoopvol, over dat deze invloed ook weer terug naar de kerk komt.

Ze merkt ook dat ze nog meer bewust is geworden voor de kleine dagelijkse momenten van inkijkjes in dingen die ons overstijgen. Ook ziet ze veranderingen in haar echtgenoot, die met haar aan de Paaswake had deelgenomen.

Ze eindigt met een citaat: ‘In het verlangen naar God zit God al besloten’ En ik heb een verlangen naar God, d t heb ik w l. En ook: ‘Maar ik zeg ik wil een thuis voor God zijn. Dus ik wil dat God in mij woont. Leef in mij, h , zingen wij bij Nijkleaster.’ Zo getuigt ze ook van meer mildheid: ‘Als je bewust zegt nee, ik zet dat ego gewoon even helemaal opzij en ik probeer hier ruim baan te geven aan God in mij; ja, dat voelt voor mij echt wel anders.’

Wilma wilde al langer naar een kloosterretraite, en heeft naar aanleiding van het Tv-programma 'Petrus in het land' een midweek geboekt.

'Ja, dat vind ik gewoon heel bijzonder dat ik dat meegemaakt heb in Nijkleaster. De woorden die je die dag tot je neemt, dat je daar heel veel mooie, waardevolle ingevingen, gesprekken krijgt wat te maken had met dat thema, zónder dat ik dat stuurde. Heel bizar.'

De missie van Nijkleaster spreekt haar enorm aan, want, hoewel ze zelf geen kerkganger is: 'Dan zie je: wéér een kerk gesloten. En dan denk ik: dit mág eigenlijk niet, dit kán niet! Dan zie je dat concept van Nijkleaster met die kerken in de omgeving, ja, dan denk ik: dít kan wel eens een nieuw begin zijn. Dit kan wel eens een nieuw kerkelijk tijdperk worden.'
Over haar ervaringen zegt ze: Nijkleaster heeft voor mij nogmaals bevestigd dat het (*geloof*) gewoon echt fantastisch is.'

Wilma merkt dat ze veranderd is, maar het zakt wel af, je moet het wel bijhouden. Ze staat nu meer stil bij het lezen van de Bijbel of religieuze boeken. Ook is ze gegroeid in meer geduld, in niet meteen een oordeel hebben; ze kan meer loslaten. 'En vergeven?' ...ja, je kan om vergiffenis vragen natuurlijk, voor ...maar heel gek genoeg past dat niet zozeer bij mij, omdat ik gauw denk van: ja, maar we zijn allemaal maar mensen, dus daar hoeft ik niet echt zozeer vergeving om te vragen.'

Ze staat meer open voor 'het ontvangen van die kleine symbooltjes en mooie kleine dingen, want het geloof zit juist daarin. Nijkleaster heeft dat allemaal nog extra versterkt en dat vind ik wel heel mooi.'

Wilma's kijk op God is 'niet veranderd, maar aangeboord'; een stukje thuiskomen. Zo van: 'zie je wel, het is zo. Niet dat ik twijfel, maar dat ik denk: ha, ja, ja, mooi, dit, het is versterkt.'
'Wat ik heb ervaren bij Nijkleaster, vind ik dus eigenlijk een nieuw begin. Want het heeft heel veel mijn ogen geopend.'
'Ik had altijd al zoiets van: ik zou in een gemeenschap willen wonen, waar je kunt zorgen of waar je voor mekaar kunt zijn, dus ook voor een ander die dan bijvoorbeeld komt en die ik kan helpen.'

Wouter heeft Nijkleaster ontdekt door een artikel in Trouw, 'en dat vond ik heel interessant'.

'Er zijn weinig plekken die echt hoopvol zijn, en ik ervaar Nijkleaster als één van die plekken.'

Hij is twee keer een week op retraite geweest, en heeft zich nu verbonden als lid en vrijwilliger; 1x per maand, voor twee dagen.

'Hoe fijn zou ik het vinden om gewoon gaandeweg naar het eind van mijn leven om steeds meer in een soort klooster terug te trekken; dus wel in de wereld blijven staan, maar niet meer van alles nieuws ondernemen.'

'Het samen zingen geeft een ongelooflijke verbinding, met elkaar en met de hogere macht.'

Wouter heeft door zijn maandelijkse commitment meer ruimte gevonden; meer rust en vrede, door vrijheid van prikkels en afleidingen.

Wouter laat een nederige houding zien, met vergevingsgezindheid en mildheid naar anderen; voorts een overgave in vertrouwen aan de hogere macht, en benoemt deze als 'drempels om te kunnen leven'.

'Ik ben heel blij dat ik deze plek gevonden heb als een plek om invulling te geven aan hetgeen in voorsta: commitment, bouwen aan mijn relatie met een hogere macht.

Het versterkt, het completeert, het verrijkt de richting die ik aan het bewandelen ben.'

'Mijn Godsbeeld is niet veranderd; het diept zich uit'.

3.2.3 Innerlijke verandering geïnterpreteerd

Het doel is nu om het onderstaand heuristisch kader toe te passen op de bovenstaande uitspraken. De innerlijke verandering bij de deelnemers wordt beschouwd vanuit de geïdentificeerde indicatoren, en bij een aanwijsbare verandering of verlangen wordt dit aangegeven. Voor deze interpretatie wordt ook teruggegrepen op de uitgebreide interviewweergaves in Bijlage 4.

Observatie deelnemers: innerlijke verandering									
Verandering, verlangen ('bekering')				Verandering, verlangen (dimensies van initiatie)					
God (beter) leren kennen	(Meer) verzoend en verzoenend	Leven (verder) getransfor- meerd	Ervaringen met, ruimte voor God	Inwijding in gemeen- schap	Liefhebben God en naaste	Cognitieve inhoud	Leven in de Geest; dienen	Geestelijke oefeningen	
Hans	v		v	v	v		v		v
Carla	v	v	v	v	v				v
Karin	v	v	v	v	v	v	v	v	v
Wilma	v	v		v	v	v	v		
Wouter	v			v	v			v	
v = verandering en/of verlangen geobserveerd									

FIGUUR 13 INNERLIJKE VERANDERING GEÏNTERPRETEERD

Hans geeft voorzichtig aan dat hij toch wel veranderd is; 'niet zozeer een bekering', maar wel 'meer gelovig', dat God meer toegankelijk is geworden. Dit interpreteer ik als dat hij God beter heeft leren kennen.

Hij heeft ook expliciet het verlangen geuit naar 'meer Christus in zijn leven', en naar troost en ontferming. Dit interpreteer ik dit als een verlangen naar een getransformeerd leven.

Vanuit de initiatiedimensies kan hij heel wat ruimte scheppende ervaringen uit het retraite benoemen. In de stilleretraite heeft hij de verbinding met de gemeenschap niet zo sterk beleefd, tegelijk zegt hij een 'ongelooflijke behoefte om naar diensten te gaan'. Dit interpreteer ik als een verlangen naar gemeenschap en naar geestelijke oefeningen, en mogelijk ook naar cognitieve inhoud; want hij gaf ook aan 'basis', 'bagage' te missen.

Carla heeft grote verandering gezien in haar Godsbeeld, en haar leven is zeker veranderd. Ook op het gebied van vergevingsgezindheid heeft ze stappen gezet, dus ik interpreteer dat als verandering in alle drie indicatoren van bekering. Qua initiatiedimensies getuigt ze van ervaringen met God, zoals bij de psalmmeditatie, en ze wist zich helemaal opgenomen in de gemeenschap. Ook vindt ze nu gelegenheid voor stille momenten in haar dag.

Karin is gegroeid in alle aspecten, nu de cirkel fijn rond gemaakt is: haar beeld van God en geloof kan naast de brede geloofsontwikkeling die ze in haar leven al heeft doorlopen, nu ook dat van haar ouders omvatten. Haar dagelijks leven is veranderd, ze is nu met vreugde aangesloten bij de gemeenschap; ze is daar regelmatig, en dient daar ook. Ze denkt weer meer over God en leest weer over Jezus, ze ziet meer de kleine inkijkjes die ons overstijgen. Ze getuigt van het verlangen dat God in haar woont, en hoe ze dat in haar dagelijks leven betreft, en van de mildheid die daaruit voortkomt.

Wilma is vooral bevestigd, versterkt in haar al zeer positieve beeld van God en geloof, en ze laat enige groei zien in haar houding, mildheid naar anderen. Ze voelt zich helemaal thuis in de gemeenschap, en getuigt van specifieke ervaringen. Net als Karin is ze zich meer in het geloof gaan verdiepen via een boek van de kleasterpredikant. Ze benoemt haar ervaring bij Nijkleaster als een nieuw begin; maar de veranderingen lijken (nog) niet duidelijk genoeg om een vink bij 'een getransformeerd leven' te zetten, ook omdat het interview slechts een maand na de retraite was.

Wouter heeft de plek gevonden die helemaal bij hem past. Hij staat al heel stevig en nederig in het geloof; hij heeft een dagelijkse spirituele routine en gaat wekelijks naar de kerk. Tegelijkertijd kan hij dat heel goed combineren met ideeën en praktijken uit de Oosterse godsdiensten. Nijkleaster geeft hem een hoopvolle gemeenschap waar hij zijn Hogere macht verdiepend en verrijkend kan ontmoeten, en waar hij kan dienen als vrijwilliger.

3.2.4 Mystagogie

In alle deelnemers zien we een zekere mate van verandering. In relatie tot evangelisatie is het essentieel dat het innerlijke veranderingen betreft, die de mensen dichter naar 'het centrum, namelijk Christus' hebben gebracht. In 3.2.3 is betoogd dat het bij deze mensen inderdaad het geval is.

Ook blijkt dat de verandering bij elke deelnemer in andere indicatoren tot uiting komt.

Tegelijk zijn er drie daarvan wel bij alle geïnterviewden te vinden: namelijk dat ze zich weten opgenomen in de gemeenschap, dat ze ervaringen met God hebben gehad, en dat ze Hem allemaal beter hebben leren kennen.

De gasten uiten zeer positieve ervaringen met de gemeenschap; het lijkt alsof dit op zo'n diep niveau plaatsvindt dat ze erdoor veranderd zijn. Ze hebben een innerlijke connectie gekregen met de gemeenschap op een manier die ze nog niet eerder kenden.

Deze gemeenschap zelf, met de ruimte die ze biedt in alle aspecten van de retraites, vormt de bedding waarin de gasten diverse ervaringen hebben opgedaan. Ik heb een aantal van de benoemde ervaringen geïnterpreteerd als ontmoetingen met God, waarin zij Hem beter hebben leren kennen (3.2.2 en 3.2.3).

Hier gebeurt mystagogie, namelijk 'inwijding in de geheimen' (van het geloof). Mystagogie heeft vele dimensies; het begrip is nauw verwant aan Abrahams initiatie. De werking van mystagogie in de praktijk is uitgebreid onderzocht door Annemiek de Jong - van Campen (2009), als ze zich in haar proefschrift de vraag stelt: 'Wat gebeurt er als er mystagogie gebeurt?'

De Jong vat het begrip mystagogie ruim op, als alle gebeurtenissen die bijdragen aan de inwijding. Ook het begrip mystagoog krijgt een brede betekenis. Traditioneel was dat de persoon die vanuit de kerk instructie gaf aan de myste (de inwijdeling). Maar het kan ook een heel andere persoon zijn die bijdraagt aan de inwijding, ook al is het toevallig, of zelfs onbewust. Maar ze benoemt ook de stille die als mystagoog kan optreden, of God zelf. Ook definieert ze het begrip 'mystagogische vorm', en past dit toe op uiteenlopende zaken zoals Taizé, liturgie, liederen en teksten, of op een jongerengroep. Dit begrip zou dus ook toepasbaar op Nijkleaster en haar retraites moeten zijn, gezien de Jongs beschrijving:

'De werking die de mystagogische vorm heeft, is misschien het best te omschrijven als het bieden van een ruimte waarin de myste zichzelf als gelovige kan (leren) verstaan. Dit gebeurt vooral doordat de mystagogische vorm gemeenschap sticht. Hij is een voorgegeven, collectieve vorm, waarin meerdere gelovigen zich kunnen voegen. Dat brengt met zich mee dat hij mysten samenbrengt in een gemeenschap van gelovigen. Hij voegt de myste in de geloofstraditie. Hij biedt een gelegenheid waarin de geloofsleerling vanuit zijn spirituele bewogenheid kan handelen met en voor andere mensen. Daarin kan hij zelfs als een pedagoog verschijnen, die de myste kansen biedt om zich door inzet te ontplooiën als mens en gelovige.

De mystagogische vorm biedt daarnaast een ruimte waar de myste kan ervaren er te mogen zijn, gezien te worden, aanvaard te worden. De mystagogische vorm kan in deze zin niet alleen gemeenschap stichten tussen gelovigen onderling. Hij kan ook gemeenschap stichten tussen de myste en God. Dit gebeurt bijvoorbeeld doordat de vorm als ruimteteleefder beleefd wordt als een symbool of icoon van God.

Maar de mystagogische vorm doet dat ook door de stille te schenken waarin de myste bij zichzelf kan komen en God kan ontmoeten. Een mystagogische vorm heeft vaak een duidelijke structuur met een dynamiserende kracht.' (De Jong-van Campen 2009, 288).

Net als bij Abraham, Stone en Osmer speelt bij de Jong de gemeenschap een cruciale rol, bij het bieden van 'een ruimte waarin de inwijdeling zich als gelovige kan (leren) verstaan', waarbij alle elementen die zij hierboven noemt ook in het empirisch onderzoek tenminste in enige mate zijn aangetroffen. Het is dus gerechtvaardigd om de Nijkleaster retraites, in ieder geval ten dele, als 'mystagogische vorm' aan te duiden, waar mensen ingewijd worden in de

geheimenissen. De Jong biedt vervolgens ook een verklaring waarom in een mystagogische vorm veel verandering kan gebeuren:

‘De verschillende domeinen van het mens-zijn worden erin aangesproken. Waarschijnlijk maakt dat het mogelijk dat hij (*de mystagogische vorm*) als een katalysator kan functioneren voor een myste. Immers, wanneer de myste op de verschillende domeinen min of meer gelijktijdig wordt aangesproken, komt er een sterkere omvormende kracht in hem vrij, dan wanneer hij slechts op een domein wordt aangesproken en enige tijd later pas op een ander domein.

We hebben in de analyses van de verhalen gezien dat de mystagogische vorm aanbod doet op alle drie domeinen. Hij reikt christelijke werkelijkheidsvisie aan door de taal en beelden die worden gebruikt. Met zijn ‘mystagogische arrangementen’ biedt hij een vorm waarin spirituele ervaring wordt gewekt. En hij duidt (eerder opgedane) spirituele ervaringen met zijn woorden en beelden.’ (288).

Dat betekent dan ook, dat het wekken van spirituele ervaringen alleen, zonder het aanbieden van een christelijke werkelijkheidsvisie in woorden en beelden, en zonder het daarmee duiden van de ervaringen, een minder sterke omvormende kracht heeft. Of anders gezegd, de Jong betoogt dat een mystagogische vorm niet alleen een ‘mystagogisch arrangement’, niet alleen spirituele ervaring moet zijn. Dit is in lijn met Abrahams pleidooi dat initiatie compleet en gebalanceerd moet zijn.

3.3 Samenvatting

In dit hoofdstuk is door interviews antwoord gegeven op de onderzoeksvragen 2a en 2b, namelijk: welke ervaringen hebben de gasten, en in hoeverre ervaren ze verandering door de retraites van Nijkleaster? Hiertoe zijn kandidaten geselecteerd door de leiding van Nijkleaster, retraitegasten die naar hun inschatting duidelijk veranderingen hadden doorgemaakt.

Uit de open vraag naar ervaringen komt een unaniem positief beeld, van een zeer gastvrije, onvoorwaardelijk accepterende gemeenschap. Ook wordt de deelname aan het kloosterleven met het ritme van gezamenlijk vieren hoog gewaardeerd, evenals de inbedding in de rust en ruimte van deze bijzondere locatie.

Voorts laten alle geïnterviewden door de interactie met Nijkleaster innerlijke verandering zien. Hoewel ze allemaal op verschillende aspecten en in verschillende mate veranderd zijn, laten ze allen veranderingen en verlangens zien die wijzen op een beweging richting het centrum, namelijk Christus.

Het concept van mystagogie werpt extra licht op dit proces, als Nijkleaster en haar retraites beschouwd worden als een ‘mystagogische vorm’.

4. Evaluatie van een praktijk in het licht van de theorie

In dit hoofdstuk worden de lijnen van het empirisch onderzoek bij elkaar gebracht, en op basis hiervan wordt onderzoeksvraag 3 beantwoord. Deze luidt: hoe kunnen de retraites van Nijkleaster worden beoordeeld in het licht van de recente ontwikkelingen in de evangelisatietheologie in de context van het seculiere Westen?

Deze onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van de lijst met indicatoren, zoals die in hoofdstuk 1 uit de literatuur is afgeleid, om als heuristisch kader voor een evangeliserende praktijk te dienen. Elke indicator wordt nu op Nijkleaster toegepast om in te schatten in hoeverre deze indicator kenmerkend is voor haar praktijk.

4.1 De gebruikte evidence

Het inschatten van de indicatoren gebeurt op basis van de evidence die is gevonden in het empirisch onderzoek.

Deze is ten eerste beschreven in hoofdstuk 2, namelijk vanuit de eigen publicaties van Nijkleaster, die toegankelijk zijn via de website. Daarbij wordt ook verwezen naar de liturgieën en teksten van de vieringen (zie 2.2.5, en Bijlage 2 en 3), naar mijn eerdere onderzoek voor CMW-2 en CMW-5 (zie Bijlage 1), en naar mijn observerend participeren. Ten tweede komt deze uit de resultaten van de interviews, zoals beschreven in hoofdstuk 3. Ten derde is er gezocht naar additionele inzichten in een gesprek met de kleasterpastor (zie 4.1.1 hieronder); een aantal van haar uitspraken worden ook als evidence gebruikt.

4.1.1 Bespreking met kleasterpastor

Met de beschikbare evidence heb ik alle indicatoren uit de lijst toegepast op de retraites van Nijkleaster en mijn bevindingen genoteerd. Tegelijkertijd heb ik de kleasterpastor een lege lijst toegestuurd met het verzoek om hetzelfde te doen, en daarbij een afspraak gemaakt om onze inschattingen te vergelijken.

Tijdens dit gesprek bleek dat de pastor zelf nog geen concrete scores had toegekend. We hebben toen uitgebreid van gedachten gewisseld over de formuleringen en de bedoeling van de indicatoren, om zowel de intentie als het taalgebruik op elkaar af te stemmen. Dit proces bleek essentieel om zinvol over de inhoud te kunnen praten. Hiermee is de lijst gevalideerd voor toepassing op Nijkleaster, tenminste betreffende de indicatoren waar de formulering vragen oproept.

Daarnaast hebben we mijn inschattingen van een aantal indicatoren besproken, vooral die waar ik bevestiging of extra informatie zocht. De input van de pastor werd gebruikt als aanvullende evidence voor mijn scores³².

4.2 Evaluatie van Nijkleaster op basis van indicatoren

Hieronder zijn mijn inschattingen weergegeven, gegroepeerd per veld van indicatoren. Ze zijn onderbouwd met evidence zoals hierboven benoemd.

4.2.1 Onze basis is: vertrouwen in God.

		Indicatoren voor een evangeliserende gemeenschap en haar praktijk	kenmerkend afwezig	enigszins aanwezig	aanwezig	praktijk	kan niet beoordelen
		Denken en Houding van de evangeliserende gemeenschap					
1	Onze basis is: vertrouwen in God.						
a		God is werkzaam in Zijn missie; om Zijn Koninkrijk, Zijn shalom op aarde te vestigen.		v	v		
b		De kerk is een gezonde gemeenschap, uitverkoren ten behoeve van Gods missie; dat is onze bestaansreden.			v		
c		Ons succes is onze gehoorzaamheid; God bepaalt de uitkomst.				v	
d		Shalom komt alleen door shalom - daarom 'alleen getuigen, en niet overtuigen'.				v	
e		Onze boodschap moet vrijelijk geweigerd kunnen worden.				v	
f		Wij erkennen de fouten van de kerk, ver weg en (heel) dichtbij.				v	
g		Tegelijk... wij zijn niet beschaamd voor het Evangelie van het komende Koninkrijk!		v			

FIGUUR 14 VELD 1: INDICATOREN BETREFFENDE 'VERTROUWEN IN GOD'

Nijkleaster wordt gekenmerkt door 1d en 1e: door 'shalom komt alleen door shalom' en door het beslist vrijblijvende, niet opdringende, karakter³³. Die vredige insteek werd verwoord door Carla, die blijkbaar ook wel eens een andere houding meegemaakt had³⁴. Omdat Nijkleaster overtuigd is van 1b, van haar missie in deze wereld³⁵, moet ze met deze geweldloze insteek wel vertrouwen in God hebben, dat Hij voor vrucht zal zorgen (1c).

³² De audio opname en transcript van dit gesprek zijn bij mij opvraagbaar, om zelf verder onderzoek te doen, of ter controle van mijn onderzoek.

³³ Dit blijkt o.m. uit het dagelijks 'Gebed om warmte': 'Wij houden het bij louter de liefde als enig wapen' (Bijlage 2, ochtendviering). Ook blijkt het uit Fieldwork CMW-5, bijvoorbeeld: 'Ik vind vooral dat mijn rol niet is om de mensen iets bij te brengen, maar om ze te begeleiden in hun eigen geestelijk proces. Ik probeer daar mijn mening, over hoe orthodox, vrijzinnig, ruimzinnig of wat dan ook, probeer ik daar, voor zover mogelijk buiten te houden.' (Kleasterpredikant in CMW-5 Fieldwork 7).

³⁴ 'Het gevoel vooral dat ik kon zeggen wat ik wilde, zonder dat ik meteen met Bijbelteksten om de oren werd geslagen of dat ik me moest verantwoorden omdat ik gelovig ben opgegroeid, maar jaren niet meer actief ben, niet naar de kerk ging. Je bent goed zoals je bent.' (Bijlage 4, 2.2).

³⁵ 'Men trekt er niet op uit, maar er komen wel steeds weer gasten. Men wil gastvrij zijn, en is dat ook; voor 'elke pelgrim' die komt, met een verlangen hen hetzelfde 'thuiskomen' te bieden dat de leden ook hebben ervaren.' (CMW-2 Fieldwork 9).

Ook durft Nijkleaster de fouten van de kerk te erkennen, ze ziet ze zelfs heel scherp (1f). Het blijkt o.m. uit de ervaring en houding van de kleasterpredikant³⁶.

Ook zie ik dat ze heel veel dingen anders aanpakt dan de traditionele kerk (zie 2.2.5, Bijlage 2 en 3). Men kiest voor weinig tekst, zonder uitleg; voor eenvoudige liederen met herhaling; voor vaste, korte gebeden. Men draagt geen geloofsinhoud uit, in ieder geval niet als normatief, en accepteert de opvattingen en levenswijzen van de ander; wat deze ook mogen zijn. Ik interpreteer dit dat men niet in dezelfde fouten wil treden als de kerk 'van vroeger'; waar zovelen op afgeknapt zijn.

Daarom heb ik indicator 1g laag ingeschat, met de interpretatie dat dat een (over)reactie is op 1f. Dit heb ik gespiegeld met de kleasterpastor, dat er terughoudendheid is met teksten, bang om expliciet te zijn. Zij herkent dat, maar geeft ook aan zeker te staan voor de kern van het evangelie³⁷.

Indicator 1a heb ik ingeschat als 'enigszins aanwezig', omdat niet echt gepraat wordt in termen van God die een missie heeft. Echter Zijn werkzaamheid door alles heen, en daaruit voortkomend vertrouwen wordt wel herkend³⁸. Ook het Koninkrijk komt regelmatig ter sprake³⁹, daarom heb ik 1a tegelijk ook 'aanwezig' gescoord.

---

³⁶ Hij praat over zijn tijd in Kameroen 'waar ze elkaar de hersens inslaan van het beter weten, eigenlijk een koloniaal systeem. Daar ben ik wars van, vind ik dat heel veel fout is gegaan'. En 'Als reguliere kerken missen wij vaak onze verantwoordelijkheid naar de buitenwereld toe' (CMW-5 Fieldwork 8). En 'Voor leiderschap heel belangrijk: ben ik mezelf een rad voor ogen aan het draaien, of maak ik het mooier dan het is; ben ik mezelf dus aan het rechtvaardigen, of is dit eerlijk? Ik denk dat je daar nooit te makkelijk over moet denken, je moet altijd twijfelen aan je eigen motieven.' (7).

³⁷ Ik: 'Nijkleaster wil mensen niet afschrikken met wat ze ooit in de kerk hebben meegemaakt ('ja, ja'), daar wil ze niet aan bijdragen ('ja, ja'). Dus oude taal, of zekerheden, zeg maar, ('ja, ja') daar is heel veel terughoudendheid bij. Dit is ook een beetje reactie op de vorige he (1f), ('ja, ja, ja') de fouten van de kerk die ooit geweest zijn... ('ja, ja'). Pastor beaamt dat steeds, en vult aan: Ja precies ik herken op zich wel dat wij helemaal niet de houding hebben van gewoon nou wij gaan jou wel eens even vertellen hoe het in elkaar zit en dus dat element dat herken ik wel heel erg maar dat heeft niet te maken met dat alles een beetje lauw-lauw is of zo; ja maar goed, het is een zoektocht. (Gesprek kleasterpastor, Rec. 2, 1:00).

³⁸ 'Dan heb je zijn koninkrijk, zijn shalom, dus werkzaamheid; ja dat hij liefde is, dat hij meer is, ja dat we daarin meegenomen worden en dat die vorm gaat krijgen in ons; levende vrede, inderdaad.' (Gesprek kleasterpastor, Rec. 1, 17:31).

³⁹ Onder meer in meditatie op de website: 'Jezus heeft het daarin (Mat 13:25) over mensen die 'leerlingen van het Koninkrijk van de hemel zijn geworden', mensen zoals jij en ik dus, die ernaar verlangen om zo samen te leven als God het voor ogen heeft' (zie [link](#)). En ook 'Jezus was met zijn vrienden en vriendinnen op weg gegaan, zoekend naar een nieuwe wereld, het koninkrijk van God. Dat zou een wereld worden vol van liefde en acceptatie, vol van vrede en gerechtigheid (zie [link](#)).

4.2.2 Wij benaderen ieder ander als: 'God houdt van jou'!

Indicatoren voor een evangeliserende gemeenschap en haar praktijk			kennmerkend afwezig	enigszins aanwezig	aanwezig	kennmerkend voor deze praktijk	kan niet beoordelen
2	Wij benaderen ieder ander als: 'God houdt van jou'!						
a		Jij bent al 'Gods geliefde'!				v	
b		God ziet je zoals je bent en houdt toch onvoorstelbaar veel van je.				v	
c		Tegelijk... je kunt Gods shalom wel mislopen.			v		
d		Wij willen je uitnodigen: Kom en zie, doe mee; ontdek wie je al bent in Jezus.				v	
e		De Heilige Geest is degene die jou de ogen moet openen voor deze dingen.			v		
f		Wij vormen geen oordeel over een ander, of maken een inschatting over zijn/haar eeuwig heil; dat is alleen aan God.				v	
g		Tegelijk... ons verlangen voor jou is: ontdek wat je hoogste goed is, wie zit bij jou op de troon?	v				

FIGUUR 15 VELD 2: INDICATOREN BETREFFENDE DE BENADERING 'GOD HOUDT VAN JOU'!

De benadering van absolute inclusiviteit (2a, 2b) zonder oordeel (2f) is heel kenmerkend voor Nijkleaster. Mijn CMW-2 onderzoek laat dat zien⁴⁰, en de interviews ademen deze sfeer helemaal; vooral bij Carla kwam dit echt binnen⁴¹. Dit is missionair belangrijk: volgens de Jong (2009, 288) kan het zich geaccepteerd weten in de gemeenschap ertoe leiden om zich door God gekend te weten⁴².

Ook de uitnodiging om mee te doen en zo te ontdekken (2d) is karakteristiek voor Nijkleaster (zie citaat kleasterpredikant, 2.1.2). Echter het (impliciet) uitdagen van de gelovige (2g) past niet bij Nijkleaster⁴³.

Wat betreft 2c, deze wordt door de kleasterpastor onderschreven, om te beginnen met het oog op dit leven; vandaar de score 'aanwezig'⁴⁴.

⁴⁰ 'Nu blijkt ook uit het Fieldwork dat relaties in Nijkleaster een essentiële factor zijn in haar missie. Namelijk dat je je als gast welkom weet; dat je je onvoorwaardelijk geaccepteerd weet, ongeacht wat je wel of niet gelooft. Dat je de ruimte krijgt om te zijn wie je bent, en hoe je je op dat moment voelt; velen zeggen op die manier te zijn 'thuisgekomen''. (CMW-2 Essay 12).

⁴¹ 'Vanaf het moment dat ik daarbinnen stapte werd ik gegrepen door de sfeer, door het welkom, er mogen zijn, door het 'alles mag en niets hoeft''. (Bijlage 4, 2.2).

⁴² 'De mystagogische vorm biedt daarnaast een ruimte waar de myste kan ervaren er te mogen zijn, gezien te worden, aanvaard te worden. De mystagogische vorm kan in deze zin niet alleen gemeenschap stichten tussen gelovigen onderling. Hij kan ook gemeenschap stichten tussen de myste en God.'

⁴³ 'Ik breng mensen wel iets bij, maar nooit omdat ik vind dat ze iets moeten vinden. Ook in mijn preken niet, probeer ik mensen vragen te stellen, en ruimte te creëren waardoor zij ruimte krijgen voor God. Ik probeer daar zo weinig mogelijk tussen te staan.' En, 'Ik ben niet de zending van ik breng een boodschap, maar ik probeer meer de zending te zijn van ik probeer een veilige ruimte te creëren. Zodat God aan zijn of haar werk toekomt.' (Kleasterpredikant in CMW-5 Fieldwork 6, 8).

⁴⁴ Ja, bestemming is natuurlijk iets van waar kom je uit als je je laatste adem uitgeblazen hebt. Maar bestemming is ook van ben je hier en nu thuis bij God en thuis bij jezelf. Dat God onvoorstelbaar veel van je houdt, en tegelijkertijd kan het zijn dat je dat helemaal niet in de gaten hebt. En dat je het op die manier wel misloopt. (Gesprek kleasterpastor, Rec. 3, 5:15).

Ik beschouw 2e als aanwezig in Nijkleaster, want als de mens zo min mogelijk boodschap wil overbrengen, dan moet de Geest het wel doen. Elke ochtendviering wordt begonnen met de beurtzang 'Open mij (mijn ogen, mijn verstand, mijn hart en ziel) voor Uw goedheid'. Verder hoor ik het werk van de Heilige Geest benoemd worden in het Iona lied 'God to enfold you'; dit wordt elke dag in de middagviering gezongen (zie Bijlage 2, 2). De tekst luidt: 'Spirit to keep you in heaven's sight', of 'Geest van hierboven geeft zin en zicht'; en hoewel het weinig woorden zijn, ze komen elke dag opnieuw voorbij, en ze sluiten wel aan bij deze indicator. En rond Pinksteren zit het Taizé lied 'Veni Sanctus Spiritus' ook in de liturgie.

Op mijn aangeven erkent de kleasterpastor wel het risico dat bij Nijkleaster het accent gemakkelijk komt te liggen op wat je zelf doet, op zelfwerkzaamheid⁴⁵.

4.2.3 Wij denken niet in harde grenzen.

Indicatoren voor een evangeliserende gemeenschap en haar praktijk			kenmerkend afwezig	enigszins aanwezig	aanwezig	praktijk	kenmerkend voor deze	kan niet beoordelen
3		Wij denken niet in harde grenzen.						
a		Wij denken niet in 'binnen' of 'buiten', maar in 'beweging' richting het centrum; namelijk Christus.					v	
b		Wij sturen niet aan op een bekerings-beslissing.					v	
c		Wij treden de wereld en andere religies vrijelijk tegemoet; God is ook aan het werk buiten de kerk.					v	
d		Wij denken niet 'pre-liberaal', met een houding van superioriteit.					v	
e		Wij denken niet 'liberaal', met het idee: 'Alle wegen leiden naar dezelfde bergtop'.	v					
f		Wij denken 'post-liberaal', dat wil zeggen:						
g		Wij zoeken dialoog met de wereld en andere religies.					v	
h		Wij zoeken dialoog in erkenning van elkaars essentiële verschillen.				v		
i		Wij zoeken dialoog in verwachting van leren van de ander.				v		
j		Tegelijk... wij staan wel voor ons unieke verhaal, met Jezus' leven, dood en opstanding centraal!				v		

FIGUUR 16 VELD 3: INDICATOREN BETREFFENDE HET 'NIET DENKEN IN HARDE GRENZEN'

De openheid is zeer kenmerkend voor Nijkleaster⁴⁶; het hebben van vage grenzen geeft gastvrijheid, en maakt praten over al dan niet gered zijn overbodig (3a en 3b).

3c, 3d, 3g, 3h, 3i, blijken bijvoorbeeld uit dat er elke dag 'heilige teksten' gelezen worden, en dat een van de kleasterlingen naast predikant ook ingewijd Zenboeddhist is. Waarbij het kenmerkend afwezig zijn van 3e misschien niet als overtuiging door eenieder gedeeld wordt,

⁴⁵ 'Door de ingang die wij bij Nijkleaster altijd nemen van 'beginnen bij jezelf' is er inderdaad een soort risico dat je ook met jezelf bezig blijft. Terwijl dat niet de opzet is, maar dat risico is er natuurlijk wel. De bedoeling van Nijkleaster is om te laten zien van ja, als je ruimte maakt voor jezelf en voor anderen en voor God, dan gebeurt er wat'. (Gesprek kleasterpastor, Rec. 3, 9:08).

⁴⁶ 'Nijkleaster houdt deze grens graag vaag. Dit wijst erop dat ze zich niet laat leiden door een klassieke evangelische soteriologie met een kloof naar een verloren wereld. Zo laat ze haar gasten zich volledig geaccepteerd voelen, dat ze meteen al deel van de gemeenschap zijn.' (CMW-2 Essay 13).

maar het lijkt wel de boodschap te zijn van de 'heilige tekst' in de viering op woensdagavond⁴⁷.

Indicator 3j schat ik toch 'aanwezig', omdat dit, zij het niet exclusief, wel impliciet en expliciet in alle liturgie aanwezig is. Dat gezegd hebbende, er lijkt wel terughoudendheid in het benadrukken van Jezus⁴⁸.

Van de geïnterviewden vond Wouter het een pre dat er ook niet-christelijke accenten zijn, terwijl Karin weer heeft ontdekt: 'zoek het toch meer bij de mystici van je eigen traditie'.

4.2.4 Wij zijn een getuigende gemeenschap.

Indicatoren voor een evangeliserende gemeenschap en haar praktijk			kennelijk aanwezig	enigszins aanwezig	aanwezig praktijk	kennelijk aanwezig	kan niet beoordelen
Zijn en Doen van de evangeliserende gemeenschap							
4	Wij zijn een getuigende gemeenschap.						
a		Wij stralen uit: Gods missie is ons bestaansrecht.			v		
b		Wij zoeken actief 'de shalom van de stad'.			v		
c		Onze gemeenschap nodigt actief uit.			v		
d		Meedoen in onze gemeenschap betekent dat je Christus leert kennen:			v		
e		Onze gemeenschap wordt ervaren als open en uitnodigend.					
	1	We hebben een gastvrije houding, ook, of juist, voor hen die 'anders' zijn.					v
	2	We zijn toegankelijk, o.m. qua taalgebruik.					v
	3	Onze gemeenschap laat een grote diversiteit zien.		v			
f		Zelfopofferende liefde staat bij ons centraal, in woord en daad:					
	1	Liefde, zorg voor elkaar.					v
	2	Liefde, zorg voor anderen dichtbij.			v		
	3	Liefde, zorg voor anderen veraf.			v		
g		Wij dragen het complete verhaal van Jezus uit:					
	1	In verkondiging.		v			
	2	In aanbidding.			v		
	3	In sacrament.			v		
h		Wij zoeken steeds leiding van de Heilige Geest.			v		
i		Wij worden gekenmerkt door vreugde en eenheid; door heiligheid in gebrokenheid.					v

FIGUUR 17 VELD 4: INDICATOREN BETREFFENDE 'GETUIGENDE GEMEENSCHAP'

Nijkleaster richt zich in woord en daad op haar missie (4a), zoals onderzocht in hoofdstuk 2.1, mede gebaseerd op mijn werk van CMW-2⁴⁹. Het uitnodigen (4c) gaat vooral door de website,

⁴⁷ Uitspraak van sri Ramakrishna: 'God kan gerealiseerd worden via allerlei wegen. Alle religies zijn waar. Waar het om gaat is dat je 'het dak' bereikt. Je kunt het dak bereiken via een trap van steen of een trap van hout. Via treden van bamboe of via een touw. Je kunt ook omhoogklimmen in een bamboestok.' (Bron: liturgiebundel Nijkleaster, zie ook bijlage 3)

⁴⁸ Bijvoorbeeld, in de Nijkleaster brochure gaat het over 'Christus', niet over 'Jezus'. En, in een recente preek van de kleasterpredikant ging het o.m. over de overgang van de sabbat van de zaterdag naar de zondag. Als reden werd een wereldhistorische verklaring gegeven, maar de opstanding op de eerste dag werd niet genoemd.

⁴⁹ CMW-2 Essay 14.

door regelmatige aanwezigheid in de media⁵⁰, en via het netwerk van kerken in Noord-Nederland⁵¹. Het actief zoeken van ‘de shalom van de stad’ (4b) uit zich in het deel zijn van de lokale kerkgemeente, die er wil zijn voor het hele dorp⁵². Ook blijkt het uit het nastreven van ecologisch verantwoorde beslissingen, bijvoorbeeld in de duurzaamheid van het klooster⁵³, en uit het ondersteunen van de lokale economie⁵⁴.

Alle interviews getuigen van een beweging richting Christus (3.2.3), vandaar dat ik 4d als ‘aanwezig’ beoordeel. Ik beoordeel deze niet als ‘kenmerkend’, omdat de geïnterviewden niet representatief voor de Nijkleaster gasten zijn (3.1.4).

Indicator 4e2 blijkt o.m. uit het toegankelijke taalgebruik dat de voorgangers nastreven, het steeds weer uitleggen wat er gaat gebeuren, uit het heel bewust omgaan met de meertaligheid⁵⁵, en uit het gebruik van Huub Oosterhuis’ psalmparafrases (2.2.5). De gastvrije houding zonder aanzien des persoons in 4e1 is karakteristiek, en blijkt er ook uit dat er van seksuele geaardheid geen enkel punt gemaakt wordt. Toch blijft de diversiteit (4e3) in andere opzichten beperkt; er zijn bijvoorbeeld geen personen van kleur of met niet-Nederlandse achtergrond.

Indicator 4f1 beschouw ik als karakteristiek voor Nijkleaster, waarbij ik de liefde en zorg ‘voor elkaar’ op iedereen betrek die zich op dat moment binnen de gemeenschap bevindt. Het is wat steeds door de interviews heen schijnt (3.2.1); het is ook wat ik zelf ervaar. Er is een altijd een hartelijke ontvangst met een oprechte glimlach; er is een positieve onderlinge interactie, er is waardering naar elkaar toe die uitgesproken wordt. Men wil de gast zoveel mogelijk geven wat voor hem of haar belangrijk is. Ik hoor een positieve insteek en zorgvuldige woordkeuze, om de ander zoveel mogelijk de ruimte te geven.

Indicator 4f2 en 4f3 schat ik in als aanwezig, gebaseerd op aandacht voor goede doelen dichtbij en veraf. Bijvoorbeeld, er worden collectes gehouden voor taalonderwijs aan migrantenkinderen in Leeuwarden, en kledinginzameling voor bootvluchtelingen op Lesbos via de organisatie ‘Because we Carry’. Ook heeft men een aantal jaar geleden in het dorp een huis voor een asielzoekersgezin opgeknapt en ingericht.

---

⁵⁰ Bijvoorbeeld NPO ‘Petrus in het land’; het artikel in Trouw dat Wouter triggerde; artikels in het Friesch Dagblad en de Leeuwarder Courant toen de buitenkapel geopend werd.

⁵¹ Hans kwam Nijkleaster op het spoor via een website van een lokale kerk in Friesland, en ook mijn eigen dorpskerk ontvangt berichten van Nijkleaster.

⁵² CMW-2 Fieldwork 9.

⁵³ [Webpagina](#) over Klooster Westerhûs.

⁵⁴ [Brochure](#) de kring van Nijkleaster, 10, VIII.

⁵⁵ CMW-2 Fieldwork 25, 26.

Het uitdragen van het complete verhaal van Jezus (4g) geeft een wisselend beeld. Expliciete verkondiging is beperkt, en alleen op zondag, maar elke dag wordt er wel uit de Bergrede gelezen, en elke dag wordt het Onze Vader gezongen (2.2.5, Bijlage 2). Dus belangrijke woorden van Jezus krijgen grote aandacht, maar het omvattende verhaal komt weinig aan de orde, behalve dat er op de kleasterochtenden altijd wel een evangelielezing is. Dus 4g1 heb ik 'enigszins aanwezig' gescoord, en 4g2 'aanwezig', vanwege het dagelijkse Onze Vader. De sacramenten (4g3) scoor ik 'aanwezig', vanwege wat Wilma en Karin vertelden over hun ervaring in de stille week en in de paaswake. Op de donderdagavond was er gemeenschap rond de tafel, en rond de paaswake waren veel rituelen. De manier zoals dit gedaan werd had een veranderende invloed op hen, en ook op de echtgenoot van Karin die voor de gelegenheid van de paaswake een keer meegekomen was.

Wat betreft 4h, als je als gemeenschap elke dag meerdere malen in stilte en viering samenkomt, dan moet dat resulteren in het meer op God en meer op elkaar gericht worden. En als dagelijks gezongen wordt dat de 'Geest van hierboven zin en zicht geeft' (zie ook 4.2.2, 2e), dan interpreteer ik dat er leiding van de Heilige Geest gezocht en gevonden wordt. Deze discipline vormt de gemeenschap, waardoor ik 4i als 'kenmerkend' inschat; ondersteund door de observaties al genoemd bij 4f1 (liefde voor elkaar). Voorts constateert Karin dat kleasterlingen verschillende overtuigingen mogen hebben, dat dat vrijelijk geuit kan worden en dat dat de relaties niet in de weg staat. (Bijlage 4, 3.2). Als illustratie van het nastreven van 'heiligheid in gebrokenheid' noem ik een voorval van publieke zelfcorrectie van de voorganger en de groep tijdens een kleasterkuier⁵⁶.

4.2.5 Wij zijn geloofwaardige getuigen.

Indicatoren voor een evangeliserende gemeenschap en haar praktijk			kenmerkend afwezig	enigszins aanwezig	aanwezig	praktijk	kan niet beoordelen
5	Wij zijn geloofwaardige getuigen.						
a		Wij bouwen aan langdurige relaties buiten de gemeenschap.					v
b		Wij laten onszelf zien in zelfopofferende liefde, en heiligheid in gebrokenheid.			v		
c		Er gebeurt ad hoc, spontane geestelijke begeleiding.			v		
	1	Met invoeling en wijsheid, geleid door de Geest.			v		
	2	Door het wijzen van richting; het duiden van gebeurtenissen en ervaringen.			v		
d		Er is georganiseerde geestelijke begeleiding.			v		
	1	Met invoeling en wijsheid, geleid door de Geest.			v		
	2	Door het wijzen van richting; het duiden van gebeurtenissen en ervaringen.			v		

FIGUUR 18 VELD 5: INDICATOREN BETREFFENDE 'GELOOFWAARDIGE GETUIGEN'

Indicator 5a, het bouwen aan langdurige relaties buiten de gemeenschap, kan ik niet beoordelen want op dat punt heb ik geen observaties. Gezien de focus van de

⁵⁶ CMW-2 Fieldwork 26.

onderzoeksvraag op de retraites, die geheel binnen de gemeenschap plaatsvinden, zie ik dit niet als bezwaarlijk.

Betreffende 5b benoemen de geïnterviewden de mensen van Nijkleaster als 'heel mooi', heel integer, waarde-gedreven (3.2.1). Zelf heb ik ook gezien hoe de mensen zich heel dienstbaar tonen, zich toewijden aan de gasten, hoe ze gaan voor hun missie⁵⁷.

Wat betreft 5c, het gesprek is belangrijk in Nijkleaster. Bij de kleasterkuier bijvoorbeeld staat het centraal, en bij de retraites is er altijd een gasten-kleasterling, aangewezen om voor de gasten beschikbaar te zijn indien nodig. En ook daarbuiten worden er in de interviews allerlei gesprekken gerapporteerd die als bijzonder behulpzame ad-hoc geestelijke begeleiding aangeduid kunnen worden. Ook gebeurt het tussen gasten onderling; zo vertelt Carla dat ze een andere gast had kunnen bijstaan in het verwerken van een verlies; zij benoemde het als een 'Godservaring'⁵⁸.

Geplande geestelijke begeleiding is er alleen bij stilteretraités (5d), een dagelijks gesprek van een half uur met de kleasterpastor of een andere kleasterling die hier professioneel voor toegerust is. Dit werd door Hans als zeer behulpzaam benoemd. Zelf heb ik dit tijdens mijn retraite ook zo ervaren, waarbij de kleasterling dingen zag die ik zelf niet gezien had; wat ik interpreteer als geleid door de Geest.

In lijn met het karakter van Nijkleaster wil men terughoudend zijn met duiden en richting wijzen; toch heb ik het als 'aanwezig' beoordeeld, omdat het wel gebeurt, zoals bijvoorbeeld in mijn bovengenoemde ervaring. De kleasterpastor benoemt haar rol als geestelijk begeleider spannend, bijvoorbeeld in relatie met de onderscheiding: is het God die in mij aan het werk is, of komt het uit mezelf? (4.2.2, 2e)⁵⁹.

---

⁵⁷ Bijvoorbeeld de kleasterpredikant: 'Dan zeggen onze jongens, daar heb je je carrière mooi verbruid: in het buitenland gestudeerd (in New York), in het buitenland gewerkt (in Kameroen), en als carrièrevoorzicht ga je hier naar Friesland terug. Ga je verdorie van een klein dorp naar een nog kleiner dorp in the middle of nowhere, met bijna geen mensen die meedoen; echt een verloren carrière. Terwijl ik juist andersom denk: het uithouden op de plek waar je geplant bent, dat vind ik wel een spannende. (CMW-5 Fieldwork 10)

⁵⁸ 'En toen kreeg ik een bepaald gevoel. Een gevoel wat ik niet kan omschrijven, maar ik begon tegen haar (een mede-retraiteganger die met een groot verlies worstelde) te praten, maar het leek alsof de woorden in mijn mond werden gelegd. Nou, dat klinkt heel zweverig, maar blijkbaar waren er op dat moment de woorden die zij nodig had. En ik dacht ook later van: ik heb er niet van tevoren over nagedacht. Blijkbaar stond ik er open voor. Dat is een heel concreet voorbeeld.' (Bijlage 4, 2.4)

⁵⁹ Ik merk dat ik soms ook wel de neiging heb om toch wel wat dingen hierover uit te leggen als ik merk dat mensen op dat psychologische vlak blijven. Dus ik ben wel een beetje meer op de toer van... omdat ik merk dat het mij zelf zo geholpen heeft... dat je toch een soort begrip hebt van de verschillende niveaus

4.2.6 Wij streven naar een proces van initiatie.

Indicatoren voor een evangeliserende gemeenschap en haar praktijk			kennmerkend aanwezig	enigszins aanwezig	aanwezig	kennmerkend voor deze praktijk	kan niet beoordelen	
6	Onze gemeenschap streeft naar een proces van initiatie: Ruimte creëren om God te ontmoeten.							
	<i>Dit bestaat uit alle van de volgende aspecten, zonder noodzakelijke volgorde!</i>							
a	Inwijding in ervaringen met God:							
1	In connectie met de andere aspecten van initiatie worden ervaringen met God verwacht.							v
2	Er is aanbod van specifiek ruimte-scheppende gelegenheden.							v
3	Er is focus op liturgie, rituelen en symboliek.							v
4	Er is focus op de schoonheid der kunsten.							v
5	Er is begeleiding in het helpen herkennen en duiden van ervaringen.						v	
b	Inwijding in het Koninkrijk, in de gemeenschap.							
1	Men richt zich op het zich opgenomen weten in de gemeenschap, voor iedereen.							v
2	De doop wordt niet gezien als instrumenteel, maar ook niet als optioneel; wel als een middel van genade.						v	
c	Inwijding in het Christelijk leven:							
1	Het toe-eigenen van, het toewijden aan, het Grote Gebod: het liefhebben van God en naaste.							v
2	Dit wordt gezien als vreugde en voorrecht; niet als last, of als verdienste.							v
3	Dit gebeurt niet op eigen kracht, maar door de Heilige Geest; met vallen en opstaan.						v	
d	Inwijding in het leven in de Geest:							
1	Zich geven in dienstbaarheid, overeenkomstig zijn/haar gaven.							v
2	Leren het werk en de leiding van de Geest te herkennen en zich daarin te bewegen.						v	
e	Inwijding in de cognitieve inhoud van het geloof, met tenminste:							
1	Het mysterie van de drie-enige God, zoals verwoord in de geloofsbelijdenis van Nicea.						v	
2	Het verhaal van Gods Koninkrijk, gekomen in Jezus' leven, dood en opstanding.						v	
3	Duiding van de gebruikte liturgie, rituelen en symboliek						v	
f	Inwijding in de geestelijke oefeningen:							
1	Avondmaal/Eucharistie						v	
2	Prijzen							v
3	Danken							v
4	Bidden							v
5	Zingen							v
6	Bijbellezen						v	
7	Mediteren op het Woord							v
8	Stil zijn voor God							v
9	Schuld belijden							v
10	Geven							v
11	Vasten						v	
12	De geestelijke oefeningen worden gezien als zijnde absoluut fundamenteel voor voortdurende communie met God;							v
13	En daarmee onontbeerlijk voor geestelijke onderscheiding en volharding; om stand te houden in deze wereld.							v
g	Dit alles is ingebed in het Koninkrijksdenken en -bewustzijn.							v
h	Dit wordt gezien als het begin van een levenslang leerproces voor alle aankomende, weggedreven en toegewijde Christenen.							v

FIGUUR 19 VELD 6: INDICATOREN BETREFFENDE 'INITIATIE'

Het proces van initiatie laat bij Nijkleaster een wisselend beeld zien. Vanuit het concept van retraites is het sowieso lastig te denken in een proces van initiatie, terwijl uit de interviews blijkt dat de retraites wel een belangrijke rol kunnen spelen hierin. Nijkleaster biedt wel mogelijkheden voor continuering van betrokkenheid., maar die zijn niet voor iedereen praktisch in te passen vanwege het tijdstip, of vanwege de reisafstand.

waarop je als mens functioneert. En op welk niveau die godsdienstige religieuze taal eigenlijk wil aangrijpen. (KR: *Vind je dat oké? Je zegt het bijna alsof je dat liever niet zou doen.*) Nou, ik vind dat heeft meer met mijn opvatting van geestelijk begeleider zijn te maken dat ik het wel spannend vind van hoe kun je, het is natuurlijk mooi... als geestelijk begeleider maak je ruimte waarin de ander meer kan luisteren naar zichzelf en naar wat God in je leven doet, zeg maar. (...) Mijn schroom zit heel erg op het vlak van wat is je rol. En dat je daar eigenlijk niet bescheiden genoeg in kunt zijn. (Gesprek kleasterpastor, Rec. 3, 13:18).

Nijkleaster wordt gekenmerkt door een focus op ervaringen met God (6a1-4). De locatie, de gebouwen, het hele programma; de 'stille, bezinning en verbinding' die ze aan de gasten wil bieden is daarop gericht.

Er is begeleiding in het helpen herkennen en duiden van ervaringen (6a5), zij het met de terughoudendheid zoals besproken bij 5c en 5d. En het is niet structureel, daarom is het aangemerkt als 'enigszins aanwezig'.

Het opnemen in de gemeenschap, het opgenomen doen weten (6b1), staat hoog in het vaandel bij Nijkleaster, en wordt ook zo ervaren door alle geïnterviewden. Zoals opgemerkt in veld 2 van de indicatoren ('God houdt van jou'), is dit een belangrijke sleutel tot gemeenschapsvorming met God. Voorts (6b2) wordt er ook gedoopt door Nijkleaster; aansluitend bij de PKN-traditie betreft dit kinderen, en ook nieuwgelovigen.

Liefde (6c1, 2) en vreugdevolle dienstbaarheid (6d1) worden breed in de gemeenschap ervaren door de geïnterviewden, en werken daarmee aanstekelijk, inwijdend: Karin en Wouter zijn na hun retraite zelf ook vrijwilliger geworden. Belangrijk is het streven dat mensen zich uit eigen beweging beschikbaar stellen.⁶⁰

Het leven in de kracht van de Geest (6c3), en met de Geest (6d), gebeurt in Nijkleaster. Dit is mijn interpretatie, van hoe het project Nijkleaster ontstaan is, nu functioneert, en nog steeds groeiende is, en hoe mensen in nederige volharding al sinds 2005 een visie⁶¹ nastreven. De manier van inwijding is het 'inspirerend' zijn, zoals benoemd door Hans, Wilma en Wouter. Zoals besproken bij indicator 2e (4.2.2) wordt de Geest en Zijn werk dagelijks bezongen. Toch heb ik 6c3 en 6d2 als slechts 'enigszins aanwezig' ingeschat, omdat de concrete connectie tussen het werk van de Geest en het praktische, het eigen dagelijks leven, niet expliciet gemaakt wordt.

---

⁶⁰ 'Ik heb een broertje dood aan missionaire initiatieven waar ik mensen bij moet betrekken. Ik wil graag iets aanbieden waar mensen komen omdat ze daar behoefte aan hebben, en dat ze aan hun geloof toekomen.' (Kleasterpredikant in CMW-5 Fieldwork 9).

⁶¹ 'Ik hoop en bid dat wij in Fryslân een dergelijke plek (KR: *als Iona*) kunnen bouwen.

Een heilige plaats,

als een hoge berg om alleen te kunnen zijn, stil voor God,

als een rustplaats in een rustloze wereld,

als een oase van gemeenschap temidden van de eenzaamheid,

als een plek van heling en genezing in een ziekmakende maatschappij,

als een plek van spiritualiteit temidden van cynisme en moedeloosheid.

als een plek om Fries, vroom en vrij te zijn.

als een plek om kracht op te doen voor onderweg!' (*Preek 2005 op website*).

De inwijding in de cognitieve inhoud van het geloof op het niveau dat Abraham bepleit, met onderwijs betreffende de drie-eenheid volgens Nicea (6e1), is ingeschat als kenmerkend afwezig bij Nijkleaster.

In lijn met Abraham pleit ook de Jong (2009, 288) voor het aanbieden van een christelijke werkelijkheidsvisie in taal en beelden, als onderdeel van de mystagogie. Hiermee kunnen spirituele ervaringen geduid worden, waardoor de veranderende kracht van de 'mystagogische vorm', zoals een retraite, sterk wordt vergroot. Het moet volgens haar dus niet alleen bij spirituele ervaringen blijven (3.2.4).

Nu is er zeker wel een gerichte pedagogie bij Nijkleaster, gevormd door de liturgie, door de teksten en liederen, en door de preek op zondag. Echter vanwege de beperkte omvang hiervan zijn 6e2 en 6e3 als 'enigszins aanwezig' ingeschat. Door de dagelijkse of wekelijkse herhaling vormt zich wel een zekere christelijke werkelijkheidsvisie; bijgekleurd door de 'heilige teksten' (2.2.5).

Het gebrek aan overdracht van de cognitieve geloofsinhoud wordt herkend door zowel de kleasterpredikant⁶² als de kleasterpastor⁶³; de laatstgenoemde geeft aan dat er wel eens de behoefte geuit wordt, en dat men hierin zoekende is. De wekelijkse psalmmeditatie is vanuit deze vraag opgestart, om te dienen als voortdurende instructie van de gemeenschap. Maar die meditatie blijkt door weinigen bezocht te worden, buiten de op dat moment aanwezige retraitegangers.

Van de geestelijke oefeningen (6f) zijn het bidden (6f4), zingen (6f5), en mediteren op het Woord (6f7) als kenmerkend aanwezig ingeschat, vanwege de nadruk hierop in de dagelijkse vieringen. Het belang van samen zingen blijkt in het bijzonder; veel geïnterviewden noemen daar iets van. Voor Wouter speelt het heel sterk; hij benoemde ook de 'ongelooflijke verbinding' door het meerstemmig zingen. Hans noemde de waarde van de teksten voor hem, en vooral, 'Neem mij aan zoals ik ben', Karin refereerde naar 'leef in mij' uit hetzelfde lied. Dit is een illustratie van de pedagogie (6e) die van de herhaalde liederen uitgaat. Carla werd

---

⁶² 'Ik merk dat ik daar te weinig aan doe. Daar zou ik wel wat meer aan kunnen doen, met elkaar.' (Kleasterpredikant in CMW-5 Fieldwork 9).

⁶³ 'Nou ja, dat is waarschijnlijk niet helemaal toevallig, dat we daar niet voor gekozen hebben. Maar daarvan zou je best wel kunnen zeggen van, moeten we daar toch niet meer ruimte voor maken.' (Gesprek kleasterpastor, Rec. 2, 11:49).

En: 'Ik heb me ook wel vaak gerealiseerd van: wij willen laagdrempelig en verstaanbaar zijn, maar iemand die helemaal niks geen kerkelijke achtergrond heeft, voor zo iemand is het volstrekt onverstaanbaar wat wij hier aan het doen zijn.' (Gesprek kleasterpastor, Rec. 4, 1:35).

geraakt door het gezongen 'Onze Vader'. Daar werd bij haar iets doorbroken; door het anders klinken, door het Friese, 'dat het minder hard binnenkomt'. Ik heb bij anderen waargenomen, en ook bij mezelf, dat er juist bij het zingen emoties loskomen; en in het bijzonder bij deze twee liederen.

Het prijzen (6f2) en danken (6f3) komt dagelijks ook aan bod, echter minder prominent, die heb ik als 'aanwezig' aangemerkt (zie dagelijkse liturgie in Bijlage 2).

Het Avondmaal (6f1) wordt gehouden, maar infrequent, vandaar de inschatting 'enigszins aanwezig'.

Ook het Bijbellezen (6f6) is als 'enigszins aanwezig' ingeschat. Dit komt omdat binnen de dagelijkse vieringen steeds dezelfde teksten gelezen worden, en de Bijbel buiten de vieringen en psalmmeditatie vrijwel geen aandacht krijgt. Zo waren het bijvoorbeeld geen Bijbelteksten die bij de stilteretraite voor meditatief schrijven of schilderen gebruikt werden.

Door de dagelijkse stiltemeditatie schat ik het stil zijn voor God (6f8) in als 'aanwezig'; niet als kenmerkend, omdat het 'stil zijn' mogelijk niet voor eenieder 'voor God' hoeft te zijn.

Wat betreft het schuld belijden (6f9), dit komt verrassend naar boven in het dagelijks gezongen Friese Onze Vader. Deze vertaling is deels een parafrase, met in couplet 1: 'Dat wij uw naam heiligen; onder ons zo vaak ontwijd; door uw eigen kinderen beschaamd' (Bijlage 2, 1). Vanuit een andere invalshoek merkte de kleasterpastor op dat zij regelmatig getuige was van mensen die tot inzichten komen en hun besef toegeven, in privégesprekken, of in de groep⁶⁴. Vandaar dat 6f9 als 'aanwezig' wordt aangemerkt.

Het geven (6f10) als geestelijke oefening gebeurt in de zondagsdiensten, en met speciale doelen (zie ook 4.2.4, 4f2 en 4f3); vandaar 'aanwezig'.

Het vasten (6f11) als geestelijke oefening krijgt alleen aandacht in de vastentijd, in lijn met de huidige PKN-traditie. Dan is er een wekelijks 'vasten en vieren', met een gemeenschappelijke eenvoudige maaltijd. Vanwege het beperkte karakter van deze vorm van vasten schat ik dit in als 'enigszins aanwezig'.

Het belang van geestelijke oefeningen (6f12, 13) wordt door Nijkleaster onderstreept, dat blijkt uit het hebben van drie dagelijkse vieringen. Echter ik heb geen evidence dat de absoluteheid van Abrahams beweringen wordt onderschreven, daarom zijn deze niet ingeschat als 'kenmerkend', maar wel als 'aanwezig'.

---

⁶⁴ 'Misschien gebeurt het hier juist meer dan in een gemiddelde gemeenschap, maar dan niet in de zin van biecht, ga eens even op je knieën, in de gemeenschap openbaar belijden wat je allemaal fout hebt gedaan; maar je bewust zijn van wat jouw eigen aandeel is in wat er misloopt... Juist omdat mensen hier zo uitgenodigd worden om in gesprek te gaan over hun eigen ziele-roerselen maakt dat er ook een veilige ruimte is om het over je tekorten te hebben.' (Gesprek kleasterpastor, Rec. 4, 1:50).

Het Koninkrijksdenken (6g) is aanwezig bij Nijkleaster, zoals betoogd bij indicator 1a (4.2.1). Daarbij baseert de kleasterpredikant zich mede op 'de strijd voor het Koninkrijk' in de visionaire preek in 2005⁶⁵. Ook de kleasterpastor benoemt het concept in de kleasterochtenden⁶⁶, en voor Karin was het gewoon tastbaar aanwezig (3.2.2). De kleasterpredikant beschouwt het evangeliseren van alle niveaus van Christenen als essentieel (6h)⁶⁷. Dat zit ook ingebed in de kloosterstructuur, waar de minst ingewijde gasten en de meest doorgewinterde kleasterlingen via de vieringen steeds weer opnieuw en op dezelfde manier het evangelie meekrijgen.

4.3 Totaalbeeld: Nijkleaster als evangeliserende praktijk

In bovenstaande paragraaf 4.2 is Nijkleaster geëvalueerd betreffende haar praktijk van retraites. Hiertoe zijn alle indicatoren die uit de literatuur zijn afgeleid systematisch toegepast als heuristisch kader voor deze evangeliserende praktijk.

Hiermee kan nu onderzoeksvraag 3 worden beantwoord, namelijk:

Hoe kunnen deze retraites worden beoordeeld in het licht van de recente ontwikkelingen in de evangelisatie-theologie in de context van het seculiere Westen?

Uit deze evaluatie blijkt dat Nijkleaster in belangrijke mate voldoet aan het beeld wat Abraham, Stone en Osmer schetsen, wat een evangeliserende praktijk in het seculiere Westen zou moeten zijn. Over het totaal genomen hebben ongeveer 80% van de indicatoren de inschatting van 'aanwezig' of zelfs 'kenmerkend aanwezig'. Daarbij is de uitkomst tamelijk gebalanceerd, in de zin dat elk veld van indicatoren overwegend '(kenmerkend) aanwezige' inschattingen laat zien.

Het evangeliserende karakter van Nijkleaster komt zo in elk veld van de evaluatie duidelijk naar voren.

---

⁶⁵ 'Want het gaat bij Jezus en in het evangelie om het heil voor de wereld, om de strijd voor het koninkrijk, om de heling van al wat gebroken is, om het zoeken naar vrede en gerechtigheid, om liefde en genade, om vergeving en verzoening.' (*Preek 2005 op website*).

⁶⁶ 'Ik had een keer een humanistisch raadsvrouw, echt een heel leuk iemand met wie ik goed contact heb, maar die was hier met haar collega's, en ik had mijn stinkende best zitten doen om verstaanbaar te zijn, en laagdrempelig. En toen zegt zij, na afloop, ja wat betekent dat koninkrijk van God eigenlijk? (Lachen) O ja... iedereen die er zit heeft er misschien een heel klein beetje beeld ervan, maar voor haar, die denkt gewoon: ja, maar waar hebben jullie het over?' (Gesprek kleasterpastor, Rec. 4, 1:36).

⁶⁷ 'Wij moeten eerst en vooral zelf geëvangeliiseerd worden.' (kleasterpredikant in persoonlijke email 11 juni 2024)

Er is een absoluut vredige benadering van 'shalom alleen door shalom' die getuigt van vertrouwen in God, dat Hij werkzaam is in alles.

Er is een volledig inclusieve, liefdevolle benadering van iedereen, zonder enig menselijk oordeel, getuigend van vertrouwen in het werk van de Heilige Geest in eenieder.

Men heeft een geheel open benadering, en gaat de dialoog aan met de wereld en andere religies. Dit gebeurt zonder zich af te vragen hoe het zit met de redding van de ander.

Nijkleaster laat zich zien als een uitnodigende getuigende gemeenschap waar je Christus leert kennen, vooral door de liefde in woord en daad die men naar iedereen wil uitdragen.

Haar mensen worden gezien als integere geloofwaardige getuigen, en er gebeurt gewaardeerde geestelijke begeleiding op diverse manieren.

De deelnemers aan Nijkleaster worden voortdurend ingewijd in de ervaringen met God, in de gemeenschap, en in de dagelijkse geestelijke oefeningen. De liefde voor God en medemens wordt voorgeleefd, en men wordt geïnspireerd tot dienstbaarheid.

De evaluatie laat ook punten van kritiek voor Nijkleaster zien. Terwijl de vele 'aanwezige' kenmerken hierboven globaal samengevat zijn, worden de '(deels) afwezige' hieronder in meer detail benoemd, om specifieke aanbevelingen te kunnen doen.

Het blijkt dat men heel voorzichtig is met het benoemen van Godsbeelden in de vorm van een persoon, en terughoudend is in het woorden geven aan het evangelie en het geloof.

Vanuit de vredige, volledig inclusieve benadering vindt men het niet wenselijk om te praten over mogelijke keuzes die een individu maakt, en over mogelijke consequenties daarvan; in dit leven en daarna.

In de grote openheid naar de wereld en andere religies wordt het unieke van het Christelijk verhaal misschien wel beleefd op individueel niveau, maar mogelijk niet voldoende als zodanig uitgedragen.

In de getuigende gemeenschap leert men Christus kennen, maar de diversiteit blijft achter, en ook krijgt het omvattende verhaal van Jezus beperkte aandacht.

In het proces van initiatie is het inwijden in de cognitieve geloofsinhoud het meest onderbelicht.

Daarnaast is er terughoudendheid in het concreet maken van het werk van de Geest in iemands leven.

Wat betreft de geestelijke oefeningen blijven het Avondmaal, het Bijbellesen en het vasten achter.

Daarbij moet opgemerkt worden dat het incidentele karakter van retraites niet zo goed past bij het concept van initiatie als een continu proces, terwijl blijkt dat retraites in dit proces wel een belangrijke rol kunnen spelen.

4.3.1 Reflectie op Nijkleaster als evangeliserende praktijk

Nijkleaster is een christelijke gemeenschap geïnspireerd door Iona, een gemeenschap die anders is en dingen anders doet. Haar wortels liggen in het hervormd-gereformeerde Friesland, waarbij ze de verbinding zoekt met de lokale historie, in het bijzonder de verdwenen kloostertraditie. Het platteland biedt de ruimte en de stilte vanuit waar men gastvrijheid aan pelgrims wil bieden, en hen zo wil helpen (weer) ruimte voor God te maken. Nijkleaster nodigt de mensen uit om mee te doen met het kloosterritme; van bidden, leven en werken.

Men kiest als geloofsgemeenschap voor vieringen met weinig tekst; niet gevolgd door uitleg maar door stilte; voor eenvoudige liederen met herhaling; voor vaste, korte gebeden. Men draagt daarbuiten geen geloofsinhoud uit, in ieder geval niet als normatief; en men accepteert de ander, met welke opvattingen en levenswijzen deze ook moge komen. Ook introduceert men elementen en teksten uit andere religies. Men wil ervaring bieden; het rationele mag daarbij niet in de weg staan.

Kortom, men wil het echt anders doen dan de kerk 'van vroeger', waar zovelen op afgeknapt zijn. Niet met een nauwe blik, niet met elkaar met de Bijbel om de oren slaan; maar een warme gastvrije dienstbare gemeenschap waar je niets opgedrongen krijgt, waar men elkaar de volledige ruimte wil geven.

Vanuit deze achtergrond zien we dat de praktijk van Nijkleaster consequent weerspiegelt dat wat ze zelf wil zijn; met alle inclusiviteit, openheid en gastvrijheid. Ze laat zich zien als een voorbeeld van hoe het óók kan, waar iemand kan ontdekken hoe kerkgemeenschap en geloof misschien wèl bedoeld zijn.

Daarbij is ze zeer bewust van mogelijke negatieve associaties met kerk en geloof, en wil die vooral vermijden. Vanuit daar is de terughoudendheid in het benoemen van Godsbeeld, geloofstaal en geloofsinhoud goed te begrijpen. Met het aanbieden van gedachtengoed uit andere religies, en de zeer consequent toegepaste vredige benadering, vormen deze drie elementen tezamen de rode draad in de genoemde punten van kritiek voor Nijkleaster. Hierdoor is te verwachten dat retraitegangers met een zekere christelijke achtergrond, met een basis in christelijke werkelijkheidsvisie, meer kans hebben de omvormende kracht van een retraite te ervaren dan iemand die dat niet heeft, en die dat ook maar beperkt aangeboden krijgt (zie 3.2.4). De profielen van de geïnterviewden, die onder meer geselecteerd zijn op 'veel impact door de retraite' ondersteunen deze gedachte (zie 3.1.4).

4.4 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de lijnen van het empirisch onderzoek bij elkaar gebracht, om Nijkleaster te evalueren als evangeliserende praktijk aan de hand van de lijst met indicatoren, zoals die in hoofdstuk 1 uit de literatuur is afgeleid.

Op basis daarvan is onderzoeksvraag 3 beantwoord. Deze luidt: hoe kunnen de retraites van Nijkleaster worden beoordeeld in het licht van de recente ontwikkelingen in de evangelisatietheologie in de context van het seculiere Westen?

Uit deze evaluatie blijkt dat Nijkleaster in belangrijke mate voldoet aan het beeld dat Abraham, Stone en Osmer schetsen van wat een evangeliserende praktijk in het seculiere Westen zou moeten zijn.

Nijkleaster wordt gekenmerkt door inclusiviteit, openheid, en een gastvrije gemeenschap van geloofwaardige getuigen, waarbij het eigene van het christelijke verhaal meer impliciet dan expliciet wordt uitgedragen. Ook de inwijding in ervaringen met God en geestelijke oefeningen zijn sterk aanwezig. Maar de aandacht voor de cognitieve inhoud van het geloof is beperkt tot wat overgedragen wordt via liturgie, teksten en liederen, en daarmee blijft de expliciete christelijke duiding van deze ervaringen ook beperkt.

Nijkleaster vermijdt bewust mogelijke negatieve associaties met kerk en geloof. Gecombineerd met haar openheid naar andere religies en absoluut vredige benadering kiest ze daarom voor terughoudendheid in het benoemen van Godsbeeld en geloofsinhoud; dit vormt de rode draad in de punten van kritiek voor Nijkleaster.

Vanwege het bovenstaande hebben retraitegangers met een christelijke achtergrond waarschijnlijk meer kans op een omvormende ervaring dan zij die deze achtergrond missen.

5. Besluit

Dan kan nu op basis van de uitkomsten van het voorgaande hoofdstuk onderzoeksvraag 4 beantwoord worden, en deze luidt: welke strategische aanbevelingen volgen hieruit voor de verdere ontwikkeling van de retraites in de missionaire kloostergemeenschap Nijkleaster? Daarmee is dan ook de hoofdvraag beantwoord, zoals hieronder beschreven is in de conclusie.

5.1 Strategische aanbevelingen

5.1.1 Behoud het goede

De eerste aanbeveling is om het vele goede van Nijkleaster vooral te koesteren en te behouden; al die eigenschappen die haar als evangeliserende praktijk karakteriseren.

In het bijzonder kan het belang van de warme, gastvrije gemeenschap niet onderschat worden, daar waar eenieder zich gezien en geaccepteerd weet; want zo'n gemeenschap met mensen opent een weg naar gemeenschap met God.

Ook essentieel voor Nijkleaster is de zeer vreedige benadering van 'niet zenden maar ruimte scheppen', met het diepgewortelde vertrouwen dat God in alles werkzaam is, en dat de Geest de ogen moet openen. Ik beschouw dit als een grote kracht van Nijkleaster, in het bijzonder om mensen te bereiken die tegenovergestelde ervaringen hebben; bijvoorbeeld met de kerk van het verleden, of met goedbedoelende christenen die als opdringerig of betweterig ervaren worden.

Tegelijk leidt dit tot grote terughoudendheid in geloofsoverdracht, en tot het niet expliciet zijn waar men voor staat. De consequentie hiervan is dat bepaalde mensen minder goed bereikt worden, bijvoorbeeld diegenen die weinig christelijke achtergrond hebben, of mensen die graag wat meer duidelijkheid hebben. Dit is één van de mogelijke verklaringen voor gebrek aan diversiteit in de gemeenschap.

Deze constatering leidt tot de volgende aanbevelingen.

5.1.2 Het verhaal met Jezus centraal

De tweede aanbeveling is om te zoeken naar wegen van overdracht van geloofsinhoud, waarbij de bovengenoemde kracht van Nijkleaster blijft staan.

Hoe kan daarbinnen het specifieke christelijke verhaal, met Jezus centraal, verteld en uitgedragen kan worden; en indien mogelijk, hoe kan dit zonder negatieve associaties met kerk en geloof op te roepen?

Hieronder volgt een aantal voorstellen.

Bijbelverhalen

Laat de verhalen uit de Bijbel spreken; de verhalen uit de evangeliën, of die uit het Oude Testament die daarop een verhelderend licht werpen. Als de Bijbel spreekt, hoeft er niet verkondigd te worden; waar gewenst kan natuurlijk toelichting of uitleg gegeven worden. Wel kunnen de mensen geholpen worden om die verhalen met hun leven te verbinden. Dit gebeurt ook bij de Kleasterkuier, maar daar wordt de focus vaak ingevuld vanuit de predikant, in plaats van dat de gast de invalshoek bepaalt.

Het is ook instructief om het perspectief van het onderhavige verhaal steeds weer in verbinding te brengen met de grotere context van Jezus' leven, dood en opstanding.

Een mogelijke aanpak zou zijn om een wekelijkse 'verhalensessie' te organiseren; een benadering zoals Godly Play⁶⁸ kan hiervoor aanknopingspunten bieden.

Het hele leven van Jezus zou de revue kunnen passeren, bijvoorbeeld aan de hand van het kerkelijk jaar.

Geloofsinhoud

Een andere mogelijkheid is niet zozeer de benadering vanuit de verhalen, maar een dagelijkse groepsbespreking rond een Bijbeltekst, zoals dit ook in Taizé⁶⁹ gebeurt.

Nog een andere aanpak is de 'Being With course' van Samuel Wells, een mooie introductie in het geloof met tien wekelijkse sessies. Deze bouwt op dezelfde principes van verhalen vertellen als hierboven beschreven, en staat qua benadering dicht bij het gedachtegoed van Nijkleaster⁷⁰.

Avondmaal

Introduceer een eenvoudige 'brood en wijn' liturgie in elke retraite; dus eenmaal door de week, en eenmaal in het weekend. Maak van de gelegenheid gebruik om het verhaal en de betekenis ervan te vertellen; eventueel in verschillende versies, afhankelijk van de deelnemers op dat moment. Op deze manier krijgt dit sacrament niet alleen de grotere aandacht die de gemeenschap verdient, het is ook een goede gelegenheid voor instructie, en het kan aanzetten tot diepgaande gesprekken.

---

⁶⁸ Deze methode is ontwikkeld voor kinderen, maar de principes worden ook toegepast met volwassenen. <https://www.godlyplay.nl>. Een van de kleasterlingen is ambassadeur hiervan.

⁶⁹ Dit gebeurt rond de **Bijbeltekst van de dag**, die in Taizé ook in de middagviering wordt gelezen.

⁷⁰ Bijvoorbeeld: 'This course is not an attempt to induce you into commitment, but to honour you by taking your heart-searchings more seriously than you do yourself.' (Wells and Hitchiner 2022, 15).

Liturgie en symboliek

Neem de gelegenheid om uit te leggen wat er in de vieringen gebeurt en waarom het zo gebeurt. Licht toe wat de rituele handelingen zijn, en welke symboliek gebruikt wordt, en wat deze handelingen en symbolen uitbeelden. Ook dit kan tot mooie gesprekken leiden.

5.1.3 Het Godsbeeld

De derde aanbeveling is dat Nijkleaster expliciet maakt hoe ze een zo open mogelijk Godsbeeld in overeenstemming brengt met het concept van de drie-enige God zoals in de geloofsbelijdenis van Nicea is verwoord. Dit zal eerst een interne, onderlinge afstemming vereisen van het Nijkleaster leiderschap, om de individuele overtuigingen expliciet te maken, onder één noemer te brengen en vast te leggen.

Vervolgens kan ze daarmee de retraitegangers helpen hun weg te vinden in de mystieke ervaringen binnen het christelijk geloof, en ze helpen de werking van de Geest in hun dagelijks leven te herkennen en te benoemen. Dit zal vooral gebeuren in de geestelijke begeleiding, zowel de spontane als de geplande. Ook bij de dagelijkse begeleiding van de meditaties moet dit ingepast worden: door een gerichte, steeds weer terugkerende formulering betreffende de rol van de Geest ontstaat een effectieve pedagogiek.

5.1.4 Het uniek christelijke

De vierde aanbeveling is dat Nijkleaster expliciet maakt hoe ze de verhouding ziet tussen het christelijk verhaal en dat van andere religies. Wat wil ze uitdragen betreffende de christelijke religie, en hoe doet ze dat?

Mijn praktische aanbeveling is om in ieder geval één van de 'heilige teksten' van woensdag uit de liturgie te halen, omdat deze tekst⁷¹ niet weergeeft wat Nijkleaster verder wel uitdraagt, namelijk een post-liberale benadering.

---

⁷¹ Deze uitspraak van sri Ramakrishna: 'God kan gerealiseerd worden via allerlei wegen. Alle religies zijn waar. Waar het om gaat is dat je 'het dak' bereikt. Je kunt het dak bereiken via een trap van steen of een trap van hout. Via treden van bamboe of via een touw. Je kunt ook omhoogklimmen in een bamboestok.' (Bron: liturgiebundel Nijkleaster, zie ook bijlage 3)

5.2 Conclusie van het onderzoek

Traditionele, bekeringsgerichte methoden van evangelisatie lijken steeds minder goed op zijn plaats in de onze huidige cultuur. Daarom is er een zoektocht naar nieuwe wegen van evangelisatie, die beter aansluiten bij de ervaringen en verwachtingen van mensen in een postchristelijke samenleving. Het doel van dit onderzoek is bij te dragen aan die zoektocht.

Daartoe zijn drie toonaangevende studies onderzocht betreffende recente ontwikkelingen in de evangelisatie-theologie met het oog op het seculiere Westen. Uit deze ontwikkelingen zijn een aantal indicatoren afgeleid om hiermee een evangeliserende praktijk te kunnen evalueren. Met deze indicatoren als heuristisch kader is de PKN-kloostergemeenschap Nijkleaster in het Friese Jorwert onderzocht. In het dorp 'waar God verdween' (aldus Geert Mak) probeert men op haar eigen manier de gasten 'ruimte voor God' te geven. De gemeenschap met haar praktijk van retraits is onderzocht: vanuit haar eigen publicaties, en door als participant te observeren. Ook zijn vijf van haar gasten geïnterviewd, en zijn evaluaties doorgesproken met de kleasterpastor.

En daarmee kan nu de hoofdonderzoeksvraag beantwoord worden: In hoeverre kunnen de retraits van Nijkleaster gezien worden als een evangeliserende praktijk, in het licht van recente ontwikkelingen in de evangelisatie-theologie in de context van het seculiere Westen?

Dit onderzoek laat de retraits van Nijkleaster zien als een evangeliserende praktijk in onze seculiere cultuur: ze voldoet voor een groot deel aan het beeld dat gezamenlijk wordt uitgedragen door de geraadpleegde auteurs.

Het is een liefdevolle gemeenschap waar je Christus leert kennen; door daar mee te doen word je ingewijd in het geloof. Zij wil eenieder in alle vrijblijvendheid als Gods geliefde benaderen, en meteen geaccepteerd doen weten in de gemeenschap. Ze ziet dat God ook werkzaam is buiten de kerk, en ook zichtbaar in de wereld en in andere religies. Daarom stelt ze zich open voor dialoog, met de wil om te leren; met haar eigen christelijke verhaal, zonder zich superieur op te stellen.

Ook een aantal punten van kritiek komen naar boven.

De rode draad hierin wordt gevormd door dat men heel bewust is van mogelijke negatieve associaties met kerk en geloof. Gecombineerd met haar openheid naar andere religies en absoluut vredige benadering kiest Nijkleaster daarom voor terughoudendheid, in het benoemen van geloofsinhoud en Godsbeeld, en daarmee ook in het duiden van ervaringen en

het geven van richting. Hierdoor hebben retraitegangers met een christelijke achtergrond waarschijnlijk meer kans op een omvormende ervaring dan zij die deze achtergrond missen.

Hieruit volgen een aantal aanbevelingen:

Zoek naar manieren om het christelijke verhaal met Jezus centraal te delen, met behoud van de vredige benadering van Nijkleaster, bijvoorbeeld door Bijbelverhalensessies, Bijbeltekst besprekingen, of de 'Being with' cursus. Introduceer een eenvoudig Avondmaal tijdens elke retraite, en leg de rituelen en symboliek in de liturgie uit. Maak expliciet hoe een open Godsbeeld verenigd wordt met de drie-enige God en help retraitegangers de werking van de Geest te herkennen. Duid de verhouding van het christelijk verhaal tot andere religies en vermijd teksten die niet aansluiten bij de post-liberale benadering.

Vanuit de interviews wordt bovenstaand geschetst beeld mede onderbouwd en geïllustreerd. De geïnterviewden waren unaniem enthousiast over Nijkleaster, en bij allen is innerlijke verandering geobserveerd; een beweging richting Christus. Hun profielen bevestigen de suggestie dat Nijkleaster vooral kans biedt op omvormende ervaringen voor mensen die het bij de kerk niet (meer) kunnen vinden, maar die wel een kerkelijke opvoeding gehad hebben.

Tot slot is het goed te bedenken dat er steeds weer mensen zijn die door Nijkleaster dichter bij Christus komen. En dat is een getuigenis, dat er door Nijkleaster in onze huidige cultuur evangelisatie plaatsvindt.

Bijlage 1: Embedded documenten

De lijst van indicatoren kan als Excel bestand vanuit deze link geopend worden en vervolgens gedupliceerd en elders opgeslagen worden, om het voor eigen toepassing te gebruiken.

Lijst van indicatoren: Link naar live Excel bestand (dubbelklik op icoon).

Ik refereer in de tekst naar mijn Essays en Fieldwork voor CMW-2 en CMW-5. Deze zijn via onderstaande links beschikbaar (dubbelklik op icoon).

CMW-2_Essay_Renkema_subm6nov23

CMW-2_Fieldwork_Renkema_subm6

CMW5_essay_fin_Renkema_apr23.doc

CMW5_Interview_Renkema_apr23.doc

Bijlage 2: De vaste liturgieën

Bron: Liturgiebundel Nijkleaster

1. De ochtendviering

MOARNSFIERING - OCHTENDVIERING

Wij steken de kaarsen aan

Opening: Iepenje my

1. foarsang, 2. allegearre

Iepenje my foar jo goe - dens, en reit - sje my oan.

Iepenje myn eagen foar jo goe - dens, en reit - sje my oan.

Iepenje myn ferstân foar jo goe - dens, en reit - sje my oan.

Iepenje hert en siel foar jo goe - dens, en reit - sje ús oan.

Psalmmezing

Lied: Take, O take me as I am

Take, O take me as I am; sum-mon out what I shall

be; set your seal upon my heart and live in me.

Take, O take me as I am,
Summon out what I shall be.
Set your seal upon my heart
and live in me.

Nim my, nim my sa't ik bin,
wiis my hoe't ik wêze sil,
set jo segel op myn hert
en libje yn my

Neem mij aan zoals ik ben.
Zuiver uit wie ik zal zijn.
Druk uw zegel op mijn ziel
en leef in mij.

Bijbellezing

Stilte

Gebed om wa(a)rmte

Fg: Ivige, goede God
wy waarmje ús
oan de belofte fan
in goede, in hielmakke skepping.

Wy hâlde it by
inkeld de leafde as iennichst wapen,
bliuwe sykje nei fersoening en frede,
bliuwe langjen nei freonskip.

A: Wy skinke elkoar hjoed oan jo hoede,
oan elkoars omtinken en soarch.
Amen

Vg: Eeuwige, goede God,
wij warmen ons
aan de belofte van
een goede, geheelde schepping.

Wij houden het bij
louter de liefde als enige wapen,
blijven zoeken naar verzoening en vrede,
blijven verlangen naar vriendschap.

A: Wij schenken elkaar vandaag aan uw hoede,
aan elkaars aandacht en zorg.
Amen

Onze Vader: God fan fier en hein ús Heit

1. God fan fier en hein ús Heit,
dat wy hilligje jo namme,
únder ús sa faak úntwijd,
troch jo eigen bern beskamme.
2. Bûch de folken nei jo wet,
lit jo ryk op ierde komme.
Byn jo wil ús op it hert
en wy sykhelje feromme.
3. Jou ús hjoed ús deistich brea
en ferjou wat wy misdiene,
sa't ek wy ferjûn ha, Hear,
al dy't skuldich foar ús stiene.
4. Lit oer ús gjin neare nacht,
lied ús net yn blyn begearn.
Binne wy yn duvels macht,
Hear, ferlos ús fan 'e kweade.
5. God fan fier en hein ús Heit,
wûnder heimmis is jo namme,
grut yn krêft en hearlikheid,
oant yn alle tiden. Amen.

Zegen

Vg: Ontvang vrede,
bewaer die in je hart,
en draag het uit!
A: Amen

Fg: Untfang frede,
bewarje dy yn dyn hert,
en draach it út!
A: Amen

Wij doven de kaarsen

God fan fier en hein ús Heit

tekst Eppie Dam

refrens Martinus 6:9-13

muzyk Hindrik van der Meer

1. God fan fier en hein ús Heit, dat wy
2. Bûch de fol - ken nei jo wet, lit jo
3. Jou ús hjoed ús dei - stich brea en fer -
4. Lit oer ús gjin nea - re nacht, lied ús
5. God fan fier en hein ús Heit, wûn - der

hil - li - gje jo nam - me, ûn - der ús sa faak ûnt -
ryk op ier - de kom - me. Byn jo wil ús op it
jou wat wy mis - die - ne, sa't ek wy fer - jûn ha,
net yn blyn be - gea - ren. Bin - ne wy yn du - vels
heim - mis is jo nam - me, grut yn krêft en hear - lik -

wijd, troch jo ei - gen bern be - skam - me.
hert en wy syk - hel - je fer - rom - me.
Hear, al dy't skul - dich foar ús stie - ne.
macht, Hear, fer - los ús fan 'e kwea - de.
heid, oant yn al - le ti - den. A - men.

© 2007 Intrada Muziekuitgeverij, Veenstuis 18, NL-8448 GP Heerenveen (0513-688951)
E-mail: info@intradamusic.nl

27091

2. De middagviering

MIDDEISFIERING – MIDDAGVIERING

Wij steken de kaarsen aan

Opening: Gegroet, jij, jij (3x)

Gotz 25 Gegroet jij, jij, die om liefde

Ge-groet jij, jij, die om lief-de komt en licht. Ge - groet!

Tekstlezing

Stilte

Gebed, met intenties, (kaarsjes), gezongen
respons:

U - bi ca - ri - tas et a - mor,
u - bi ca - ri - tas, De - us i - bi est.

Lied: Ubi Caritas

Ubi caritas et amor
ubi caritas, Deus ibi est.

As der freonskip is en leafde,
as der freonskip is, dan is God by ús.

Daar waar liefde heerst, en vrede
daar waar liefde heerst, daar is God met ons.

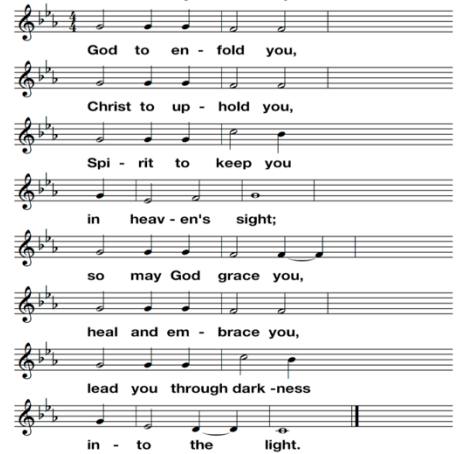
Zegen: God to enfold you

God zal je hoeden, Christus je voeden, Geest van hierboven geeft zin en zicht.	Gods grutte ûntferming Kristus' beskerming, Geast fan 'e himel, op dy betocht;
---	---

God schenkt je warmte, geneest en omarmt je,	mei Gods erbarmjen dy hielje en oemarmje,
---	--

vriend in het duister en gids naar het licht.	liede troch tsjusternis nei it ljocht.
--	---

NLB 426 God to enfold you / God zal je hoeden

God to en - fold you,
Christ to up - hold you,
Spi - rit to keep you
in heav - en's sight;
so may God grace you,
heal and em - brace you,
lead you through dark - ness
in - to the light.

Wij doven de kaarsen

3. Avondviering

JUNSFIERING – AVONDVIERING

Wij steken de kaarsen aan

Opening

Vg: Heer, nu de avond valt
komen wij tot U.
De dag gaat ten einde
en heeft genoeg
aan zijn eigen kwaad.

A: *Neem de last daarvan van ons af
en bewaar wat goed was.*

Vg: Mogen uw ogen
over ons geopend zijn,
wanneer wij de ogen sluiten.

A: *Amen.*

Iepening

Fg: Hear, no't it jûnet
komme wy ta Jo.
De dei lûkt nei de ein
en kin mei syn eigen
kwea wol ta.

A: *Nim de lêst dêrfan fan ús ôf
en bewarje wat goed wie.*

Fg: Dat jo eagen
iepen binne oer ús
as wy de eagen slute.

A: *Amen.*

Liet: Wynsels

de loft berint aanst dwêst it ljocht
ik ha myn noeden by Jo brocht
ik doar se út te spreken

de jûn is rûzich en jout rein
ik ha myn skyld en swurd dellein
ik sykje om in tekken

de tiid fan warberens is oer
it wurdt al stil yn de natoer
it ljocht is oan it brekken

as dan om ús de kjeld ferdwynt
ta teken dêr in stjerre skynt
ta wynsel is it lekken

de loft berint aanst komt de dei
dy bringt it rea en fûgels mei
en fjoer om oan te stekken

Lêzing

Stilte

Gebed: Bea en Tank

Om it skeinen fan de skepping, Kyrie eleison.
Om it lijen fan 'e folken, Kyrie eleison.
Om it fertriet om ús hinne, Kyrie eleison.
Om de pine yn ús libben, Kyrie eleison.

Foar it wûnder fan de skepping, gloria in excelsis Deo.
Foar it ferskaat fan de folken, gloria in excelsis Deo.
Foar de freugde om ús hinne, gloria in excelsis Deo.
Foar de adem yn ús libben, gloria in excelsis Deo.

Zegen

Vg: Zegen ons met uw stilte,
dat de drukte in ons zwijgt;

A: *geef ons vrede met wat onaf is,
en plezier in wat geklaard is;*

Vg: bewaar het licht in de nacht,
dat wij ons toevertrouwen aan de slaap,
als U over ons waakt.

A: *Amen.*

Seine

Fg: Seinigje ús mei jo stilte,
dat de drokte yn ús swijt;

A: *jou ús frede mei wat net ôf is,
nocht en wille om wat dien is;*

Fg: bewarje it ljocht yn 'e nacht,
dat wy ús tafertrouwe oan 'e sloop,
as Jo de wacht oer ús hâlde.

A: *Amen.*

Wij doven de kaarsen

Windsels

de lucht betreft straks valt de nacht
ik heb mijn zorg bij U gebracht
ik durf me uit te spreken

de avond brengt onstuimig weer
ik legde schild en zwaard al neer
en zoek nu om een deken

de tijd van werken is voorbij
het wordt al stiller rondom mij
het licht is aan het breken

als dan om ons de kou verdwijnt
ten teken daar een ster verschijnt
tot windsel dient het laken

de lucht kleurt aan de horizon
met vogels en opgaande zon
en vuur om aan te steken

Lezing

Stilte

Gebed: Voorbede en Dank

Om het schenden van de schepping, Kyrie eleison.
Om het lijden van de volkeren, Kyrie eleison.
Om het verdriet om ons heen, Kyrie eleison.
Om de pijn in ons leven, Kyrie eleison.

Voor het wonder van de schepping, gloria in excelsis Deo.
Voor de diversiteit van de volkeren, gloria in excelsis Deo.
Voor de vreugde om ons heen, gloria in excelsis Deo.
Voor de adem in ons leven, gloria in excelsis Deo.

Kyrie eleison betekent in het Grieks 'Heer, ontferm U'. Deze Bijbelse woorden worden in veel kerkelijke tradities gebeden en gezongen (zie bv. Matteüs 15,22 en Lukas 17,13)

Gloria in excelsis Deo, betekent in het Latijn 'Eer aan God in de hoge' (Lucas 2,14). Deze lofzang is een uiting van grote dankbaarheid.

Bijlage 3: De 'heilige teksten'

Bron: Liturgiebundel Nijkleaster

Heilige tekst voor zondag

Ik bied je vrede aan
Ik bied je vrede aan.
Ik bied je liefde aan.
Ik bied je vriendschap aan.
Ik zie jouw schoonheid.
Ik hoor jouw verlangens
Ik voel jouw gevoelens.
Mijn wijsheid vloeit voort
uit de Hoogste Bron.
Ik groet die Bron in jou.
Laat ons samenwerken aan eenheid en vrede.

I do not want my house to be walled in on all sides
and my windows to be stuffed. I want the cultures
of all lands to be blown about my house as freely as
possible. But I refuse to be blown off my feet by
any. I refuse to live in other people's houses as an
interloper, a beggar or a slave.

*Mahatma Gandhi (1869-1948) was een Indiase
jurist en politicus, die nationaal en spiritueel leider
van India werd tijdens de strijd om onafhankelijk-
heid van het Britse koloniale systeem.*

Heilige tekst voor maandag

'Geloofte aan de mensheid'
Laat ons ontwaken tot ons ware Zelf
mensen worden vol van mededogen
onze gaven ten volle ontplooiën
ieder volgens de eigen roeping in het leven
ons bewust worden van de doodsstrijd
persoonlijk en maatschappelijk
en de bron daarvan onderkennen
de juiste richting ontdekken
waarin de geschiedenis zou moeten voortgaan
en elkaar de hand reiken
zonder onderscheid naar man of vrouw zijn
zonder onderscheid naar ras, natie of klasse.
Laat ons met mededogen de gelofte afleggen
het diep verlangen van de mensheid
naar bevrijding van haar ware Zelf
werkelijkheid te doen worden

en een wereld bouwen waarin iedereen
waarachtig en in heelheid kan leven.

*Hisamatsu Sin'ichi (1889-1980) was een bekende
Zen filosoof en Zen-boeddhistische wetenschapper.*

Heilige tekst voor dinsdag

'Ik ben hier niet'

Ik heb een leerling in Vietnam die, zoals dat
traditioneel gaat, een stoepa wil bouwen voor mijn
as als ik dood ben. Samen met anderen wil hij een
gedenkplaat maken waarop staat: 'Hier ligt mijn
geliefde leraar.' Ik vertelde tegen hem dat hij het
terrein waarop de tempel staat niet moet
verspillen. 'Stop me niet in een klein potje dat je
daar vervolgens in zet!' zei ik, 'zo wil ik niet
voortbestaan. Het is beter om de as uit te strooien
zodat die de bomen helpt groeien.'

Voor het geval ze toch een stoepa zouden bouwen,
stelde ik voor om op de gedenkplaat te zetten: 'Ik
ben hier niet.' Mochten mensen dit niet begrijpen,
dan zouden ze een tweede plaat kunnen toevoegen
met daarop: 'Ook daarbuiten ben ik niet.' En voor
de mensen die het dan nog niet begrepen hebben,
kan op een derde gedenkplaat staan: 'Je kunt me
vinden in de manier waarop je ademt en loopt.'
Mijn lichaam zal uiteenvallen, maar mijn
handelingen zullen voortbestaan. In mijn dagelijks
leven oefen ik me er altijd in te zien hoe ik
voortbesta in alles om me heen. We hoeven niet te
wachten op het totale uiteenvallen van dit lichaam
om voort te bestaan. Ieder moment zet ons bestaan
zich voort. Als je denkt dat ik slechts dit lichaam
ben, dan heb je niet gezien wie ik werkelijk ben. Als
je naar mijn vrienden kijkt, zie je hoe ik voortbesta.
Als je iemand ziet die mindful en met mededogen
loopt, dan weet je dat ik in hem voortbesta.
Ik begrijp niet waarom we 'Ik zal sterven' moeten
zeggen, want ik zie mezelf nu al in jou, in anderen
en in toekomstige generaties.

Ook als de wolk er niet meer is, blijft hij
voortbestaan als sneeuw of regen. Een wolk kan
onmogelijk doodgaan. Hij kan veranderen in regen
of ijs, maar hij kan niet niets worden. De wolk hoeft
geen ziel te hebben om te kunnen voortbestaan. Er
is geen begin en geen einde. Ik zal nooit sterven.
Dit lichaam zal uiteenvallen, maar dit betekent niet
dat ik dood ben. Ik zal blijven voortbestaan, altijd.

Thich Nhat Hanh (1926-2022) was een Vietnamese

boeddhistische monnik, vredesactivist, dichter en schrijver die als banneling een groot deel van zijn leven in Frankrijk heeft gewoond.

Heilige tekst voor woensdag

De winden van Gods genade waaien altijd. Het is aan ons om onze zeilen te hijsen.

...

Stel je een oneindige hoeveelheid water voor, onder je en boven je, links en rechts, voor en achter je - overal is water. In dat water wordt een kruik gevuld met water neergelaten. Er is water in de kruik en erbuiten. Maar de kruik is nog steeds aanwezig. Die kruik dat is jouw 'ik'.

...

God kan gerealiseerd worden via allerlei wegen. Alle religies zijn waar. Waar het om gaat is dat je 'het dak' bereikt. Je kunt het dak bereiken via een trap van steen of een trap van hout. Via treden van bamboe of via een touw. Je kunt ook omhoog klimmen in een bamboestok.

Sri Ramakrishna (1836-1886) wordt beschouwd als de grootste Hindu mysticus van de 19e eeuw. Zijn leven is een lichtend voorbeeld van Godrealisatie.

Heilige tekst voor donderdag

Binnen in me zit een heel diepe put. En daarin zit God. Soms kan ik erbij. Maar vaker liggen er stenen en gruis voor die put, dan is God begraven. Dan moet hij weer opgegraven worden. Ik stel me voor, dat er mensen zijn, die bidden met hun ogen naar de hemel geheven. Die zoeken God buiten zich. Er zijn ook mensen, die het hoofd diep buigen en in de handen verbergen, ik denk, dat die God binnen in zich zoeken.

Uit het dagboek van ETTY HILLESUM (26 augustus 1941)

'Zondagochtendgebed'

Ik zal je helpen, God, dat je het niet in mij begeeft, maar ik kan van tevoren nergens voor instaan. Maar dit ene wordt me steeds duidelijker: dat jij ons niet kunt helpen, maar dat wij jou moeten helpen en door dat laatste helpen wij onszelf. En dit is het enige, wat we in deze tijd kunnen redden en ook het enige waar het op aankomt: een stukje van jou in onszelf, God. En misschien kunnen we er ook aan meewerken jou op te graven in de geteisterde

harten van anderen. Ja, mijn God, aan de omstandigheden schijn jij niet al te veel te kunnen doen, ze horen nu eenmaal ook bij dit leven. Ik roep je er ook niet voor ter verantwoording, jij mag daar later ons voor ter verantwoording roepen. En haast met iedere hartslag wordt het me duidelijker: dat jij ons niet kunt helpen, maar dat wij jou moeten helpen en dat we de woning in ons, waar jij huist, tot het laatste toe moeten verdedigen.
Uit het dagboek van Etty Hillesum (12 juli 1942)

Etty Hillesum (1914 – 1943) werd geboren in een Nederlands-Joodse familie en kreeg bekendheid door de publicatie van een bloemlezing uit haar dagboek in 1981, 38 jaar nadat zij in Auschwitz werd vermoord.

Heilige tekst voor vrijdag

‘Zeven adviezen van Rumi’

Word als stromend water in vrijgevigheid en hulpvaardigheid.

Wees als de zon in compassie en mededogen.

Word als de nacht in het bedekken van andermans tekortkomingen.

Wees als de dood voor woede en fanatisme.

Word als de aarde in bescheidenheid en nederigheid.

Wees als de zee in verdraagzaamheid.

Toon jezelf zoals je bent en wees zoals je jezelf toont.

Jalal ad-Din Rumi (1207-1273) is een van de belangrijkste personen uit de Perzische dichtkunst door zijn religieuze dichten. Hij wordt ook wel Mevlana genoemd, 'onze meester'. Een bekend werk van Rumi is de bundel de Masnavi.

Heilige tekst voor zaterdag

‘Hoe kun je de lucht bezitten?’

Mijn woorden zijn als sterren. Zij verdwijnen niet.

Elk stuk van dit land is heilig voor mijn volk. Iedere spar die glanst in de zon, elk zandstrand, elke nevel in de donkere bossen, elke open plaats, elke zoemende bij is heilig in de gedachten en de herinnering van mijn volk.

...

Wij zijn een deel van de aarde en de aarde is een deel van ons. De geurende bloemen zijn onze zusters, het rendier, het paard, de grote adelaar onze broeders. De schuimkoppen in de rivier, het sap van de weidebloemen, het zweet van de pony en de mens – het is allemaal van hetzelfde geslacht, ons geslacht.

...

Wat is de mens zonder dieren? Als de dieren weg zijn, zal de mens sterven aan een gevoel van grote eenzaamheid. Want wat er gebeurt met de dieren, gebeurt spoedig met de mens. Alle dingen hangen samen. Wat er met de aarde gebeurt, gebeurt met de kinderen van de aarde.

...

Dit weten wij: alles hangt samen, als het bloed dat een familie verbindt. Alles hangt met alles samen. Wat er met de aarde gebeurt, gebeurt met de kinderen van de aarde. De mens heeft het web van het leven niet gemaakt. Hij is slechts één draad ervan. Wat hij met het web doet, doet hij met zichzelf.

...

Toegeschreven aan chief Seattle (1786 - 1866). Hij was opperhoofd van de stam van de Suquamish- en Duwanish-indianen in Noord-Amerika. Deze woorden komen uit een toespraak uit 1854.

Bijlage 4: De interviews

1.Hans

60-65 jr., psycholoog

Woonachtig in regio Arnhem, met een tweede huis in een Fries watersportdorp.

Da's een wereld van verschil! Dat Boeddhistische was veel meer naar binnen gekeerd. Nijkleaster geeft toch inderdaad wel meer gevoel van verbinding, of van deel uitmaken van een gemeenschap van Christenen.

1.1 Levensweg en geloof

'Wel belangrijk, ik ben niet gelovig opgevoed. Mijn ouders hadden daar niks mee, mijn grootouders ook niet. Bepalend in mijn leven is dat ik vrij vroeg wees ben geworden. Mijn moeder overleed toen ik 11 was en mijn vader toen ik 17 was. Vooral na de dood van mijn vader ben ik toch wel in het spirituele gedoken als een soort van 'hoe kan dat nou, hoe zit het nou, er moet toch méér zijn'. Troost gevonden in het gebruik van Cannabis en me verdiepen in Zen e.d. en de psychedelische wereld, onder invloed van schoolvrienden. Dus ik heb dat, denk ik, een paar jaar, nou ja, dat ik me bezighield met, wat we toen noemden, bewustzijnsverruiming. Ik denk tot mijn 2e jaar in A'dam. Studie, jaar of 3 ofzo, maar toen was dat klaar.

Die schoolvriend van mij, die mij dus introduceerde in Cannabis en LSD, die introduceerde mij vervolgens in het Tibetaanse Boeddhisme. Hij stapte over van Cannabis en LSD op kruidenthee en zo voort en heel gezond leven en Tibetaans Boeddhisme. En dat doet ie nog steeds. Hij is inmiddels, hij doet ook stilte retraites, ben ik ook nog paar keer bij hem geweest. Hij is één van de belangrijkste figuren in de Rikba (?) beweging. Ik weet niet of je bekend bent met het Tibetaanse Boeddhisme... maar hij geeft dus veel meditatie-les. En mindfulness ook bij bedrijven. Dat is een inspirerende vriend voor mij geweest.

Ik heb dus wel een periode geprobeerd om dat óók te doen, maar ik vond toen niet de connectie met 8.55 het Tibetaanse Boeddhisme, de mantra's, de visualisaties. Ik merkte dat dat, misschien had ik er de discipline er niet voor, in ieder geval het was niet mijn ding. Heb wel een aantal retraites gedaan op dat terrein. Ook nog wat gezocht in de Soefi-wereld. Allemaal in de jaren 80.

Toen ben ik getrouwd en mijn vrouw die komt uit een christelijk gezin, uit Scheveningen, moeder althans, vader uit Den Haag en daar is het geloof iets alledaags, iets vanzelfsprekends

en ja, die hebben mij wel op de een of andere manier doen nadenken over 'wat is christendom dan?' Ik merk dat ik daar wel **heel emotioneel** van word...

10.00 Ja, de manier waarop ze gewoon **onvoorwaardelijk, mijn vrouw ook, onbaatzuchtig zijn, zeg maar. Da's heel mooi.** Gek dat het mij emotioneert...'

'Zo **vanzelfsprekend, zo nabij, zo alledaags en zo anders dan het in het Tibetaanse Boeddhisme** zoals ik dat heb opgepikt, zo'n Lama die op een **troon** zit, zo'n Boeddha die op een troon zit, zo **niet-alledaags** als het ware, zo, misschien interpreteer ik dat gewoon verkeerd, hoor. Dat is voor mij wat een groot verschil. Moet zeggen, dat ik heel lang gezocht heb, hoor en tot recent nog in het Boeddhisme en het Christendom. Daarom ben ik ook zo blij met die contemplatieve traditie die daar is, binnen het Christendom, zoals die ook beleefd wordt bij Nijkleaster en bijv. ook op Iona.

Goed, even terug naar mijn huwelijk. Dus in de kerk getrouwd en zijn we op zoek gegaan naar een kerk en we voelden ons thuis bij een Doopsgezinde vrijzinnige gemeente (plm. 1996) Mijn vrouw komt uit de traditie van PKN, gewoon hervormd denk ik.

We kwamen daar omdat we iets zochten waar ook aandacht was voor kinderen, kinderwerk en dat was een kleine, hele levendige gemeente met veel aandacht voor kinderen.' Ook ontdekten ze allemaal connecties; '**dat was een soort welkom, bijna een soort van thuiskomen**'. 'De huidige predikante zit ook veel in die contemplatieve traditie en dat spreekt mij ook wel aan.'

'Van invloed zijn verder geweest, de ('*evangelische*') buurman, waar ik het over had, eindeloze gesprekken over Jezus en geïnspireerd geraakt worden door zijn enthousiasme. Belangrijk was ook Iona, dat ken je misschien wel. Daar ben ik paar een keer geweest en mijn vrouw ook. En dat Keltische spreekt ons wel aan hè, dus de verbinding tussen de natuur en de beleving van God en de stilte.

Ook omdat ik ben opgegroeid in het katholieke Brabant, voel ik eigenlijk veel meer affiniteit met de katholieke (1:14) kerk dan met de protestantse kerk; als ik het over zou mogen doen zou ik alsnog katholiek worden, vanwege, het wat ongedwongene of zo, en **meer aandacht voor beeld, en geuren, en kleuren; die meteen het hart raken.**

Helaas is Hans' vrouw 'uit haar evenwicht gehaald' door het overlijden van haar moeder, door gezondheidsproblemen van Hans en een van de 2 dochters; en grotendeels afgehaakt van de kerk door teleurstelling, ook over vertrekkend leiderschap. Ze is minder meditatief en gaat liever wandelen. 'Maar goed, dat hebben **we** natuurlijk ook, de Kleasterkuier.'

‘Wat ook misschien belangrijk is over mijn zoektocht is dat ik, toen ik ongeveer 21 was, ik ontdekte dat ik eigenlijk (*gedeeltelijk*) Joods ben’. ‘Ik heb een Joods-verklaring aangevraagd; ik was toch op **zoek naar identiteit**, ofzo. En nou heb je in het **Jodendom ook wel meditatieve** stromingen: Kabbala. Daar ben ik ook nog wel eens, maar **dat was het ook niet**. Dat zijn toch wel wat exotischere dingen, Tibetaanse Boeddhisme en het Jodendom en dat is dan beetje een contrast met het **Christendom wat dan zo nabij is, wat zo alledaags** is en zo voor de hand liggend, waar je **dan met een grote boog omheen loopt, omdat het burgerlijk zou zijn**, dat heb ik nog een beetje meegekregen, van huis uit, dat dan weer wel. In het katholieke zuiden opgegroeid...’

‘Dus **nog steeds een zoektocht eigenlijk**. Het **punt is, ik heb nooit leren bidden**. En dat vind ik fijn van die contemplatieve traditie dat je gewoon naar binnen kunt keren met een stukje gebed als het ware (beetje lachen).’

Omdat ze sinds 4 jaar elk weekend in Friesland zijn, komen ze op zondag niet meer in de eigen kerk, en ze hebben geen aansluiting gevonden met een lokale kerk. Via een website van een van die kerken ontdekte Hans Nijkleaster; ‘Ik werd **meteen enthousiast, toen ik dat las, dus ik heb me opgegeven** voor de stilteretraite in december’.

1.2 Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster

Stilteretraite midweek dec 2023:

‘Ik weet dat ik aan het eind van die week heel moe was. Dat vond ik toch wel weer raar. Maar dat komt denk ik ook omdat je veel emoties en 27:00 struggle tegenkomt. (veel pauze) Ik heb wel **de meerwaarde en het fijne van de stilte ervaren**. En er hoeft niks, hè, als het stil is. En da’s best confronterend.

Maar **het smaakt wel naar meer. Meer stilte, meer ruimte**. Die verbinding, of je die in de stilte vindt, dat weet ik niet zo goed. Maar de ruimte en de stilte wèl, maar die verbinding... daarvoor moet je toch met praten met elkaar...om eh omdat te ervaren. Ja, vieren kan natuurlijk ook. Maar ik had **niet echt het gevoel van verbinding met de andere mensen** die in retraite zaten.’

Geestelijke begeleiding in dagelijks gesprek:

Wel natuurlijk (*verbinding*) met Saskia, waarbij ik echt wel een link met haar heb, echt fijn vind ik.

Ja, dat is **heel belangrijk** omdat te doen, want het geeft **structuur** en het is heel belangrijk om **woorden te geven aan wat je overkomt**. Ik kon ook wel mijn twijfels en mijn struggle met haar bespreken, gaf ze **goede adviezen**. En vooral ook de **bemoediging** van: nou, je bent goed

bezig. Ja, dat is ook fijn. Maar het is zo ongrijpbaar om te vertellen wat het met je doet of wat geloof is.

En wat vind je van de vieringen?

Ja, **prima, kort en meditatief** en gewoon contemplatief, ja prima.

De meditatie boven (*op de meditatiezolder*), nou **dat was gewoon meditatie, dat maakt dan niet uit**. Of je Boeddhist bent of Jood 51:35 of wat dan ook, dat is gewoon zitten, daar gaat het eigenlijk om.

Spraken de teksten die in de vieringen worden aangereikt?

A. Eigenlijk vooral die **Iona teksten, de liedtekst**, van **Neem mij aan**, en dan die andere tekst **Wek Mijn Zachtheid weer**

Dat zijn hele mooie teksten.

En ik vond die **dagstructuur heel fijn**, ja. Dat je ook wel een uur, anderhalf uur hebt met de theetijd zo'n beetje, om samen iets te doen, **meditatief schilderen of schrijven**, gewoon activiteit, **dat is wel belangrijk, dat dat erin zit**.

Dat bracht jou ook echt wat?

A. Ja, **dat moet naar buiten brengen, wat er met je gebeurt**. Daarom merk ik ook dat dat schrijven, als ik dat nu teruglees, van wow, ik heb daar allerlei mystieke teksten... wat je hier allemaal, God, **dat is de gène voorbij**. Die dingen die in je opkomen, opschrijven en als je in vervoering raakt om daar woorden aan te geven, dat mag gewoon, daar hoeft je je niet voor te schamen. **En daar heb je dan geen bagage voor, maar daar is wel vervoering**. 53:00

Wat vind je vooral goed aan Nijkleaster:

De **structuur** die ze bieden, da's ook wel belangrijk.

Wat ik heel prettig vond, was de **accommodatie, die Hilton-achtige** verblijfplaatsen, die hotelkamers, echt heel fijn.

Het **eten** is ook heel lekker.

De **locatie is fantastisch**.

Ik vind **Hinne een inspirerende man en zijn vrouw**, dat kwam ook zo mooi uit in die 'Petrus in het land' naar voren, hoe zij erin staat. En dat vind ik ook prachtig. Dat sprak mijn vrouw trouwens ook heel erg aan. Ik ben blij dat ze het gezien heeft. Gewoon zo nuchter en bidden doe je met je handen, hè! Dat is mijn vrouw ook wel, ja.

Nou en ook wel **de aanwezigheid van veel predikanten**, dat vond ik ook wel heel, je voelt je dan in goed gezelschap, zal ik maar zeggen. Want dan is die **kwaliteit ook wat geborgd**, hè!

Het is niet zomaar een meditatiecentrum, of retraitecentrum. Het gaat ergens over.

Wat ik ook wel mooi vind is de **verschillende manieren waarop je betrokken kunt zijn**.

1.3 Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster

KR. Was je naar iets specifiek op zoek?

H. Ja...**verlossing**? Hahaha. Nou, of het **einde aan de zoektocht of aan de twijfel**. Maar **misschien is het eigenlijk troost**, waar ik naar op zoek ben. Dát denk ik eigenlijk, dat ik op zoek ben naar troost. En dat heeft natuurlijk met mijn levensgeschiedenis te maken.

KR. Heb je iets daarvan gevonden?

H. Ja, **iets, ja**. Dat hangt een beetje af van het moment waarop je het vraagt, op zo'n moment kan ik **volmondig 'ja'** zeggen. Dan is er **ontferming, het gevoel**. Op een ander moment is het, merk ik nu ook, toch voor een groot deel in het hoofd, om dat terug te halen en te beschrijven.

KR. Maar ben je er anders vandaan gekomen, dan dat je er heen ging?

H. Ja, ik ben wel... dat is wel dat ik me realiseerde dat ik had daarvoor een stilte retraite met mijn vriend, de Boeddhist gedaan en ik was natuurlijk in februari ook weer in stilte retraite met hem van een paar dagen, van een weekend. En ik kan nu wel het verschil tussen het stilte retraite op Nijkleaster en met hem, **da's een wereld van verschil**. Dat **Boeddhistische was veel meer naar binnen gekeerd**. Nijkleaster toch inderdaad wel **meer gevoel van verbinding of deel uitmaken van een gemeenschap van Christenen**, dat wel.

Ik heb heel veel gehad aan dat lied met de tekst 'Neem mij aan zoals ik ben'. Dat is misschien ook een **variant op 'Ontferm u over mij'**, denk ik. Maar dat is een beetje wel wat ik ook, als ik mediteer, dan **gaat het altijd wel dáár over**. Of wel die tekst, of dat noemen ze het gebed van de woestijnvaders, geloof ik, 'Ontferm u over mij'... dan heb ik altijd moeite met de woorden 'Heer Jezus, zoon van God'. **Dat is toch wat dogmatisch**, maar dat 'ontferm u', en waar ik naar op zoek was, was ook wel om (er is wel verschil tussen Jezus en Christus voor mij), **om Christus toe te laten in mijn leven**.

Dát is wèl gelukt, maar de evangelische Jezus, zoon van God, dat heeft een ander spoor. Ik vind dat theologisch heel ingewikkeld. Ik heb meer met Christus, met God, met ... **Daar heb ik nog wel een weg te gaan**, denk ik.

Nou ja, dus het heeft **me wel geraakt** en ik merk dat ik **ongelooflijk behoefte heb aan ook naar diensten te gaan** en dus ik probeer mijn vrouw mee te slepen. **Maar ik geloof wel dat ik er geloviger door ben geworden, om het zomaar te zeggen**.

36:43 *KR. Je had het over Christus toelaten, is dat daar weer een stap gezet of was dat eigenlijk al.*

H. Dat was eigenlijk wel, **maar er is weer een stukje gêne weggenomen**, misschien.

Ik had er ook nog wat over opgeschreven, geloof ik. O ja, dat was van, op het laatst mochten we een kaarsje aansteken. Ik heb opgeschreven: **ik steek een kaarsje aan voor meer Christus in het leven, in mijn leven.**

Reactie op woorden:

Vertrouwen

A: **Vertrouwen in de goedheid van God**, die is er zeker ja.

KR: *Had je daar een stap gemaakt?*

H: Ja, die was er ook al, maar dat is toch **een soort van persoonlijke God**, anders dan alleen maar 'het al', of 'de leegte' (55:52) **Een God die je kan aanspreken, ja die is er wel gekomen.**

KR: *Speciaal in die week?*

H: Niet speciaal in die week, ik denk dat **dat een soort v bevestiging is dat dat oké is en dat dat de weg is**. Ja, het is **niet zozeer dat er een bekering is, maar wel een soort van kruispunt**. Van, nou, **ik weet nú welke kant ik op moet gaan.**

Geliefd

Ja, dat is ook mooi ja, heel belangrijk. **Dat heb ik daar wel echt gevoeld ja.**

Houding naar de ander: helpen, luisteren, mildheid in oordelen. Geduld. Verdragen.

H. Dat weet ik niet, of die week daaraan heeft bijgedragen, **dat stukje... nee, dat denk ik niet.**

Het woord Vergeving...

H. Dat relateer ik niet aan die week

Je kijk op God. Is daar iets in veranderd?

H. **Ja**. Die is wat meer, **die is wat toegankelijker**. Ik weet niet wat ik er verder over moet zeggen. Het is goed om zo vaak mogelijk aan God te denken, denk ik, gedurende de dag. Dat is, het houdt je scherp, het houdt je op de weg.

Tips voor Nijkleaster

Dat weet ik eigenlijk niet zo, niet over nagedacht. **Het is gewoon goed.**

1.4 Meer over geloof en beleving

H. Dus dat is nog een beetje... ik heb enorm die behoefte, dan ook die gêne. **Wat ik níet heb is de dat naar buiten, naar andere mensen gerichte**, wat eigenlijk ook een beetje hoort bij het

Christen zijn, heel erg op de ander gericht zijn. Ben heel erg op mezelf gericht, dat is ook iets waar ik iets mee moet.

Ik ben ontzettend jaloers op mijn buurman, op jou ook, mensen die zó stabiel in zijn, zo geen twijfel meer hebben, tenminste, dat denk ik dan. Over dát stuk, in ieder geval. En ik heb een soort van, **altijd op de achtergrond nog zo'n stemmetje van: ja, maar dit is allemaal heel kinderachtig en zo, kom op, doe eens volwassen, dat geloof.'**

'H. Ik merk wel dat als ik zo met jou praat en dan de vragen die je stelt en zo dat ik **wel een beetje mis gewoon die normale basis van wat het is om een Christen te zijn**. Ik heb dan wel belijdenis gedaan, ben gedoopt, maar ik zou geen enkel 46:00, ik weet vrijwel niks van de Bijbel, bijvoorbeeld. Weinig Bijbelkennis. Eigenlijk heel raar.'

'Mijn zoektocht om het samen te vatten is eigenlijk gericht op..., want ik ben meer, ik hou van de contemplatie en van meditatie, tenminste daar gaat mijn belangstelling naar uit, en ben meer op zoek naar welke traditie dat dan past, welk beeld daarbij past van God, en dát eigenlijk. Dus dat is een heel erg naar binnen gericht zoektocht en dan is het **inderdaad raar dat je niet dan zo'n Bijbel leest. Denk dan: ja, maar dat weet ik wel**. Ik weet wel wat ie bedoelt, de tien geboden en het andere wang toekeren, alle clichés, ja, die ken ik wel. Tuurlijk, dat zit zó in onze cultuur, daar hoef je niet de Bijbel voor te lezen. Dát een beetje, maar...

KR. Lees je wel? Ben je wel een lezer?

H. Verder ben ik wel een lezer, ja. Ik heb de Bijbel in Gewone taal.

KR. Je zou jezelf kunnen uitdagen daarin te gaan lezen...

2. Carla

65-70 jr., woonachtig in regio Eindhoven

'Vanaf het moment dat ik daarbinnen stapte werd ik gegrepen door de sfeer, door het welkom, het er mogen zijn, door het 'alles mag en niets hoeft'.'

2.1 Levensweg en geloof

Ze is opgegroeid in een 'traditioneel gereformeerd gezin; geen ijsje op zondag, en Bijbel lezen'. Moeder was van oorsprong hervormd 'in een milde vorm'.

'Ik heb het hele stappenplan gehad, ben gedoopt, uit volle overtuiging op mijn 18e belijdenis gedaan, catechisatie gevolgd, je gaat mee in de voetsporen van je ouders en stond daar verder ook niet zo blij stil. Er werd daar ook niet echt over het geloof gesproken. Het was gewoon: 'zo is het'. En we gaan zondags naar de kerk en er werd uit de bijbel gelezen, maar er werd niet over het geloof gepraat eigenlijk. En het ging zo door.

Ik ben getrouwd, mijn man is niet gelovig opgevoed, zijn moeder heeft een aantal jaren bij de mormoonse kerk gezeten. Maar verder ook niks. En toen wij een relatie kregen en hij wel merkte dat het voor mij en mijn ouders wel belangrijk was, toen is ie zelfs op catechisatie gegaan en heeft zelfs ook belijdenis gedaan. Later zei ie: ik denk dat ik het alleen maar voor jou heb gedaan. Dat denk ik ook. Maar goed, dat heeft ie toen gedaan. Getrouwd. We hebben 2 zoons gekregen, die zijn gedoopt'

Haar man is vrij snel afgehaakt, en de zonen ook, toen ze de keus kregen.

'In de eerste jaren (na de verhuizing in 1992 vanuit regio Utrecht naar de regio Eindhoven) was ik nog wel actief, ging bijna elke zondag nog wel naar de kerk. Deed mee aan gespreksgroepen, zingen in cantorij. Op gegeven moment sprak het me ook echt niet meer aan en is het langzamerhand minder geworden.'

'Heb heel veel moeite met het Godsbeeld. Het Godsbeeld uit mijn jeugd. Ik ben gereformeerd opgegroeid en dat was zo iemand die alles zag, niet heel zwaar, maar het heeft op mij de nodige sporen achter gelaten. Ik heb het nooit losgelaten en ook altijd wel het gevoel gehad: er is best iets, maar dan wel vaag, maar ik kan het geen God noemen.' 'Waarom zeg je Onze Vader die in de hemel zijt, terwijl er heus geen vader zit, daar in de hemel'

'De Psalmen en de Gezangen die worden gezongen, wat zijn dat eigenlijk voor rare teksten en ik heb er helemaal niks mee.'

Carla is op het spoor van Nijkleaster gekomen via een connectie met andere doven/slechthorenden, en online bijeenkomsten tijdens corona. Ze was al jaren op zoek naar een mogelijkheid voor een retraite; toen heeft ze in de zomer 2023 een keer kennis gemaakt via de kleasterkuier, en is daarna in september '23 op retraite geweest en in april '24 weer. Ze is van plan over een half jaar weer te komen.

2.2 Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster

Eerste kennismaking door Kleasterkuier, om de sfeer te proeven

'Vanaf het moment dat ik daarbinnen stapte werd ik gegrepen door de sfeer, door het welkom, er mogen zijn, door het 'alles mag en niets hoeft'', en heeft toen snel daarna een midweek gereserveerd.

Retraite midweek:

Gelijk die eerste avond, de eerste middag al bij het welkom werd gevraagd wat ik verwachtte of wat ik zocht en die vraag overviel mij ook wel een beetje, maar er kwam ineens een **stortvloed van tranen** en toen heb ik wel een beetje onder woorden kunnen brengen wat ik zocht, of wat ik wilde, **bewust in mijn leven, accepteren van de dingen in mijn leven die me overkomen zijn en waar ik nog middenin zat**. Het gevoel vooral dat ik kon zeggen wat ik wilde, **zonder dat ik meteen met Bijbelteksten om de oren werd geslagen** of dat ik me moest **verantwoorden** omdat ik gelovig ben opgegroeid, maar jaren **niet meer actief ben, niet naar de kerk ging. Je bent goed zoals je bent**.

Ik vond **meditaties en de stilte en de vieringen** echt heel fijne rustmomenten. Een soort houvast in de hele dag door.

Er is heel veel losgekomen, er zijn heel veel emoties uitgekomen.

En het gevoel **dat ik goed ben zoals ik ben en ik vind dat zelf heel vaak niet**, maar daar in het Westerhûs **had ik gevoel dat het ècht zo was, door de mensen, door de sfeer (10:05) door alles**.

'de plek, de mensen, de sfeer, de manier van hoe je de hele dag met de mensen omgaat, de vieringen, stiltes en rustmomenten, dat doet mij als mens zó goed'

De tweede retraite:

En op het moment dat ik die oprit een stukje op kwam lopen en dat ik dacht: **já, ik ben weer thuis!**

Het gezongen Friese Onze Vader is prachtig; ik spreek geen Fries, maar dat raakt me. Misschien juist omdat het in het Fries is en niet het Nederlands. Dan komt het minder hard bij je binnen.

(Psalmmeditatie:) 'Want ik heb helemaal niks met de Psalmen. En hij begint te lezen, hij leest die zinnen op, en bij 1 van die zinnen, word ik helemaal geraakt. Ik dacht: wat gebeurt hier? En toen dacht ik, zo kan het dus ook!'

Dus het hoeft allemaal niet zo groot, het hoeft geen hele Bijbelstudie te zijn, maar soms dan dat 1 enkele zin je gewoon raakt of dat het iets is dat ooit door Jezus is gezegd, opgeschreven of in de loop der eeuwen door mensen.... is verwoord (19:34) dat maakt eigenlijk niet zoveel uit, **maar het gevoel dat iets mij op dát moment raakte, dat is voor mij het Goddelijke**, en dat raakt me dus weer. 19:57.

Vooraf goed aan Nijkleaster:

'een gevoel **op het moment** dat ik op de woensdagochtendviering in Jorwerd, toen ik daar binnen kwam en eigenlijk meteen **een gevoel van welkom en je mag zijn wie je bent** maar dat **dat ook ècht zo voelt**'

'En op het Westerhûs daar is ook een gevoel 'je mag zijn wie je bent' je mag alles maar je hoeft niks, maar dat het ook ècht zo is.'

Tips voor Nijkleaster

Ik zou het niet weten, nee...

2.3 Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster

Tijdens de eerste retraite, 'heb ik vooral verbinding met mezelf gevonden op sommige momenten en dat was al héél bijzonder. Ik word er weer emotioneel... ja, het heeft heel veel met mij gedaan. **Ik denk nog niet zozeer de verbinding met God, maar meer met mezelf...** (emoties).

Tijdens de tweede retraite, 'heb daar ook gewoon gezeten en een beetje gelezen; weer naar buiten gekeken, mijn gedachten maar laten gaan en niks hoefde, alles is goed. En ik heb het gevoel dat de laatste keer **mij meer verbinding met God heeft gebracht**.

Toen ik weer naar huis ging, toen zei ik tegen Hinne van ik geloof dat de afgelopen dagen **mijn Godsbeeld een beetje aan het veranderen is in positieve zin**. Toen zei ie: de meesten doen daar wel een paar jaar over.'

'Het **ritme van het klooster**, dat was de eerste keer een ervaring waar ik heel veel aan had, dat ik ook **probeer om in het dagelijks leven te doen**. Dat lukt niet altijd, maar wel elke dag momenten van stil, bewust, beetje bezinning.'

Om te beginnen was de eerste kleasterkuier samen met haar man, die ze ongelovig noemt, een dermate positieve ervaring dat hij haar met vertrouwen op retraite liet gaan, zonder de angst dat hij haar aan een of andere sekte zou verliezen.

Toen Carla terugkwam van de retraite voelde ze ook de vrijheid om haar diepere ontdekkingen met hem te delen:

'Hij ziet ook aan me dat het me goed doet. En toen heb ik hem ook wat meer verteld over het feit dat ik **meer binding voelde met iets wat ik nu dan maar even 'het Goddelijke' noem.** En dat was best een drempel voor mij, om te vertellen want hij moet er helemaal niks van hebben. Maar hij kon wel aan mij zien hoe blij ik daarvan werd door er over te praten, hoe enthousiast ik ben.

Dat ik dat wel tegen hem heb verteld, met het risico dat hij zou zeggen: hohoho, daarin kan zeggen dat Nijkleaster mij wel heeft veranderd.

En dat ik toch **meer open sta voor verbinding maken met het goddelijke.**

Wat wil God van mij, dat is een vraag die ik een jaar geleden belachelijk gevonden zou hebben, als ik die aan mijzelf zou stellen. **Terwijl ik het nu niet meer zo raar vind, want dat hele Godsbeeld is ook anders geworden.** Dat is **niet meer iemand die ik zal wel eens even zeggen wat jij moet doen. Nee dat is 'iets', liefde, het is een en al liefde,** en als ik me daarvoor open stel, dan kom ik er misschien achter, **dat was een van de vragen waar ik de afgelopen keer die ik mee heb genomen van ja, wat is de zin van mijn leven nog?** Het klinkt heel dramatisch, maar dat is het niet hoor!

(Vertelt over problemen, met allerlei verbroken familierelaties, over beperkingen en verlies door afnemende gezondheid.)

(Deelt het beeld van een mozaïek met allerlei verschillende steentjes, waarin zij zichzelf als een grijs steentje ziet; maar ook die zou gemist worden in het beeld van het geheel.)

'En ik ben langzaam maar zeker..., mijn zelfbeeld verandert wel weer een beetje.'

Interessant is dat haar man laatst leek te opperen dat verhuizing naar Friesland voor hem een realistische optie zou zijn, want 'dan kon ze vaker naar Nijkleaster'.

Reactie op woorden:

Geliefd – 'Als ik het Westerhûs kom, **dan voel ik me geliefd. Ik voel me welkom zoals ik ben. Ik mag er zijn.'** Kan ook positieve opmerkingen van anderen **meer** oppikken en accepteren.

Kijk op anderen

Milder naar anderen, en ook naar mezelf.

Vergeven

Ik denk wel dat er iets veranderd is, ik weet zo een ding te bedenken m.b.t. mijn zoon, jongste zoon. Het heeft dan wel te maken met milder zijn en ook wel vergeven ja, en niet mijzelf op de eerste plaats zetten: en jĳ wil mij niet zien, moet ik dan de eerste stap zetten? Ja, dat heb ik gedaan. Dat zijn allemaal hele kleine dingetjes.

2.4 Meer over geloof en beleving

'Godservaringen?'

(Op de eerste retraite) 'en toen kreeg ik een bepaald gevoel. Een gevoel wat ik niet kan omschrijven, maar ik begon tegen haar (een mede-retraiteganger die met een groot verlies worstelde) te praten, maar het leek alsof de woorden in mijn mond werden gelegd. Nou, dat klinkt heel zweverig 35:00, maar blijkbaar waren er op dat moment de woorden die zij nodig had. En ik dacht ook later van: ik heb er niet van tevoren over nagedacht. Blijkbaar stond ik er open voor. Dat is een heel concreet voorbeeld.'

(Op de allereerste viering in Jorwert) 'Het was in een periode ongeveer 2 weken vóórdat het een jaar geleden was dat mijn moeder was overleden. In Jorwerd wordt altijd pianogespeeld en mijn moeder heeft met 91 jaar nog gespeeld. Dus dat raakte me sowieso en **mijn moeder was een heel gelovige vrouw, die niet zo star was in regels en zo, maar heel open-minded** en ik heb met haar ook wel gesprekken over het geloof gehad, en de laatste jaren voordat ze overleed en ook gezegd: **ja mam, de manier waarop jij gelooft, ik kan er echt helemaal niks mee**. En toen zei ze: **ik hoop dat jĳ nog een keer zult ervaren hoe ik het ervaren zal**. Ja hoor. En toen die eerste keer in Jorwerd bij de viering toen dacht ik: ach, als mama hierbij zou zijn, dat zou ze echt geweldig vinden, om de sfeer en hoe het allemaal gaat, maar ze zou ook mooi gevonden hebben dat ik daar was. Ja, en toen na afloop van het eerste gedeelte, dan gaan we allemaal opstaan en gaan we koffie halen, dan wordt er ook piano gespeeld en toen dacht ik: heel erg, nou voel ik haar hier, de hele sfeer, 14 dagen voor haar sterfdag; pianospel, maar ook het... (emotie) en dan is het niet zo gek dat je op een moment daar ook heel erg voor open staat. En of dat iets (38:00) van een Godservaring is... geen idee. Maar dat zijn wel de dingen die komen als ik me open stel.'

3.Karin

55-60 jr., communicatietrainer, woonachtig in regio Utrecht

Maar wat ik zèlf vooral, daar in één klap herkende en wat ik al jaren begin te geloven, is dat van dat koninkrijk Gods; wat h er is, en niet d  r.

3.1 Levensweg en geloof

Ze komt uit ‘een echt gereformeerd nest’; tot 18 jaar is ze kerkgaand geweest, maar heeft geen belijdenis meer gedaan. Haar vader was heel serieus, moeder was vrijdenkender; ‘ik ben daar nog steeds zeer dankbaar voor dat ze zo was. Ze had haar prioriteiten goed op een rij, wat mij betreft!’ Er zijn positieve herinneringen aan de gemeenschap, het omzien naar elkaar, het samen zingen; maar ook negatieve ervaringen over het kleinzielige, het oordelende, en over kwesties van integriteit. Toen ze het huis verliet voor studie heeft ze langzamerhand door studies en werk een veel breder en dieper beeld gekregen van kerk en cultuurhistorie, en de verwevenheid daarvan. Karin is in haar werk veel met geloof bezig geweest, en is ook met het Rooms Katholieke in aanraking gekomen; ‘ik voelde me daar ook z  thuis’ maar toch heeft ze niet weer opnieuw een kerkelijke gemeenschap gevonden waarmee het klikte.

Ze is ge nspireerd door mystici als Meister Eckhart⁷² en Willigis J ger⁷³, en heeft een jaargang Zen-meditatie bij Jan Geurtz⁷⁴ gevolgd; en recentelijk een studie van rituelen gedaan in het kader van haar celebrantenopleiding. Daardoor kwam ze in okt ’23 ook bij Nijkleaster terecht, eerst alleen voor observatie van een kleasterkuier. Door de positieve indruk, heeft ze snel daarna een weekendretraite gedaan.

Ze is nu vrijwilliger op dinsdag en woensdag, 1x per maand.

3.2 Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster

In Nijkleaster vond Karin een ‘bezield verband’; ze had behoefte aan gelijkgestemden in het geloof.

---

⁷² https://nl.wikipedia.org/wiki/Meester_Eckhart

⁷³ https://nl.wikipedia.org/wiki/Willigis_J ger

⁷⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Geurtz

De eerste kennismaking was door een kleasterkuier, in het kader van een studieopdracht voor liturgiek. **'Het voelde meteen heel vertrouwd: O, ja, dit kén ik:** zo'n kerk, en de manier waarop er gesproken wordt, Psalmen voorgelezen worden, samen zingen.'

Daarbij, 'je voelt gewoon dat die plek **gelouterd is door eeuwen** van mensen die daar met lief en leed zijn gekomen. Dat **vóél je gewoon** op de een of andere manier.'

'Ik vond het ook ontzettend leuk bij het kopje koffie na afloop, dat er toen dat voorstel-moment was, maar dan tòch op basis van iets, dat het direct **ergens over ging**, waardoor je eigenlijk veel meer even een **inkijkje in iemand** kreeg.'

'Wat ik tijdens **het retraite weekend** heel erg ervaren heb is, hoe ontzettend fijn het is om weer ergens te zijn, waar men open stond voor wat diepergaande **inhoudelijke gesprekken over God.** 'Ik heb daar diepgang ervaren.'

Met humor, serieus luisterend, een beetje verwijzend naar de Bijbel, heel prettig, op een leuke manier. Maar wel ook met elk **hun eigen overtuigingen**, maar zonder dat je het gevoel hebt dat die **aan je opgedrongen** worden.

Karin ziet dat het elders doorgeschoten is, dat je niets stevigs meer kunt zeggen; maar, 'dat de ander in z'n waarde laten, dat niet inhoudt dat je niet kan zeggen waar je zelf ècht voor stáát.'

'Daar zit ruimte bijvoorbeeld in: 'God' is alleen maar, zei ze (*de kleasterpastor*) geloof ik, de naam die wij eraan geven. Zo van: laat je niet al te veel in, voel je niet beperkt door die naam 'God'. Dat kan ik me namelijk best voorstellen, dat sommige mensen dat hebben, dat die naam God heel veel associaties oproept, die niet meer zo fijn zijn. Die hen herinneren aan negatieve kanten van hun kerkelijke 28:36 belevens. En dan is het fijn dat er in ieder **geval ruimte is om te voelen**, om niet meer persé God te hoeven zeggen en tòch het gesprek over God aan te kunnen gaan. Dus dat vind ik mooi daar.

Initieel vond Karin de teksten in de vieringen wel wat herhalend, maar nu ze elke maand op een dinsdag en woensdag meedraait op Westerhûs, krijgt ze ook steeds dezelfde teksten op dezelfde dag: 'En dáár ervaar ik gek genoeg wèl van dat ik er vaak ook wel weer **andere dingen in hoor of dat ik ze anders hoor.**'

Ze krijgt steeds nieuwe inzichten, door steeds gesprekken met mensen die een andere insteek in het leven hebben.

'En wat ik ook heel erg mooi aan vind ik dat het (*de kleasterkuier*) zo letterlijk weergeeft, dat je je geloof de wereld indraagt, Dat ook in die fysieke beweging, en dat leer ik tijdens die celebranten-opleiding, dat een **goed ritueel ook wel belichaamd** is.

En daar zit ook wel iets van de ruimte he, dat **Friese land is natuurlijk bij uitstek ruim.**'

Vooraf goed aan Nijkleaster:

Ik denk **dat je jezelf kan zijn**... maar dat is een beetje een platitude.

Maar wat ikzelf vooral, daar **in één klap herkende** en wat ik al jaren begin te geloven, is dat, **dat van dat koninkrijk Gods wat hier is, en niet dáár**.

Ik denk dat dat **hoopvol** is, toch ook. 'Dat dat ook weer **zijn vruchten gaat afwerpen in het hier en nu**. Als we die omslag meer kunnen maken in plaats van dat we altijd maar teleurgesteld zijn, (nah, dat had ik niet hoor), maar dat het nog niet zover is, dat het eeuwig heil nog niet is gekomen, hè. Na al die tijd, maar dat we, dat we zelf...en het mooie is dat als je daar over gaat lezen, dan blijkt het zoveel dat zo mooi in het boek van Reinier **dan blijkt opeens zoveel teksten en ook uitspraken van Jezus zelf en van Paulus, daar ook op te wijzen.**'

Tips voor Nijkleaster

'Oh.... Zou ik zo snel niet kunnen zeggen op dit moment; ze zijn zichzelf ook nog wat aan het uitvinden.' Karin merkte eerder wel op dat ze een beetje de melodieën en woorden van de oude Psalmen en gezangen mist, en ook wel een 2^e en 3^e couplet wil, in plaats van herhaling in een andere taal. Tegelijk snapt ze ook zeker wel de rituele waarde van herhaling.

3.3 **Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster**

Ben je veranderd door je betrokkenheid bij Nijkleaster?

'Ik vond het sowieso heel **verblijdend**, dat ik een plek vond waar ik dit zo ervoer, waar ik dacht: **ja, dit is een plek, een bezield verband waar ik in pas**.

Toen ze zich aanbood als vrijwilliger, 'en dat ik ook **heel welkom** daarin was, me voelde en dat ik ook heel, ja dat het ook, zeg maar, wederkerig was, dat ik ook van hen het idee kreeg dat ze **óók blij met míj** waren.'

'Dat ik in ieder geval **weer meer in aanraking kom met de Bijbel**, via de boeken van Reinier N. (*kleasterling en predikant*) en Hinne W (*kleasterpredikant*); En dat daar, ook daar, **veel meer ruimte is in hoe je teksten interpreteert.**'

Door de connectie met Zenboeddhisme en Meister Eckhardt: 'En dáár vind ik dus ook heel veel ruimte, en **dat heeft me dan dus veranderd, dat ik op een nieuwe manier, dat ik weer eigenlijk weer dichterbij de christelijke traditie me voel staan**. Maar dat ik **de ruimte ervaar** om dat op **mijn eigen manier** te doen. En **dát verandert me** en ik merk **dat, misschien ook mijn man**; die is ook mee geweest naar de Paaswake.

Eh, het badwater van het kerkelijke en dus ja **het brengt me weer dichterbij het geloof van mijn ouders, wat ik ook een hele, als een fijne cirkel ervaar**. Want dát heb ik altijd wèl gedacht van, ja, al die mensen die het zo heel erg in een andere godsdiensten gaan zoeken, ik

denk nu steeds meer van, **joh, waarom zoek je het niet meer in de mystici van je eigen traditie.**

Dus eh, dus ja, **in dié zin heeft het me veranderd** en eh ja, **ik ben blij dat er mensen zijn zoals van Nijkleaster die dit aangaan, die dit, die deze plek creëren, die begrijpen dat het voor heel veel mensen niet meer in de gewone kerk te vinden is.** En die de hoop koesteren en ik hoop oprecht dat er ook weer een, misschien meer een invloed terug naar de kerk komt, dat de PKN daar wel misschien een beetje op hoopt.

‘Verhevigd door Nijkleaster ben ik weer veel meer, nog **meer oog gaan, bewust oog gaan hebben voor dagelijkse momenten van inkijkjes in dingen die ons overstijgen.** En sinds Nijkleaster schrijf ik daar ook verhaaltjes over; met als overkoepelend thema ‘gloed’.’

Is je Godsbeeld veranderd?

‘Eigenlijk is mijn beeld heel erg ruim en open in de zin van dat ik eigenlijk gewoon geen idee heb hoe ik het me voor moet stellen. Een soort oorspronkelijke energie die toch heel gericht is, en waar we allemaal deel van uitmaken, dus die in ons allemaal zit. Maar die ons toch ook terugtrekt naar die bron. Maar omdat ik dat eigenlijk als spiritualiteit heel erg lastig toegankelijk vind, doe ik mezelf **sinds kort** eigenlijk weer het plezier van **denken in termen die wel behapbaar zijn, vanuit mijn christelijke achtergrond.**’

‘Dat ik ook voor mezelf meer denk over God, en ook weer lees over Jezus; dat ik er zo mee bezig ben is wel **onder invloed van, denk ik, ook mijn betrokkenheid bij Nijkleaster.**’

Ja, ik heb de verhalen weer als toegang, voor een volgende stap in mijn eigen geloof en godsbeleving, dat wel. Het is niet, alsof ik weer terugga naar toen. Het is wel weer **teruggaan naar mijn oude honk zeg maar, maar wel omdat ik juist via dat vertrouwde voor mijn gevoel een ontwikkeling kan doormaken in mijn geloofs- en Gods beleving, ervaring.**

En ik ben nu aan het lezen een boek van **Henri Nouwen**, over Jezus volgen en ergens aan het begin al staat daar, en dat raakt mij heel erg, dat het **niet zozeer is je thuis bij God zoeken als wel een thuis voor God zijn, door onszelf opzij te zetten in onszelf en God de eerste plaats in te laten nemen in onszelf.**

‘Maar ik zeg ik wil een thuis voor God zijn. Dus ik wil dat God in mij woont. **Leef in mij, hè, zingen wij bij Nijkleaster.** Dat vind ik heel mooi. En ja, dan heb ik Hem ook altijd bij me. Dan is het niet iets waar ik vanavond weer naartoe ga als ik ga bidden, of morgen of wat dan ook. Waar ik dus normaal ook wel eens van afdrijf, maar waar ik af en toe mijn thuis vind. **Nee, als God thuis is in mij, dan heb ik hem altijd bij me.**

Mildheid naar anderen?

Dus ik denk **tegenwoordig** wel vaak als ik ergens een moeilijk gesprek of een moeilijke situatie verwacht, dan denk ik **juist** van oké, **ik ga proberen om God weer op de voorgrond te stellen zo meteen, als ik in contact ben met andere mensen**. Niet door over Hem/Haar te praten, maar door me zo te voelen... en ja, als je zo voelt dan is dat een soort check op hoe je doet en wat je denkt; ook het oordelende wat we zo snel doen; het indelen, het oordelen, het inschatten ja, daar **gaat wel dan heel veel mildheid overheen**.

Als je bewust zegt nee, **ik zet dat ego gewoon even helemaal opzij en ik probeer hier ruim baan te geven aan God in mij; ja, dat voelt voor mij echt wel anders**.

3.4 Meer over geloof en beleving

Kun je meer over je Godsbeeld vertellen?

‘Kijk uit voor dat je denkt dat je weet hoe God precies is’ (Meister Eckhart)

‘God wil niet aanbeden maar ervaren worden’ (Willigis Jäger)

‘In het verlangen naar God zit God al besloten’ **En ik heb een verlangen naar God, dát heb ik wèl**. En dat vind ik heel fijn om daar mee bezig te zijn af en toe.’

‘Omdat ik van oudsher nou eenmaal uit een christelijke achtergrond kom is het dan vertrouwd om te denken in termen van de trits van Vader en Zoon en Heilige Geest... Ja, dan neig ik toch, als het gaat over **die Drie-eenheid**, dan ga ik toch weer richting de energie. Want dat is me **te patriarchisch**.’

‘Maar dat gezegd hebbende dan vind ik het heel fijn, om te denken aan **Jezus van Nazareth**. Als iemand die op een ongelooflijk moedige en wijze en liefdevolle, uitzonderlijke wijze heeft weten daar te stellen (om het met een lelijk Germanisme te zeggen) dat we **allemaal Gods geliefde kinderen zijn**. Hij was er als geen ander van doortrokken en doorleefd dat dat zo is. Hij was dat Hij leefde dat. En Hij heeft ook steeds gezegd van: Maar jullie zijn het ook, tegen zijn discipelen, zei Hij steeds. En Hij heeft ook op een gegeven moment gezegd:

Ik moet uit de weg. Want als ik niet uit de weg ga, dan... **Als ik niet nu sterf, dan kan de Geest niet bij jullie komen**. Dan snappen jullie me niet.

Want ze dachten altijd nog maar nog dat Hij toch ook de koning van de joden... Dat Hij tegen de Romeinen ... dat Hij ze weer vrij zou maken.

Dus Hij moest weg om dat concept echt door te laten dringen bij Pinksteren. Maar dat is wat ik geloof.’

‘Dat zegt Meister Eckhart en dat zeggen veel meer mystici:

De menswording van God in Jezus Christus stelt helemaal niets voor als wij niet ook iedere dag God in onszelf geboren laten worden.

Het heeft totaal geen zin, of dan snap je er niets van, als we niet ook iedere dag God in onszelf geboren laten worden.

En dus ja, dat zijn best ingewikkelde beelden, maar dat zijn wel de beelden waar ik van hou. Omdat het voor mij... juist doordat ik ze soms niet helemaal kan begrijpen en ingewikkeld vind en toch daar waarheid in voel ook **recht doet aan het mysterie** en ook maakt dat ik denk ja, omdat ik het niet begrijp, is het mogelijk heel erg... is het mogelijk echt goddelijk; zo werkt het bij mij dus, ik vind het dus heel erg fijn ja, want ik ben ervan overtuigd dat Jezus ja, wellicht wel degene Hij is ja, ik zou geneigd zijn, maar ik ken te weinig van de andere tradities om te zeggen dat **Hij toch degene is die dat in al zijn geledingen het beste heeft begrepen en heeft vertegenwoordigd.**

Maar dat komt ook omdat ik in deze traditie sta, omdat ik deze verhalen ken, **omdat deze verhalen zo in mijn systeem zitten**, als verhalen op zich al, dat ik **daardóór ook in staat ben om naar een diepere laag ervan te gaan**, omdat ik er vertrouwd mee ben, terwijl andere tradities blijven voor mij nog veel meer in het in het stadium van het verhaal, van verhalen steken en ja, voelen voor mij gewoon... staan me minder na aan het hart.

Dus daardoor heb ik ook minder makkelijk die toegang daartoe.'

'Ik leef de laatste tijd dus **dat ik voor mezelf meer denk over God en ook weer lees over Jezus. Dat is wel meer gekomen sinds ik in Nijkleaster** ook gewoon weer mensen die woorden hoor gebruiken, waarbij ze dan ook wel bijvoorbeeld zeggen van ja, God is ook het woord wat we eraan geven. **Die tweeslag vind ik wel fijn.**

4. Wilma

55-60 jr., ambulant begeleider, woonachtig in regio Flevoland

'Ja, dat vind ik gewoon heel bijzonder dat ik dat meegemaakt heb in Nijkleaster; de woorden die je die dag tot je neemt, dat je daar heel veel mooie, waardevolle, ingevingen, gesprekken krijgt wat te maken had met dat thema, zónder dat ik dat stuurde. Heel bizar.'

4.1 Levensweg en geloof

'Ik ben opgegroeid...mijn geloof is Gereformeerd. **We gingen vroeger ook elke zondag naar de kerk en dat vond ik wel heel fijn eigenlijk.** Als kind heb je natuurlijk ook wel eens geen zin om naar de kerk te gaan, maar als ik nu terugdenk aan de periode van toen, dan heb ik daar wel een heel fijn gevoel bij. Dat was in Leeuwarden, de kerk in Bilgaard, de Adelaarskerk. Die is nu niet meer actief, maar toentertijd dus wel. En daar gingen we dus altijd naartoe en dan kom je uiteindelijk in de puberteit en je gaat verloofd, getrouwd en kinderen en toen is dat eigenlijk weggezaakt. Op een gegeven moment dan gaat er toch wel iets borrelen. En het geloof in God is eigenlijk altijd al bij mij aanwezig geweest. Ik ging in een koor en daar zitten ook veel mensen die geloven, een oratoriumkoor. Die mensen gaan naar de kerk en ik zing cantates in de vesperdienst en dan heb je toch wel het gevoel: ja, het is toch wel weer fijn om naar een kerk te gaan. Alleen dan heb ik zoiets van, ja, dan moet je 's ochtends vroeg opstaan, dat is dan weer wat mij dan tegenhoudt na een drukke werkweek. **Maar het geloof zit wèl heel diep, dat zeker. Dat is eigenlijk wèl heel tastbaar voor mij.**

Ik had een goeie vriend die vertelde aan mij: ga eens naar het programma kijken van 'Petrus in het Land'. Hij wist van mij dat ik wel eens naar een klooster wil voor een retraite en toen ben ik dat programma gaan kijken en zeg ik: já, daar wil ik naar toé! Dat lijkt mij fantastisch, en ook Friesland, want ik kom oorspronkelijk uit Leeuwarden, dat heeft ook weer een aantrekkingskracht. Ik denk, ik ga dat gewoon proberen. Eens kijken wat dat voor mij gaat betekenen: een midweekretraite in de week voor Pasen (ruim een maand voor het interview).

4.2 Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster

Wilma had elke dag een woord genomen om dat die hele dag mee te nemen: ze had 'loslaten', 'hoop' en 'geduld' gekozen.

'Ja, dat vind ik gewoon heel bijzonder dat ik dat meegemaakt heb in Nijkleaster, de woorden die je die dag neemt tot je, dat je daar **heel veel mooie, waardevolle, ingevingen, gesprekken krijgt wat het te maken had met dat thema, zónder dat ik dat stuurde. Heel bizar.'**

'Wat ik ook heel bijzonder vond, was de **combinatie met de natuur**. Dat vond ik ook wel heel mooi. En de **stilte** ook. Met name van 's avonds tot 's ochtends 10 uur. Dan ben je eigenlijk veel **meer bewust met waar je mee bezig bent**. En dan zit je in die eetzaal en dan kijk je naar buiten, prachtige natuur. Het versterkt. **De omgeving met het intens geloven en met elkaar**. Want dat vond ik ook heel fijn: **het met elkaar beleven**. Dus: horen in een groep en onderdeel zijn van, en met elkaar beleven wat je voelt **en er zijn, gewoon er zijn**. Dus dat hele totaalplaatje maakt het gewoon heel bijzonder.

Een hele fijne sfeer, **fijne groep mensen**, maar ook **heel integer**. De **missie van het klooster dat spreekt mij enorm aan**. Want dat is wel iets waar ik, ondanks dat ik niet naar een kerk ga, dan **doet het mij gewoon heel erg zeer eigenlijk, dat de kerken dicht gaan**. Dan zie je: wéér een kerk gesloten. En denk ik: dit mág eigenlijk niet, dit kán niet! Maar dan denk ik: ja, ik ben zelf natuurlijk óók geen kerkganger, dus... Maar ik zie wel dat het heel naar is. Dan zie je dat concept van Nijkleaster met die kerken in de omgeving, ja, dan denk ik: **dít kan wel eens een nieuw begin zijn. Dit kan wel eens een nieuw kerkelijk tijdperk worden**.

Over de witte donderdag viering in de kerk van Jorwert: 'We waren met een hele grote groep en allemaal soep eten en brood en wijn en vis en mooie liederen die gezongen werden. Dat vond ik echt bijzonder, heel bijzonder mooi. En dat is dus eigenlijk ook het voorbeeld van het anders vieren van een soort van avondmaal. En we mogen allemaal meedoen. **We mogen allemaal meedoen, heel ongedwongen, mooie gesprekken**. En **dát heeft mij het meest geraakt, ook in de tijd v Nijkleaster, dat je dat op een andere manier kunt beleven met elkaar**.

Vooraf goed aan Nijkleaster:

'Ja, en dát is ook wat Nijkleaster mij gegeven heeft, van hoe **zif** het doen en hoe **zif** het brengen, **zoals hun missie is, dat is helemaal zoals ik bèn**. Zoals ik dat voel en ervaar. En daarom heeft dat mij ook geraakt, ook omdat het precies is, zoals ik het ook voel en denk. En de mensen waar ik mee gesproken heb, stuk voor stuk allemaal hele mooie mensen en die dan hun eigen kijk er op hebben, maar wèl allemaal met elkaar die nieuwe tijd ingaan, of zo. Op één of andere manier.'

Tips voor Nijkleaster?

Nee, dat weet ik zo even niet. Ik denk dat ik dat ook pas ga krijgen als ik wat vaker ben geweest.

4.3 Geloofsonwikkeling en verandering door Nijkleaster

Denk je dat je veranderd bent door daar die week te zijn?

‘Eh jaaaaa, ik merk het **wèl, zeker in het begin**. Ik ging weer naar huis en ik **merkte dat ik in een ‘flow’ zat**. Ik heb dat boek inderdaad gekocht, van Reinier, een Open Weg. Dus daarin merk ik wel dat ik **meer stil sta bij het lezen van Bijbel of boeken, religieuze boeken**. En ook het **toepassen** van wat ik heb meegekregen als ingeving, van bijvoorbeeld dat woordje **‘geduld’, niet meteen oordelen**, maar laat het eens even op z’n beloop. En ook het **loslaten**, dat heb ik wèl, dat is wel beter, **versterkt**, maar naarmate je dus weer in je oude patroon zit, merk ik wel dat **het weer wegzakt** en dat vind ik wel jammer en daarom wil ik vaker terugkomen om het op peil te houden, want je moet er wel wat voor doen. Het is niet zo van: oké, ik heb dit gedaan en dan is het klaar. **Het is wel gewoon iets wat je moet bijhouden.**’

‘Nijkleaster heeft ook voor mij **nogmaals bevestigd** dat het (*geloof*) gewoon echt fantastisch is.’

Wilma’s eigen ‘woorden’:

Loslaten:

Wat ik heb ervaren bij Nijkleaster, vind ik dus eigenlijk een **nieuw begin**. Want het heeft heel veel **mijn ogen geopend**.

Hoop:

Daar had ik tijdens de meditatie merkte ik een warm licht en ook een warm gevoel. Dat kan dan zo ineens opkomen. Dan denk ik: **oh, wat troostend!** Dat zijn van die mooie dingen. En ik vraag er niet om, want je bent in meditatie en ineens ontstaat dat en dan denk je: ja, dít is mooi!

Geduld:

Wilma werd die dag op de proef gesteld door een appje. ‘Ik was daar best wel verbolgen over en we hadden een stilte-wandeling die dag en toen besprak ik dat met een vrijwilliger, volgens mij is hij ook dominee. En toen had ik het er zo over en hij zegt ook van: ja, soms moet je het gewoon loslaten en op z’n beloop laten, hè. Dus **niet meteen een oordeel hebben** over wat je hebt gelezen of wat je hebt gehoord en toen bleek achteraf inderdaad ook dat helemaal te kloppen.’

Openstaan en ontvangen:

'Als je openstaat, dan kan je ook die kleine symbooltjes en mooie dingen ontvangen, want het geloof zit niet in de grote dingen, maar het zit juist in die kleine dingen en als je het groot wil, mis je juist die hele mooie kleine dingen, die eigenlijk nog veel belangrijker zijn. Dus dat is eigenlijk **wat ik altijd al doe**, maar het heeft het **wel meer versterkt** sinds die retraite in Nijkleaster. Dat heeft het allemaal **nog extra versterkt en dat vind ik wel heel mooi**.

*Reactie op aangereikte woorden**'Thuisgekomen?'*

Ja, dat was het voor mij zeker. Iets wat je al heel lang wil wat je ook voelt en wat ook vertrouwd is, want je komt weer thuis. En dat is **weer aangeboord**.

'Rust, vrede?'

Ja, absoluut. Rust en vrede vind ik dan **in de omgeving, in de stiltes**, wat ik ook heel fijn vond, was **het kloosterwerk** (27:22) want dat geeft ook een stukje meedoen, want dat geeft ook een stukje vrede, gewoon in die tuin werken en dan de vogels horen. Echt lekker meedraaien. Heerlijk.

'Geliefd?'

Ja, ja; dat is ook wel wat ik wel voel, want **je bent gewoon wie je bent, je wordt geaccepteerd om wie je bent**.

'Ruimte voor de ander?'

'Ja, dat klopt. Helemaal, want je bent dan zelf in een soort van, **ook een mildheid naar jezelf, waardoor je ook die mildheid naar een ander kan geven**. Dat is wel heel belangrijk.'

'Vergeven?'

'Dat snap ik wel, maar dat is niet bij mij zo naar boven gekomen. Maar vergeven...ja, je kan om vergiffenis vragen natuurlijk, voor ...**maar heel gek genoeg past dat niet zozeer bij mij**, omdat ik gauw denk van: ja, maar we zijn mensen en we hebben allemaal onze 'makke', dus daar hoef ik niet echt zozeer vergeving om te vragen.'

Is je kijk op God veranderd?

'Nee, dat is precies zoals het was. Het is heel gek, maar dat is het stukje **thuiskomen** ook, het stukje al weten, het stukje al ervaren hebben, alleen bij Nijkleaster, is het extra... dat is **aangeboord**. Zo van: **zie je wel, het is zo**. Niet dat ik twijfel, ik twijfel helemaal niet. Maar wel, dat ik denk: **ha, ja, ja, mooi, dit, het is versterkt**.'

4.4 Meer over geloof en beleving

De kerk heeft dus wel een magische invloed. Met name ook wel een beetje de katholieke kerk, die hebben dan weer die mooie rituelen, de kerken zijn prachtig... Dat spreekt mijn verbeelding ook aan, hè. Mijn mystieke verbeelding voor het geloof. **Het heeft wel een belangrijke rol in mijn leven. Ook al ben ik niet actief kerkganger.**

Zijn er dan andere dingen die jij wèl doet? Die je geloof ondersteunen of versterken of eruit komen?

'Ik vind het altijd heel fijn om er over te praten, dus **met mensen erover praten**, maar ook om het **innerlijk te beleven**, dat je zelf leeft, het gevoel van het geloven, wat het met je doet, wat voor mooie ingevingen je krijgt. Dat is voor mij heel waardevol. Ik ben daarin eerder naar binnen gekeerd dan naar buiten daarmee.'

Die beleving, komt die zomaar? Of is ie er altijd?

'Het is wel vaak zo, als ik met een **vraagstuk zit, dilemma**, of gewoon, **het overkomt je** dat je iets heel moois ontvangt, dat is wel waanzinnig mooi. Het geeft je **zoveel houvast en troost**, maar ook de **schoonheid van het leven**. Want ik zie het geloof overal eigenlijk in. Of God eigenlijk.'

Kun je misschien een paar meer woorden zeggen over hóe je tegen God aankijkt?

'**God is er gewoon.** Geen pracht en praal. Het is, als ik het even in een manspersoon mag uitdrukken, **een wijze man vol liefde die ook de mensen de ogen laat openen van wie je bent**, wat je kunt doen en waar je voor staat. Maar daar moet je wel open voor staan. Dus het is **totaal niet een machtige man, tenminste, zo zie ik het dan, 't is gewoon een 'het er zijn'**. En vooral **troost, bescherming, maar zeer zeker ook ontwikkeling**. Dat ook en leren omgaan met het leven leven en het proberen loslaten van negatieve patronen en openstaan voor wat je kan ontvangen. Dat is wat God in mijn, van mij, biedt eigenlijk. En geen oordeel.'

Geen oordeel naar jou toe, bedoel je?

'**Er is geen oordeel.** Tenminste... nee... ja kijk, of ik moet zo'n raar mens zijn, maar dat is het niet. Het is meer... dat zie je ook in de Bijbel terug, **God heeft geen oordeel over mensen, of Jezus dan, toentertijd**. Er is geen oordeel, je mag er zijn. En in die 'zijn', mag je je ontwikkelen en mag je... En dan kan je er ook zijn voor een ander. De ander de ruimte geven, **ook om te ontdekken wat God is, niet iets opleggen**, maar dat je er, dat iemand zelf de kans krijgt om dat ook te ontdekken. En dat kan ook heel anders zijn, dat kan... dat hoeft niet hetzelfde te zijn wat ik doe of wat ik denk. **Voor iedereen heel verschillend**, de beleving.'

En hoe geef je de ander daarvoor de ruimte?

'**Niet oordelen.** Ik hoor wel eens dingen, dat mensen vertellen over hij zij de Bijbel interpreteren, dan denk ik: nee, zó zie ik het absoluut níet! Maar ik laat de ander in z'n waarde en ik vraag dan van: goh, hoe zie je dat dan, hoe doe je dat dan? Waarom denk je zo? En dan knik ik en dan zeg ik van: mooi, mooi! Want wie ben ik dat voor een ander te zeggen: nee, maar zó werkt het niet. Zo is het niet. Dat kán niet en dat bedoel ik met dat 'geen oordeel hebben'. En want ieder ervaart het weer op zijn eigen manier, dus ik vind dat heel mooi om open te staan voor een ander en te luisteren van hoe gaat een ander daar mee om?'

Zijn er voor jou nog dingen die bijzonder betekenisvol of helpend waren, die je nog niet benoemd hebt?

'Wat wèl bij mij naar boven kwam is, dat ik dacht: **Oh, ik zou eigenlijk ook wel kloosterling willen worden**, weet je wel. Omdat ik de manier van leven zó is, wat ik eigenlijk al heel lang hoopte. Alleen ik kon het geen handen en voeten geven. Ik had altijd al zoiets van: ik zou in een gemeenschap willen wonen, waar je kunt zorgen of waar je voor mekaar kunt zijn, dus ook voor een ander die dan bijvoorbeeld komt en die ik kan helpen. Maar ik er gewoon niet een vastomlijnd plaatje aan plakken. Toen kwam ik dus in het klooster, dus ja, maar dit is eigenlijk wel, **da's ook een stukje thuishomen, wat ik eigenlijk al heel lang zoek**. Maar dit heeft een beetje wat meer vaste vormen gekregen, zonder dat ik daar wat mee hoef of moet, maar wèl dat ik dacht van: dat leven, op zo'n klooster, dat lijkt me wel heel mooi.'

(...)

Ik doe alles een beetje met het openbaar vervoer en nou gaat dat prima hoor, je bent, zeker als je op Leeuwarden aankomt, dan is het 10 minuten met de bus. En tien minuten lopen vanaf de halte, dus. Het is niet onmogelijk, alleen als je dus kloosterling wil worden, of in ieder geval externe kloosterling, dan moet je wel minstens 1x in de week of 1 x in de maand een dagdeel meedraaien, **ik zou het stomme graag willen**. Maar dat is dus wat lastiger in te vullen op dit moment.

De Bijbel, ben jij bezig met de Bijbel? Jij noemde zo tussen neus en lippen door, vroeger hebben wij dat allemaal wel gehoord in de kerk en op school en zo, maar is dat nog deel van jouw leven?

'Ik vind wat in de Bijbel staat **ongelooflijk interessant**. En dan zie ik het ook als een soort van **geschiedenisboek**. En ik vind het ook heel fijn om er met mensen over te praten, maar **gek genoeg pák ik de Bijbel niet**, omdat ik 'm te ingewikkeld vind. Dan heb je ook de bijbel, die heb ik hier ook in de kast staan, De Nieuwe Bijbel of zo, in gewone taal. Maar dan nóg pak ik hem niet.'

5. Wouter

70-75 jr., Consultant, woonachtig in regio Utrecht

'Er zijn weinig plekken die echt hoopvol zijn, en ik ervaar Nijkleaster als één van die plekken.'

5.1 Levensweg en geloof

'Ik ben twee maanden geleden lid geworden van Nijkleaster.

De aanleiding was dat ik anderhalf jaar geleden, in Trouw een artikel las over het feit dat het klooster ging starten. En dat vond ik heel interessant; toen ben ik in het najaar '23, vorig jaar, een week geweest. En ook in januari, februari, weer een week.'

Wouter wilde commitment tonen, zich verbinden aan Nijkleaster. Met een afgesproken financiële bijdrage, en elke maand een vaste week zit hij twee dagen op het Westerhûs, van maandagmiddag tot woensdagmiddag, als vrijwilliger. Ook is hij al lid bij een andere kerk; Crossroads in Amstelveen. Zijn vrouw staat zeer positief tegenover zijn spirituele ontwikkeling, maar gaat wat dat betreft helemaal haar eigen weg.

'Ik ben opgegroeid in een protestants milieu in Vlaardingen; tot mijn zestiende ben ik met mijn ouders, dat waren **belijdende gereformeerden**. Moest ik overigens elke zondag mee naar de kerk. Ben ik meegegaan. Maar uiteindelijk heb ik belijdenis gedaan. Dus ik heb een protestantse opvoeding gehad. **Daar kijk ik positief op terug**. Maar goed, dat was het protestantisme.

Toen ben ik op mijn zeventiende naar de marine gegaan. Ik heb tien jaar in de marine gezeten. En in die tijd is mijn maatschappelijke bewustwording gaan groeien. En ik, nou ja, ik kreeg ook opvattingen over de wereld. En op een moment vond ik dat...en dat was in de periode van die kruisraketten. Ik deed aan die acties mee. Of ik had er een opvatting over. En ik vond dat de kerk daar niet voldoende in deed. Ja, het IKV wel. Maar ik vond dat is niet radicaal genoeg. En toen heb ik eigenlijk in een soort woede, mijn lidmaatschap opgezegd.

En toen vanaf dat moment ben ik niet meer naar de kerk gegaan. Ik heb altijd wel het gevoel van de hogere macht gehouden in mijn leven. Ja, en dan om een typering van mijn leven te geven. Ja, ik ben naar de marine gegaan. Marineofficier geweest. Na tien jaar was het wel oké. Toen ben ik opvoedkunde gaan studeren. En daarna ben ik, heb ik in de zorg, in de verslavingszorg, jeugdzorg, rechtsbijstand, asiel, allerlei managementfuncties gehad. Dus ik

heb carrière gemaakt. En in mijn hele leven, ik heb altijd wel veel gedronken. Dat heb ik thuis geleerd. En dat is op een gegeven moment wel de overhand gaan voeren.

En ik zeg maar, op een gegeven moment dacht ik, **ik ben de God in mijn eigen leven. Zo wil ik mijn leven leiden. En uiteindelijk is dat tot een einde gekomen. En ben ik door mijn knieën gegaan op mijn 59^e, vanwege het alcoholgebruik.** Toen ben ik in de kliniek gegaan. En sindsdien ben ik nu 14 jaar nuchter en clean.

En in die 14 jaar is mijn spiritueel besef weer volledig aangejaagd. Omdat de, bij wijze van spreken, de verdoving ging eraf. En de mist trok op. En ik kreeg weer een gevoel voor een hogere macht. Dus mijn spiritueel bewustzijn is behoorlijk aangewakkerd. En in die context heb ik eigenlijk ook weer een nieuwe religieuze beleving gekregen. En toen heb ik dus die kerk gevonden in Amstelveen. De Crossroads. En daar ben ik nu 7 jaar lid van. En elke zondag ga ik daar naar de kerk.

En daar wordt vooral veel gezongen. En zingen vind ik heel fijn.

Dus in die zin is de, zeg maar, mijn, de relatie met een hogere macht heeft zich behoorlijk ontwikkeld. Het is gedeeltelijk religieus geworden. En gedeeltelijk behoorlijk spiritueel.

In die zin dat ik ben gaan zingen. Ik ben retraites gaan doen. Ik ben gaan tai chiën, al dat soort dingen. Ik heb interesses gekregen in oosterse religies. In taoïsme en boeddhisme. En daar lees ik veel over. Dus, zeg maar, **in algemene zin ben ik spiritueel heel nieuwsgierig geworden.**

En ik heb het vormgegeven, nu langs twee lijnen; lid van de ene kerk en lid van de andere kerk.

Dus in die zin, daar ben ik heel blij mee. **Want daarmee weet ik inmiddels ook mijn plaats in deze wereld. Ten aanzien van het almachtige, het verleden, heden, toekomst.** En die plaats heb ik langzaam leren zien. **En ik heb daar ook een invulling aan gegeven, hoe ik dat wil onderhouden.'**

'Kijk, als ik naar mijn eigen leven kijk. Ik ben ver gevorderd in mijn leven. Als ik naar de gemiddelde leeftijd van een Nederlandse man kijk, die is, dacht ik, 2 of 83. Dan ben ik in de laatste 10 of 15 procent van mijn leven bezig. Als het me gegeven is, hè.'

'En ik dacht, hoe fijn zou ik het vinden om gewoon gaandeweg naar het eind van mijn leven om steeds meer in een soort klooster terug te trekken. Dus wel in de wereld blijven staan.

Maar niet meer van alles nieuws ondernemen. Maar eigenlijk mij voorbereiden op mijn sterven.

5.2 Belangrijke ervaringen, aspecten van Nijkleaster

Het kloosterleven lijkt me een hele begaanbare weg. En daar heb ik nu vorm aan gegeven.

En vervolgens vind ik het kloosterleven in zijn **strakheid en in zijn discipline** en in de zin van we doen dit en we doen dit gewoon elke dag. En we doen dit met **volledig commitment**.

Spiritueel gezien vind ik het heel aantrekkelijk. Gewoon een strak ritme, s' morgens opstaan, drie vieringen per dag; Mediteren, werken, eten, rusten, viering, werken. Dus in die zin ben ik heel erg warm voor spirituele discipline. En een kloosterleven is daar een heel mooi voorbeeld van. **Er is nu is een manier om dat te onderzoeken, om daar op een hele rustige manier aan deel te nemen.** En dat vind ik heel fijn.

En ik vind het dus in die zin ook machtig interessant of fijn daar binnen het klooster in Friesland. **Dat daar zeg maar een zen-achtige accent op ligt. Dat vind ik echt fantastisch.** Om die inkleuring erbij te geven. Want het maakt het breder en toegankelijker. Ja.

Als ik naar het Nijkleaster ga dan heb ik de indruk van nou dit is wel heel... **Dit is wel mooi, fijn, vrijzinnig.** En ik heb er nog **niets te kunnen ontdekken wat beklemmend zou kunnen zijn. Of wat veroordelend is.**

In Nijkleaster is dat (*Bijbellezen*) minder, dat zijn ook **meer algemene teksten** die in de liturgie zitten. **Dat vind ik heel fijn.**

Een gedeelte van mijn motivatie om te gaan, is ook dat ik **het type mensen** dat ik bij Nijkleaster tegenkom, uiterst inspirerend vind; met die mensen wil ik omgaan. Ik kies mijn vrienden met zorg, namelijk dat zijn **mensen die waarde-gedreven proberen te leven.** Ik hoef het er niet mee eens te zijn, maar dáár wil ik vriend mee zijn. De mensen die ik tot nu toe ontmoet bij Nijkleaster dat zijn allemaal mensen die zijn op zoek naar een **invulling van commitment.** Ik kan er over zingen 42:12 Ik kan er over bidden, maar **Nijkleaster is vooral een doe-gemeente.** We doen iets samen en iedereen levert daar zijn aandeel aan. En dat vind ik heel fijn.

Vooraf goed aan Nijkleaster:

Dat is wel aan hoopvol verbonden: **ik ben heel blij dat ik deze plek gevonden heb** als een plek om invulling te geven aan hetgeen in voorsta: **commitment, bouwen aan mijn relatie met een hogere macht.** Kijk, in het alledaagse leven zijn het altijd maar geïsoleerde plekken, bijvoorbeeld op een doordeweekse dag van 8-10 ga ik iets doen wat heel erg spiritueel getint is en daarna gaat mijn leven gewoon door. **En dit is een plek waar ik echt, een tijd kan zijn en dat is het centrum van mijn aandacht 48:52 en daar kan ik bij zijn. Dat vindt wel bijzonder.**

Tips voor Nijkleaster?

'Oeh... moet ik even over nadenken.... 'verbeteren', dan trek ik wel een hele grote broek aan, als ik dat zou denken, maar bijdragend aan de ontwikkeling: ik zou het heel fijn kunnen vinden als muziekspeken, ik noem maar eens wat, als dat een plek zou kunnen krijgen, binnen de kloostergemeenschap.'

5.3 Geloofsontwikkeling en verandering door Nijkleaster

Heeft het jou ook veranderd? De betrokkenheid met Nijkleaster?

'Het completeert of het vult de dingen aan die ik aan het doen ben.

Ik wil uitdrukkelijk onverdoofd, dus zonder alcohol of zonder middelen, zonder verdoving, wil ik het leven leiden volgens principes. En ik wil daarin een relatie met de hogere macht hebben. En ik wil zeg maar op een goede manier mijn levenscyclus afronden, Op een aanvaardbare manier oud worden. Ik wil dat accepteren.

En een aantal dingen die helpen daarbij. En het naar een klooster gaan. En meedoen aan het kloosterritme, helpt me daarbij. **Dat versterkt het, het completeert het.'**

Wat ik heel fijn vind in het klooster, vind ik de drie kleinschalige vieringen per dag. Het samen zingen. En nog niet eens de woorden, maar... **het samen zingen.** In die vieringen vind ik dat echt heel fijn. **Het helpt me heel erg,** want van zingen gaat mijn ziel stromen. En kan ik heel goed... Ja, **kan ik verbinding voelen met een hogere macht.**

En samen zingen met een paar anderen in close harmony; dat versterkt... **Dat geeft een ongelooflijke verbinding.** Ja, en dat ervaar ik als heel uitzonderlijk. En dat helpt mij. Dus ja, **het completeert... En het verrijkt... de richting die ik aan het bewandelen ben.**

Heb je ruimte gevonden?

C. Ja, **door mijn commitment,** door 2 dagen per maand daar heen te gaan en me in die omgeving te begeven, daar te zijn, ja. **Dat ervaar ik als ruimte,** omdat ik daar dan helemaal ben.

Reactie op aangereikte woorden

'Thuisgekomen?'

Nou nee, meer **aanvulling en verrijking.** Ik heb een hoop thuis op deze wereld, gelukkig. Een aantal en **dit is er een van.** Ik ben er blij mee.

'Rust, vrede?'

Ja, uitdrukkelijk, in: **vrij van alle prikkels en van het normale leven van afleidingen** is daar een gefocuste omgeving, spiritueel getint, die mij heel erg aanspreekt.

Blijft dat ook voor een stuk bij je, als je weer weggaat?

'Ja, ik merk als ik, ik ervaar het als een **soort training** van als ik mij op deze manier oefen in rustig, in kalm zijn, gefocust zijn en vrij van prikkels in ons leven, dan hoop ik dat ik dat meeneem in mijn verdere dagelijkse leven. Bijvoorbeeld, ik doe uitdrukkelijk niet mee aan de meeste social media; een hoop blubber die mij continue prikkelt om van alles te doen en een opvatting over te hebben. **Mijn verblijf in Nijkleaster helpt mij daar gewoon bij om daarvan vrij te zijn, mij niet tot slaaf te maken daarvan.**

'Vertrouwen?'

Ja, absoluut. Ik probeer het een uitgangspunt in mijn leven te maken om eerlijk, open en bereidwillig te zijn, en vertrouwen te kunnen schenken 45:02 en in Nijkleaster herken ik dat bij de andere mensen; **ik herken dat als een typering van die plek en dat vind ik fijn.**

'Geliefd?'

'Ja, in zekere zin, als ik daar kom, dan zie ik dat mensen blij zijn als ik er ben. Cees, wat leuk dat je er bent. **Dus dat is fijn om dat te beleven. Anderzijds, daar kan ook iets van ijdelheid bij komen, dat ligt bij mij op de loer, dat probeer ik wel weg te schuiven.** Dat ik maar een gewone gozer ben ik, die het leven leidt. Ik ben altijd eindverantwoordelijke bestuurder geweest, dus op een voetstuk gehesen. En ik wil daar uitdrukkelijk van af.

'Hoopvol?'

Ja, zeker. In het hedendaagse zijn er een heleboel plekken op deze wereld waar een hoop ellende is, een hoop oorlogen, een hoop hongersnoden, onrechtvaardigheid, **en er zijn weinig plekken die echt hoopvol zijn, en ik ervaar Nijkleaster als één van die plekken.**

Is je Godsbeeld nog veranderd sinds je bij Nijkleaster bent?

Nee, niet veranderd; wat ik zeg, **het diept zich uit, en het verrijkt. Ja.** Niet veranderd.

5.4 Meer over geloof en beleving

'Ik zing heel graag. Ik zing al tien jaar, ook in organisatorisch verband, mantra's. Eén keer per maand. En dat zijn mantra's uit alle godsdiensten, uit alle religies, uit alle spirituele stromen over de hele wereld. Korte mantra's.

En die organisatie die dat organiseerde in Amsterdam, die ging ook retraites organiseren.

En dat waren stilte-retraites, in combinatie met zingen. Sinds zeven jaar ga ik elk jaar, aanvankelijk twee keer en nu één keer per jaar, dan doe ik een stilte-retraite van een week bij die organisatie. En dat is in een kasteel in Baarlo, De Berk heet dat geloof ik.'

Kun je meer over je Godsbeeld zeggen?

In mijn jeugd is mijn godsbeeld uitdrukkelijk gevormd in de context van mijn protestantse opvoeding. De protestantse kerk. God de Vader, de heilige drie-eenheid, en het hele gedachtegoed erachter. Op een gegeven moment heb ik dat losgelaten.

En daarvoor in de plaats is een meer vager beeld van een hogere macht gekomen in mijn leven. Maar ik heb daar uiteindelijk nooit zo goed in kunnen handelen en kunnen doen, omdat die verdoving erop zat, die het uiteindelijk heel plat maakt. Toen ik nuchter werd vijftien jaar geleden ging die verdoving eraf, heeft dat een ontzettende boost gekregen.

En toen ben ik niet direct teruggegaan naar de kerk van mijn jeugd, of het godsbeeld van mijn jeugd. Ik verken nog steeds, ik loop in allerlei richtingen. Ik ben blij overigens dat ik dus weer commitment kan tonen naar de protestantse richting. Dat is nu in dubbele zin eigenlijk, via twee kerken.

Maar daarnaast heb ik een brede interesse, ook een breed commitment naar andere vormen van godsbeleving. Met name **de oosterse, het boeddhisme. In mindere mate het hindoeïsme, zen. Het taoïsme. Het confucianisme.** Vind ik... Ja, vind ik waanzinnig interessant.

Met name ook het hele denken daarachter, wat op een aantal punten heel erg haaks staat op ons westerse denken. Ook op ons westerse denken over een hogere macht. En voor mij is dit inmiddels een soort van allerlei perspectieven, die elkaar niet tegenspreken. Want ik ben geneigd om meer naar de overeenkomsten te kijken dan naar de verschillen. En op die manier zie ik een heleboel overeenkomsten, tussen al die religieuze richtingen.

En vind ik het heel fijn om dat te blijven onderzoeken. Terwijl ik dus op langs twee andere lijnen gewoon mijn commitment heb. En ik kan dat uitdrukkelijk combineren. Voor mezelf. En ik kan het nooit zo goed uitleggen, maar neem nou het taoïsme. Binnen het taoïsme wordt helemaal niet gesproken over een god. **Maar over het alles omvattende wat niet genoemd kan worden, en waar ik mij naar mag richten. Daar kan ik uitstekend mee leven; terwijl ik daarnaast naar een kerk ga.**

Waarin, met name in het westerse protestantisme, daar is het godsbeeld bijna een menselijke variant. Een goedertieren vader die barmhartig is, he? Nou dat contrasteert natuurlijk ontzettend met de beelden binnen de oosterse stromingen. Maar ik vind het geen beletsel. Want het gaat uiteindelijk allemaal om het Almachtige. Om datgene wat veel groter is dan ons. En datgene wat er was en wat is en wat zal zijn. Dat is een gemeenschappelijke noemer die zich zeg maar over alles heen spant. En daar zitten allerlei richtingen in, of verbijzonderingen. Nou dat lees ik met interesse. De ene spreekt me meer aan dan de ander.

*Je zei net 'mijn hogere macht'...zit er wel een **persoonlijk aspect** aan jouw hogere macht?*

'Nee, als ik het preciezer uit wil drukken is het altijd onze hogere macht, die voor iedereen geldt. Geen persoonlijke.

Kijk, als het gaat, neem nou bidden, ik doe dat elke dag, ik heb zo'n spirituele routine, elke ochtend bid ik, (op een bijzondere manier overigens maar daar kunnen we het zo over hebben⁷⁵) maar **ik bid nooit om resultaat in mijn situatie, of ik bid nooit om beter te worden in mijn situatie. Ik kan wel voor andere mensen bidden, en ik kan wel bidden om de kracht, moed en volharding die nodig is om dingen aan te kunnen.**

Er is geen bijzondere plek, ik ervaar het niet als een persoonlijke relatie. Het is een relatie die wij allemaal hebben met een hogere macht. En ik ben daar onderdeel van.

Ja, dat kan ik nog telkens zo invullen, als persoonlijk, da's misschien ook een kwestie van woorden. Niet dat ik het me toe kan eigenen...

Als ik **bid om de kracht en moed om moeilijke dingen te dragen**, dat is in die zin een persoonlijke relatie, dat klopt. **Maar hij klopt niet voor zover ik God min of meer voor mij karretje probeer te spannen.** 37:38

Ik proef toch een zekere goedgezindheid ook bij de hogere macht, als ik dat zo mag interpreteren.

Ja zeker! Hoewel natuurlijk er gebeuren onbegrijpelijke dingen in deze wereld, ook wrede dingen. (...) Maar er is een merkwaardig soort wreedheid in de natuur, die ik niet goed kan begrijpen. Die accepteer ik maar. **Soms kan ik me moeilijk voorstellen dat dit de bedoeling van onze lieve Heer is.** (38:57) Ook oorlogen, of whatever. **Maar ik probeer dat wel gewoon te accepteren.**

'De naam Jezus?'

(1:04:32) Dat is een verbijzondering van mijn hogere machtsbegrip. Datgene wat wij Jezus noemen, dat heet in het Hindoeïsme Brama, en in het Taoïsme heet het Tao; dat zijn allemaal verbijzonderingen die in dezelfde richting wijzen.

Overigens wat voor mij heel opvallend is dat ik... Dat klinkt misschien heel raar maar ik **lees nooit zelf uit de Bijbel.** Ik lees wel maar ik lees nooit uit de Bijbel. Ja. Binnen Crossroads, die kerk, wordt het heel erg aangemoedigd, maar ik merk, het maakt niet onderdeel uit van mijn religieuze praktijk.

Ik weet niet waarom, en ik ga nog een keer onderzoeken hoe dat nou precies komt, en **misschien gaat het wel veranderen.** Ik heb helemaal niets tegen Bijbelteksten, maar op een of andere manier heeft dit nog geen plek in mijn religieuze beleving. En ik ben het aan het

---

⁷⁵ 'Ik ga 's morgens naar het park, en daar ga ik een tijdje staan met mijn armen wijd uitgespreid en gezicht omhoog gericht. Ik richt me aan de hogere macht: Laat mij zijn zoals U wilt dat ik ben; laat mij vandaag doen wat U wilt dat ik doe.'

onderzoeken. En in die kerk wordt er veel uit de Bijbel gelezen, heel veel, ook tijdens de preek, voor de teksten. En nogmaals, ik heb er geen oordeel over, of geen veroordeling over, of whatever, maar ik merk dat ik het niet doe. **Dat ik het eigenlijk niet kan hanteren.** Misschien kan ik er nog geen plek vinden in mijn dagelijks leven, **omdat ik me heel erg in het hier en nu wil laten leiden door waarden en principes en beleving van mijn hogere macht.** En dat is mijn zoektocht. En ik weet niet hoe Bijbelteksten zich daartoe verhouden.

Als het gaat over relaties met anderen, heeft je geloof dáár ontwikkeling doorgemaakt? Hoe je naar de ander kijkt? Dichtbij?

30:40 wel in de zin dat het me, als ik naar de ander kijk, dat ik denk: wij zijn allemaal onderweg. De spirituele of de religieuze beleving wakkert dat gewoon aan. Dat gevoel, ik ben niet alleen in deze wereld. Ik ben ook niet bijzonder op deze wereld en wij allemaal mensen waar je ook vandaan komt en hoe je ook bent en wat je ook meemaakt, wat voor achtergrond ook. Wij lopen allemaal hetzelfde pad in het grotere geheel. Wat dat betreft een enorme solidariteit met alles op deze wereld.

Dat heb ik altijd wel gedurende mijn leven zo proberen te voelen, maar ik ben de laatste 15 jaar beter in staat te zijn om daar vorm aan te geven, in mijn dagelijkse handelen.

En als het gaat om het onderscheid tussen goed en kwaad, lees ik veel over de oosterse blik. Goed en kwaad, zondig en rein, dat zijn een soort **dualisme**, die oosterse blik zegt van: ja, maar het heeft weinig zin om daar onderscheid te maken het is nl. 1 geheel. In die zin is het ook wat vruchteloos om proberen het kwaad uit te bannen of om het kwaad te verdelgen, want dat zit in ons allemaal. En daar ligt dus het werk om daar balans in te vinden. En in die zin kan ik dus, als er slechte en kwade dingen gedaan worden, oorlogen of mishandelingen of whatever, kan ik me altijd bedenken: **dit zijn ook gewoon mensen die het doen.** Het zijn mensen die misschien kwade dingen doen, maar die thuis misschien een hele liefhebbende echtgenoot en goeie huisvader, die combinatie kan ik heel goed maken. 33:05.

Dat geeft voor mij een ongelooflijke solidariteit met alle mensen op deze wereld. Allemaal hebben we een goede en een slechte kant, een zwarte kant en een reine kant. Wij zijn allemaal onderweg, en wij allemaal worstelen daar in periodes mee, dus de herkenbaarheid bij de ander is er altijd. **En dat geeft altijd verbinding, dat geeft altijd mogelijkheden om daar iets in te betekenen i.p.v. te veroordelen en weg te duwen.'**

Helpt dit dan ook om te kunnen vergeven?

'Dat helpt zeker. Dat lijkt me wel, want vergeving is een voorwaarde om over wrok, jaloezie, trauma's, veroordelingen, **de mogelijkheid om te vergeven is altijd de poort naar een**

nieuwe verbinding, nieuwe relatie. Als ik niet in staat ben om te vergeven dan blijf ik met wrok zitten. **Wrok is als een steen in mijn rugzak.**

En hetzelfde geldt voor **overgave**. Het besef dat ik in situaties volstrekt machteloos ben, **dat het buiten mijn macht ligt, sterker nog, dat het bij mijn hogere 34:44 macht ligt**, dat ik in feite niets ben. Dat kan ik inmiddels helemaal accepteren. **Dat overgave, net zoals vergeving, ook een drempel is om te kunnen leven.**

Literatuur

Abraham, William J. 1999². *The Logic of Evangelism*. Grand Rapids: Eerdmans.

Burger, Hans. 2014. 'A Soteriological Perspective on our Understanding', in: Mees te Velde, Gerhard Visscher (eds.), *Correctly Handling the Word of Truth*. Reformed Hermeneutics Today, Eugene, Or. 195-207.

Butler, James. 2011. The Pedagogy of Evangelism: Moving from a Didactic to a Conversational Model of Evangelism. *Mission Studies* 39:95 -116.

Donskov Felter, Kirsten. 2022. "Fieldwork and the Person of the Theologian." In *The Wiley Blackwell Companion to Theology and Qualitative Research First Edition*, Edited by Pete Ward and Knut Tveitereid, 373-381. Hoboken: John Wiley & Sons Ltd.

Greenman, Jeffrey P., and George Kalantzis. 2010. *Life in the Spirit: Spiritual Formation in theological perspective*. Downers Grove: Intervarsity Press.

Guder, Darrell. 2015. *Called to Witness: Doing Missional Theology*. Grand Rapids: Eerdmans.

Heath, Elaine A. 2008. *The Mystic Way of Evangelism. A Contemplative Vision for Christian Outreach*. Grand Rapids: Baker Academic.

De Jong-van Campen, Annemiek M. G. 2009. *Mystagogie in werking: Hoe menswording en gemeenschapsvorming gebeuren in christelijke inwijding*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Kelly, Thomas R. A. 1941. *Testament of Devotion*. New York: Harper & Brothers.

Mak, Geert. 1996. *Hoe God verdween uit Jorwerd*. Amsterdam: Olympus.

Moynagh, Michael. 2012. *Church for Every Context: An Introduction to Theology and Practice*. London: SCM.

Nouwen, Henri J. M. 1992. *Life of the Beloved*. New York: Crossroad.

Osmer, Richard R. 2021. *The Invitation: A Theology of Evangelism*. Chicago: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

Paas, Stefan. 2003. *De werkers van het laatste uur. De inwijding van nieuwkomers in het christelijk geloof en in de christelijke gemeente*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Paas, Stefan. 2022. Soteriology in Evangelical Practice: A View from the Street. *Exchange* 51:323-342.

Pickerill, Eric. 2013. *The Secular Mystique. Mysticism and the Future of Faith in the West* (MA-thesis VU Amsterdam).

Sensing, Tim. 2011. *Qualitative Research. A Multi-Methods Approach to Projects for Doctor of Ministry Theses*. Eugene: Wipf & Stock Publishers.

Six, Ruth. 2020. *Op de Grens; Theologisch-Filosofische Reflectie op Pioniersplekken*. (Bachelor Scriptie VU/PThU Amsterdam).

Stone, Bryan P. 2007. *Evangelism after Christendom: the theology and practice of Christian witness*. Grand Rapids: Baker.

Taylor, Lynne. 2019. "Our Doing Becomes Us: Performativity, Spiritual Practices and Becoming Christian." *Practical Theology* 12, no. 3: 332-341.

Wall, Philip R. 2014. *Salvation and the School of Christ: A theological-ethnographic exploration of the relationship between soteriology, missiology and pedagogy in fresh expressions of church*. Thesis, King's College London.

Wells, Samuel, and Sally Hitchiner. 2022. *Being With Leaders' Guide*. Norwich: Canterbury Press.